

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 107 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av en
frihandelsavtale mellom EFTA-statene og
Costa Rica og Panama av 24. juni 2013

Innhold

1	Innledning og sammendrag	5	4	Nærmere om de enkelte bestemmelsene i avtalen	13
2	EFTAs frihandelsforhandlinger med Costa Rica og Panama	5	4.1	Innledende bestemmelser	13
2.1	Forhandlingsprosessen	5	4.2	Kapittel I Generelle bestemmelser	13
2.2	Norges handel med Costa Rica	6	4.3	Kapittel II Handel med varer	14
2.3	Handelen mellom EFTA-statene og Costa Rica	6	4.4	Kapittel III Handel med jordbruksprodukter	16
2.4	Menneskerettighetssituasjonen i Costa Rica	6	4.5	Kapittel IV Handel med tjenester	16
2.5	Den økonomiske og politiske utviklingen i Costa Rica	7	4.6	Kapittel V Investeringer	18
2.6	Norges handel med Panama	8	4.7	Kapittel VI Beskyttelse av immaterielle rettigheter	19
2.7	Handelen mellom EFTA-statene og Panama	8	4.8	Kapittel VII Offentlige anskaffelser	19
2.8	Menneskerettighetssituasjonen i Panama	8	4.9	Kapittel VIII Konkurransen	22
2.9	Den økonomiske og politiske utviklingen i Panama	8	4.10	Kapittel IX Handel og bærekraftig utvikling	22
3	De viktigste forhandlingsresultatene	9	4.11	Kapittel X Samarbeid	23
3.1	Generelt	9	4.12	Kapittel XI Institusjonelle bestemmelser	23
3.2	Avtalens fortale	9	4.13	Kapittel XII Tvisteløsning	24
3.3	Industrivarer, inkludert fisk og andre marine produkter	9	4.14	Kapittel XIII Avsluttende bestemmelser	25
3.4	Landbruksvarer	9	5	Gjennomføring i norsk rett	26
3.5	Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid	10	6	Økonomiske og administrative konsekvenser	26
3.6	Handelsfasilitering	10	7	Konklusjon og tilrådning	27
3.7	Tjenester	10		Forslag til vedtak om samtykke til ratifikasjon av en frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama av 24. juni 2013	28
3.8	Investeringer	11		Vedlegg	
3.9	Beskyttelse av immaterielle rettigheter	11	1	Frihandelsavtale mellom EFTA-statene og De mellomamerikanske stater	29
3.10	Offentlige anskaffelser	12			
3.11	Konkurransen	12			
3.12	Handel og bærekraftig utvikling	12			
3.13	Samarbeid	12			
3.14	Institusjonelle bestemmelser	12			
3.15	Tvisteløsning	12			

Utrykte vedlegg:

Avtalen inneholder 21 vedlegg (vedlegg I – XXI) som er en integrert del av frihandelsavtalen. Følgende utrykte vedlegg finnes elektronisk på www.regjeringen.no.

- Vedlegg I** inneholder opprinnelsesreglene.
- Vedlegg II** omhandler elektronisk handel.
- Vedlegg III** lister de produktene som omfattes av kapittel 2 (industrivarer, inkludert fisk og andre marine produkter).
- Vedlegg IV** inneholder tollnedtrappingslistene til Costa Rica for industrivarer, inkludert fisk og andre marine produkter.
- Vedlegg V** inneholder tollnedtrappingslistene til Panama for industrivarer.
- Vedlegg VI** lister opp unntakene Costa Rica har for eksportavgifter.
- Vedlegg VII** omhandler partenes forpliktelser når det gjelder handelsfasilitering.
- Vedlegg VIII** omhandler mandatet til Den blandede komité's underkomité for varer.
- Vedlegg IX** inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Island og Costa Rica.
- Vedlegg X** inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Norge og Costa Rica.
- Vedlegg XI** inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Liechtenstein/Sveits og Costa Rica.
- Vedlegg XII** inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Island og Panama.
- Vedlegg XIII** inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Norge og Panama.
- Vedlegg XIV** inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Liechtenstein/Sveits og Panama.
- Vedlegg XV** inneholder bindingslister for tjenester.
- Vedlegg XVI** inneholder lister over unntak fra bestevilkårsregelen for handel med tjenester.
- Vedlegg XVII** inneholder bestemmelser om finansielle tjenester.
- Vedlegg XVIII** lister opp unntakene fra nasjonal behandling i investeringskapitlet.
- Vedlegg XIX** inneholder bestemmelser om immaterielle rettigheter.
- Vedlegg XX** inneholder bestemmelser om markedsadgang for offentlige anskaffelser.
- Vedlegg XXI** omhandler Costa Ricas prosedyrer for gjennomføring av beslutninger tatt av Den blandede komité.

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 107 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av en frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama av 24. juni 2013

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 23. mai 2014,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Innledning og sammendrag

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og de mellomamerikanske statene Costa Rica og Panama ble undertegnet under EFTAs ministermøte i Trondheim 24. juni 2013.

Hovedmålsettingen med frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama er å stimulere til økt samhandel og økonomisk samarbeid mellom partene.

Et bærende prinsipp i EFTA-statenes tredjelandspolitikk er parallellitet med EU. Costa Rica og Panama har inngått en frihandelsavtale med EU og hovedformålet med frihandelsavtalen er å sikre norsk eksport like gode vilkår som eksport fra EU.

Frihandelsavtalen omfatter handel med industrivarer, herunder fisk og andre marine produkter, handel med landbruksvarer, handel med tjenester, investeringer, offentlige anskaffelser, konkurranse, handel og bærekraftig utvikling og immaterielle rettigheter. For første gang inkluderer kapitlet om handel og bærekraftig utvikling en bestemmelse om handel med skogsprodukter.

EFTA-statene har opptrådt som en samlet gruppe i forhandlingene på basis av felles forhandlingsposisjoner det er blitt enighet om etter forutgående interne EFTA-møter.

I og med at frihandelsavtalen anses som en sak av særlig viktighet, er Stortingets samtykke til ratifikasjon nødvendig i medhold av GrL § 26, annet ledd.

Frihandelsavtalens hoveddel i engelsk originalversjon med oversettelse til norsk følger som trykt vedlegg til proposisjonen. Vedleggene til avtalen overleveres Stortinget som utrykt vedlegg. Vedlegg er også tilgjengelig elektronisk på <http://www.regjeringen.no>.

2 EFTAs frihandelsforhandlinger med Costa Rica og Panama

2.1 Forhandlingsprosessen

Forhandlingene mellom EFTA og Costa Rica og Panama ble påbegynt i februar 2012 og ble avsluttet i april 2013. Det ble avholdt seks forhandlingsrunder, samt en rekke møter og telefonkonferanser mellom eksperter. Sveits opptrådte som talsmann for EFTA.

I utgangspunktet ble forhandlingene startet med de tre mellomamerikanske landene Costa Rica, Honduras og Panama. Guatemala valgte å slutte seg til forhandlingene noe senere i prosessen. Forhandlingene med Costa Rica og Panama ble avsluttet i april 2013, etter at det i mars 2013

ble det klart at det ikke var mulig å avslutte forhandlingene med Guatemala og Honduras. Frihandelsavtalen åpner for at de mellomamerikanske landene El Salvador, Guatemala, Honduras og Nicaragua kan slutte seg til frihandelsavtalen på et senere tidspunkt.

Nærings- og fiskeridepartementet¹ har ledet den norske forhandlingsdelegasjonen og hatt ansvar for forhandlingene om markedsadgang innen varekapitlet, tjenestekapitlet og investeringskapitlet. Nærings- og fiskeridepartementet ledet også forhandlingene om handel og bærekraftig utvikling. Forhandlingsdelegasjonen har hatt medlemmer fra andre departementer og direktorater som har bidratt i arbeidet. Delegasjonsmedlemmer fra andre departementer og etater har bidratt særskilt i gjennomføringen av forhandlingene på følgende områder:

- Bestemmelsene om toll- og opprinnelsesspørsmål, administrativt samarbeid og handelsfasilitetering: Finansdepartementet ved Toll- og avgiftsdirektoratet
- Bestemmelsene om handel med landbruksvarer: Landbruks- og matdepartementet, Statens landbruksforvaltning
- Bestemmelsene om handel med tjenester: Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet
- Horisontale og institusjonelle bestemmelser og kapitlet om konkurranse: Utenriksdepartementet
- Bestemmelsene om handel og bærekraftig utvikling: Arbeids- og sosialdepartementet, Klima- og miljødepartementet

Forhandlingene har blitt ført på grunnlag av norske posisjoner på forhandlingstidspunktet. Forhandlingsdelegasjonen har trukket på innspill fra berørte departementer. Resultatet er i overensstemmelse med føringer gitt av mandatet fra regjeringen og instruksene som er gitt til de enkelte forhandlingsrundene.

EFTAs faste råd i Genève og EFTA-ministrene har vært holdt løpende orientert om utviklingen i forhandlingene. På norsk side har hovedspørsmålene under forhandlingene vært avklart løpende mellom departementene og under forberedelsesmøter til hver enkelt forhandlingsrunde. Det har også vært redegjort for forhandlingene i

møter med sivilsamfunnsorganisasjoner (såkalte «dialogmøter») og i EFTAs konsultative komité.

2.2 Norges handel med Costa Rica

Det økonomiske samkvetmet med Norge er beskjedent. I 2013 eksporterte Norge varer til Costa Rica til en verdi av 55 millioner kroner, samtidig som Norge importerte varer fra landet for 340 millioner kroner. Om lag 60 pst. av Bama-gruppens import av bananer kommer fra Costa Rica.

Agua Imara AS har regionalt kontor i Costa Rica. Selskapet er eid av SN Power, Nordfund og to regionale vannkraftsselskaper i Norge. Agua Imaras visjon er å bli ledende energiselskap innen fornybarenergi i Mellom-Amerika. PHARMAQ, et farmasøytisk selskap rettet mot akvakulturnæringen, har nylig etablert seg i Costa Rica. Norfund har også regionalt kontor i Costa Rica.

2.3 Handelen mellom EFTA-statene og Costa Rica

EFTA-statene har en samlet befolkning på ca. 12 millioner, er verdens niende største aktør i handel med varer, og er en betydelig internasjonal aktør i handelen med tjenester og for direkte investeringer utenlands. I 2012 hadde den samlede varehandelen mellom EFTA-statene og Costa Rica en verdi av 260 millioner dollar. Av dette utgjorde 92 millioner dollar eksport og 168 millioner dollar import.

Eksporten fra EFTA-statene bestod hovedsakelig av farmasøytiske produkter, kunstgjødsel og maskiner og mekaniske apparater, mens de viktigste importproduktene fra Costa Rica til EFTA-statene var frukt og kaffe.

2.4 Menneskerettighetssituasjonen i Costa Rica

På UNDPs indeks for menneskelig utvikling for 2013 ligger Costa Rica på 62. plass (av 187 land). Av de mellomamerikanske landene er det bare Panama som skårer høyere. Med en forventet levealder på 79 år, og en analfabetisme på under 5 pst. ligger landet langt framme i Latin-Amerika. Til tross for at Costa Rica fremstår som relativt velstående sammenlignet med sine naboer i regionen, er sosiale problemer økende. Arbeidsledigheten økte fra 6,5 til 7,9 pst. fra 2011 til 2012. Omkring 16 pst. av befolkningen lever under fattigdomsgrensen og arbeidsimmigranter fra Nicaragua er en sosial utfordring.

¹ Nærings- og fiskeridepartementet ble opprettet med virkning fra 1. januar 2014. Samme dato ble Nærings- og handelsdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet lagt ned.

Historisk har Costa Rica vært en pådriver for internasjonale menneskerettigheter, og har i stor grad respektert og beskyttet rettighetene på hjemmebane. Viktige menneskerettighetsinstitusjoner som den Interamerikanske menneskerettighetsdomstolen og det Interamerikanske menneskerettighets-instituttet er lokalisert i Costa Rica. Imidlertid har Costa Rica fremdeles nasjonale utfordringer. Landet har gjentatte ganger fått bemerkninger fra ILO fordi det ikke oppfyller sine internasjonale forpliktelser innen arbeidslovgivning. Gjennom sin leverandør i Costa Rica, Dole, har Bama-gruppen engasjert seg i samarbeid og dialog med bananarbeidernes fagforening for å sikre tilgang til organisasjonsfrihet og forhandlingsrett.

Costa Rica ble eksaminert under FNs menneskerettighetsråds 13. sesjon i 2010. Landet ble anbefalt å treffe tiltak for å bedre situasjonen knyttet til immigranter, menneskehandel, vold mot kvinner og barn, seksuell utnyttning og rettigheter knyttet til seksuelle minoriteter. Sikkerhetssituasjonen i Costa Rica er bedre enn i de fleste land i regionen. Costa Rica er nummer 48 av 176 land på Transparency Internationals indeks for 2012, hvilket indikerer et svært lavt korrupsjonsnivå sammenlignet med andre land i Latin-Amerika.

2.5 Den økonomiske og politiske utviklingen i Costa Rica

Costa Ricas første kvinnelige president, Laura Chinchilla, overtok presidentstolen etter Oscar Arias i 2010. Både Chinchilla og Arias er fra partiet Partido Liberacion Nacional (PLN). Hun vant med klar margin, men har slitt med gjennomføringen av sin politikk og opplever dalende popularitet i befolkningen. Viktige valgkamplofter om skattereform og sikkerhetstiltak, har vist seg vanskelige å gjennomføre. Costarikansk politikk har siden 80-tallet vært preget av et topartisystem dominert av PLN (Partido Liberación Nacional) og PUSC (Partido Unidad Social Cristiano), men har i de senere år utviklet seg mot pluralisme.

En gammel grensekonflikt mellom Nicaragua og Costa Rica har skapt politiske spenninger mellom de to landene. Costa Rica har fremmet konflikten for den internasjonale domstolen i Haag, og tatt opp saken i Organisasjonen for amerikanske stater (OAS). Begge parter har lovet å overholde beslutningen fra den internasjonale domstolen.

Jordbruksprodukter har tradisjonelt vært ryggraden i Costa Ricas eksport, men i de senere år har elektroniske komponenter og programvare til dataindustrien, og farmasøytiske produkter

eksportert. Om lag 6, 5 pst. av verdiskapningen i landet kommer fra landbruket, 25 pst. fra industri og 68 pst. fra servicenæringene. Økoturisme er en viktig sektor.

Costa Rica og Norge samarbeider om reduserte utslipp fra avskogning og skogforringelse (REDD+) gjennom multilaterale flergiverprogram både i FN og Verdensbanken. Kvegdrift har vært den fremste årsaken til avskogning. Costa Rica er blitt et foregangsland når det gjelder å benytte markedsmekanismer for å redusere avskogning. Costa Rica er også et foregangsland innen bevaring av biologisk mangfold og forvaltning av naturressurser.

Utenlandske investorer er tiltrukket av landets politiske stabilitet, relativt høye utdanningsnivå, billige arbeidskraft, lave korrupsjonsnivå, og de skattemessige incentiver som tilbys i frihandelssoner. Landet har inngått en rekke frihandelsavtaler med omverden og har et av de høyeste nivåene av utenlandske direkte investeringer per innbygger i Latin-Amerika. USA er Costa Ricas største handelspartner og investor. Costa Rica har blant annet gitt USA vidtrekkende fullmakter til å forfølge narkotikaforbrytere i landet.

Costa Rica er opptatt av å diversifisere sine eksportmarkeder, med økt geografisk fokus på Asia. Frihandelsavtaler er allerede inngått med Kina og Singapore, og det forhandles med Sør-Korea. Landet ble det første og hittil eneste land i Mellom-Amerika som etablerte diplomatiske forbindelser med Folkerepublikken Kina som erstatning for Taiwan, og er Kinas største handelspartner i regionen.

Selv om Costa Rica er medlem av det mellomamerikanske integreringssystemet (SICA), har landet tradisjonelt vært skeptisk til Mellom-Amerikas integrasjonsbestrebelse. Landet har klart å skape noe som ligner en sosialdemokratisk velferdsstat og ser det som utfordrende at det er store ulikheter i det økonomiske utviklingsnivået mellom landene i regionen. Costa Rica har i større grad satset på bilaterale frihandelsavtaler med land utenfor Mellom-Amerika.

I perioden 2010–12 har den økonomiske veksten gjennomsnittlig ligget på 4,5 pst. Vekstanslaget for 2012 er på 5 pst. Bruttonasjonalprodukt per innbygger ligger vesentlig over de andre landene i Mellom-Amerika, med unntak for Panama, og var i 2012 på 12 800 amerikanske dollar.

Costa Rica er et såkalt skatteparadis. Norge har derfor innen rammen av OECDs arbeid mot skadelig skattekonkurranse inngått avtale om utveksling av informasjon i skattesaker med landet. Slike avtaler har vært meget effektive for å avdekke skatteunndragelser.

2.6 Norges handel med Panama

Norges bilaterale forbindelser er tradisjonelt preget av Panamakanalen, som er svært viktig for norsk skipsfart. Flere norske virksomheter er etablert i landet.

Eksporten fra Norge beløp seg til 400 millioner kroner i 2013. Importen samme år beløp seg til 295 millioner kroner. Norsk næringsliv har den senere tid begynt å interessere seg for Panama i forbindelse med kanalutbyggingen, fornybar energi og vannkraftutbygging. SNPowers datterselskap Agua Imara har interesser på vannkraftsiden. PHARMAQ, et ledende farmasøytisk selskap rettet mot akvakulturnæringen, etablerte i 2013 datterselskap i Panama, og selskapets satsning i Mellom-Amerika skal drives fra kontoret i Panama City. Norfund har også prosjekter i landet.

2.7 Handelen mellom EFTA-statene og Panama

I 2012 hadde den samlede varehandelen mellom EFTA-statene og Panama en verdi av 423 millioner dollar. Av dette utgjorde 354 millioner dollar eksport og 69 millioner dollar import.

Eksporten fra EFTA-statene bestod hovedsakelig av farmasøytiske produkter, klokker og skipsutstyr, mens de viktigste importproduktene fra Panama til EFTA-statene var edelstener og metaller og bananer.

2.8 Menneskerettighetssituasjonen i Panama

Panama har flere menneskerettighetsutfordringer. Rettsvern, straffefrihet og fengselsvesen er områder som bekymrer, i tillegg til diskriminering og ekskludering av urfolksgrupper.

Panama inntar 59. plass UNDPs Human Development Index for 2013, hvilket er best i regionen. Tross formidabel økonomisk vekst gir en skjev fordeling seg utslag i dårlige sosiale levevilkår for en stor andel av befolkningen. Mange lever under fattigdomsgrensen.

Urfolk er de mest sårbare, fattige og marginaliserte gruppene i landet, med manglende muligheter til utdanning, helsetilbud og arbeid. Feilernæring og barnarbeid er også utfordringer. Syv ulike urfolksgrupper representerer til sammen 10–15 pst. av befolkningen. Urfolksgruppene har egne parlamenter eller urfolkskongresser som er anerkjente som autonome styresmakter.

Ungdom mellom 16–24 år er en svært utsatt gruppe i Panama, da en høy andel verken jobber

eller studerer. Dette vil på sikt kunne innebære alvorlige sosiale utfordringer.

Sikkerhetssituasjonen er bedre enn i andre land i Mellom-Amerika, men utrygghet og kriminalitet er en stor bekymring for befolkningen. Panama har drapstall på 21,6 per 100 000 innbygger, som er høyt på verdensbasis, men lavt i regional sammenheng (UNDP 2013). Landet har en relativt velfungerende sikkerhetsinstitusjon og politivesen, men sliter med byråkrati og ineffektivitet. Andre utfordringer er organisert kriminalitet, narkotikasmugling og hvitvasking av penger. Rettsvernet er lavt og straffefriheten er høy. Justissektoren har store kapasitetsproblemer. Om lag 60 pst. av alle i fengsel har aldri fått en endelig domsavgjørelse.

Korrupsjon er et omfattende problem. Panama inntar 83. plassen på International Transparency Index 2012, hvilket er bak Costa Rica, som anses for å være minst korrump, men likevel godt foran andre land i regionen.

2.9 Den økonomiske og politiske utviklingen i Panama

President Ricardo Martinelli Berrocal ble valgt i 2009. Han har med knapt flertall i kongressen fått gjennomslag for sin politikk. Presidenten er forretningsmann og har lagt vekt på markedsøkonomi og internasjonale relasjoner. Den økonomiske oppgangen har vært formidabel og bidratt til høy sysselsetting og oppgangstider. Den økonomiske veksten var i 2012 på over 10 pst. Store infrastrukturprosjekter, som nytt metrosystem og utvidelse av Panamakanalen, er igangsatt. Det er også nødvendige skattereformer, blant annet økt merverdiavgift.

Presidenten har ikke lyktes like godt med å fordele den økte velstanden. Reform- og privatiseringsplaner har flere ganger blitt møtt med streik og omfattende motstand i befolkningen. Særlig har utvinning av naturressurser og vannkraftprosjekter i sentrale urfolksområder vært vanskelige saker. Regjeringen har heller ikke maktet å bekjempe kriminalitet og korrupsjon.

Panama har langt på vei lyktes med å bli et regionalt knutepunkt for kommunikasjon og tjenester. Landet har tiltrukket seg betydelige internasjonale investeringer og satset på en rekke store prosjekter, blant annet forbedring av transportnettet, skattefrie soner og logistikknett, utvidelse av Panamakanalen, flyplassutvidelse, flere kaianlegg for cruiseskip og utvikling av bank- og finanssektoren. Tjenestesektoren står for om lag 80 pst. av brutto nasjonalprodukt. Panama blir trukket frem som et stjerneeksempel grunnet sin formidable

økonomiske fremgang, og det i en periode hvor andre land har merket globale nedgangstider.

Den hurtige veksten har imidlertid skapt prispress innenlands, og med det også tap av konkurransefordeler. Panamas dollariserte økonomi, med begrensede muligheter i pengepolitikken, gjør landet sårbart for internasjonale prissvingninger. USA er fortsatt Panamas viktigste handelspartner, men markedene i Asia og Europa har blitt viktigere.

Panamakanalen har en økonomisk nøkkelrolle. Fra 2002 har Panama alene stått ansvarlig for administrasjonen. Gjennomløpstiden har blitt sterkt redusert. I løpet av de første drøye ti driftsårene under panamansk kontroll, tok staten inn nesten halvparten av det de hadde som samlet inntekt fra kanalen i perioden USA styrte kanalen, det vil si i 1914–1999. Utvidelsen av kanalen vil stå ferdig ved 100-årsjubileet i 2014.

Jordbruket er landets største næring utenfor de urbane områder, men næringen står for en synkende andel av landets verdiskapning. Det dyrkes i hovedsak bananer, ris, mais, kaffe, sukkerrør og grønnsaker. Kvegdrift og rekeoppdrett er også viktige næringer. Kobber, mahogniskog og vannkraft er viktigste naturressurser. Om lag 70 pst. av landets energibehov dekkes av vannkraft.

Panama og Norge samarbeider om reduserte utslipp fra avskogning og skogforringelse (REDD+) gjennom multilaterale flergiverprogram både i FN og verdensbanken. De fremste årsakene til avskogning i Panama er hogst, infrastrukturutvikling og kvegdrift.

Panama er et såkalt skatteparadis. Norge har derfor innen rammen av OECDs arbeid mot skadelig skattekonkurranse inngått avtale om utveksling av informasjon i skattesaker med landet. Slike avtaler har vært meget effektive for å avdekke skatteunndragelser.

3 De viktigste forhandlingsresultatene

3.1 Generelt

Avtalen med Costa Rica og Panama åpner markedene i Costa Rica og Panama for norske eksportører av varer og tjenester, og legger til rette for økt handel mellom landene. Hovedformål med denne avtalen, å sikre at norske eksportører ikke blir diskriminert sammenlignet med eksportører fra EU, er innfridd. Avtalen oppretter et forutsigbart rammeverk for norsk næringsliv som skal handle med eller etablere seg i disse markedene.

Det ble oppnådd et godt kapittel om handel og bærekraftig utvikling med Costa Rica og Panama, med en ny bestemmelse om bærekraftig forvaltning av skog. Avtalen inkluderer også kapitler med bestemmelser om immaterielle rettigheter, investeringer, offentlige anskaffelser og konkurranse som sikrer norske eksportører gunstige konkurransevilkår.

3.2 Avtalens fortale

I avtalens fortale stadfester partene blant annet sine forpliktelser til prinsipper om demokrati, rettsstaten, menneskerettigheter og fundamentale friheter i samsvar med FN-pakten og FNs menneskerettighetserklæring, arbeidstakerrettigheter, herunder prinsippene i relevante ILO-konvensjoner som partene er part i, næringslivets samfunnsansvar, bærekraftig utvikling og anti-korrupsjon.

3.3 Industrivarer, inkludert fisk og andre marine produkter

Bestemmelsene om handel med industrivarer og fisk er nedfelt i avtalens kapittel 2.

EFTA-statene har forpliktet seg til å avvikle all importtoll på industrivarer og avgifter med tilsvarende virkning fra avtalens ikrafttredelse.

Norske bedrifter vil på sin side få minst like gode vilkår i Costa Rica og Panama som konkurrenter fra EU. Eksempelvis anvender Costa Rica og Panama opp til 15 pst. toll på fisk, mens avtalen gir nulltoll for disse produktene. Dette medfører at norske fiskeeksportører får like konkurransevilkår som konkurrenter i regionen, eksempelvis Chile. Videre vil det bli nulltoll på alle industrivarer når avtalen er fullt implementert. Viktige norske eksportprodukter som skip, navigasjonsinstrumenter, ubearbeidet nikkell og aluminium, diverse maskiner og maskindeler samt kunstgjødsel innrømmes nulltoll fra dag én.

3.4 Landbruksvarer

Bestemmelsene om handel med landbruksvarer er inntatt i frihandelsavtalens kapittel 3.

Handelen med landbruksvarer er ikke regulert gjennom EFTA-samarbeidet. Det er derfor fremforhandlet egne lister om tollreduksjoner mellom de respektive EFTA-statene; Island, Norge og Sveits/Liechtenstein og henholdsvis Costa Rica og Panama. Tollreduksjonene som skal gjelde mellom Costa Rica og Norge er inntatt i vedlegg X, og tollreduksjonene som skal gjelde mellom Panama og Norge er inntatt i vedlegg XIII.

Norge har skilt mellom såkalte bearbeidede landbruksprodukter og ubearbeidede landbruksprodukter i sine forpliktelser. Norge gir Costa Rica og Panama de samme tollreduksjoner Norge har gitt EU for bearbeidede landbruksprodukter. For ubearbeidede landbruksvarer har Costa Rica og Panama tollfrihet inn til Norge for alle sine viktigste varer i handelen med Norge. Dette er i hovedsak tropiske frukter, grønnsaker og kaffe. Norge har begrenset eksport av landbruksvarer til Costa Rica og Panama, men har fått forbedret markedsadgang for potensielle eksportprodukter som vann, akevitt, sauekjøtt og biprodukter fra slakteindustrien. Avtalen inneholder videre en klausul som forplikter partene, innenfor deres respektive landbrukspolitikk, til å søke å oppnå ytterligere tollreduksjoner for handelen med landbruksvarer.

3.5 Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid

Frihandelsavtalens bestemmelser om opprinnelsesregler nedfelt i avtalens artikkel 2.2 og frihandelsavtalens vedlegg I. Opprinnelsesreglene går ut på at det settes bestemte krav for at varene skal regnes som varer med opprinnelse i EFTA-statene eller Costa Rica eller Panama, slik at varer uten tilknytning til frihandelsavtalens parter ikke får fordel av de tollreduksjoner som frihandelsavtalen gir. Opprinnelsesreglene presiserer krav til produksjon og bruk av innsatsmaterialer fra land som ikke er en del av frihandelsområdet.

Opprinnelsesprodukter kan være produkter som er ansett som fremstilt i sin helhet i en av avtalepartene i henhold til artikkel 3 i vedlegg 1, produkter som tilfredsstillende bestemmelsene om kumulasjon med innsatsmaterialer som er opprinnelsesprodukter fra en annen avtalepart, eller produkter som i samsvar med bestemmelsene i de produktspesifikke listereglene nevnt i tillegg 1 til vedlegget anses som tilstrekkelig bearbeidet. Det er også i vedleggets artikkel 4 tatt inn en bestemmelse over hvilke enkle former for bearbeiding eller foredling utført på ikke-opprinnelsesmaterialer som ikke er ansett som tilstrekkelig for at produktet kan anses som opprinnelsesprodukt.

Avtalen legger til rette for at eksportører som et alternativ til opprinnelsesbevis EUR.1 kan benytte seg av opprinnelseserklæring som nevnt i tillegg 1 til vedlegget.

3.6 Handelsfasilitering

Frihandelsavtalens bestemmelser om handelsfasilitering er nedfelt i avtalens artikkel 2.11 og frihandelsavtalens vedlegg VII.

Bestemmelsene om handelsfasilitering omfatter emner som plikten til å gjøre relevant regelverk offentlig tilgjengelig, opprettholde enkle handelsprosedyrer, avgivelse av bindende forhåndsvedtak, fremme av internasjonale standarder, bruk av IKT, samarbeid mellom offentlige etater på grensen og risikostyring av kontrollvirksomhet. Videre forpliktes partene så langt det er praktisk mulig å harmonisere regelverk med internasjonale standarder og gjøre det allment tilgjengelig. Det bør søkes etablert et grenseoverskridende tollsamarbeid for blant annet å forenkle grensepasseringer så langt det er mulig.

Partene skal forpliktes til å benytte grenseprosedyrer som er enkle, fornuftige og ikke-diskriminerende. Dette innebærer krav om å begrense prosedyrer til slike som er nødvendig for å sikre at regelverket overholdes, noe som vil føre til raskere frigivelse av varer i forbindelse med tollklaring. Inn- og utførselsprosedyrer bør baseres på relevante internasjonale standarder, spesielt Verdens tollorganisasjons Kyoto-konvensjon. Kontroller skal baseres på risikostyring, og ikke være mer byrdefulle enn nødvendig for å begrense risikoen for overtredelser. Gebyrer skal begrenses til å dekke de antatte kostnader knyttet til tjenesten som ytes.

Informasjonsutvekslingen mellom partenes offentlige myndigheter må være bundet av konfidensialitet, og hver av partene må kunne reservere seg mot å gi informasjon som er av en slik karakter at det kan volde skade for en av partene eller deres næringsliv.

3.7 Tjenester

Reglene om handel med tjenester er nedfelt i avtalens kapittel 4. Både avtalestruktur og bestemmelsene om handel med tjenester er basert på WTOs avtale om handel med tjenester (GATS). Som i GATS er forpliktelsene om markedsadgang ført inn i egne lister over spesifikke forpliktelser. Listene følger som vedlegg XV til avtalen.

Ettersom partenes WTO-forpliktelser er eldre enn frihandelsavtalen, var det en målsetting i forhandlingene å reflektere regelutviklingen hos partene etter at deres WTO-forpliktelser ble gjort i frihandelsavtalen. Dette ble i all hovedsak oppnådd, samtidig som partene ikke forpliktet seg på

områder som anses som sensitive, for Norges del eksempelvis på kultursektoren.

I listen over spesifikke forpliktelser er Costa Rica og Panama bundet ut over sine WTO-forpliktelser for blant annet skipsfart, telekommunikasjon, forsikringstjenester, miljøtjenester, bygg- og anleggstjenester og en rekke forretningstjenester, herunder ingeniørtjenester. Forhandlingsresultatet svarte i det vesentlige til de norske forventningene.

Et særlig prioritert område for Norge i forhandlingene var skipsfart og det var særs viktig for Norge at landene som et minimum forpliktet seg til minst like gode vilkår som de har i frihandelsavtalen med EU. Dette ble oppnådd.

3.8 Investeringer

Formålet med kapittel 5 om investeringer er å oppnå vesentlig samme regulering for investeringer i varesektoren som for investeringer i tjenestesektoren. Investeringskapitlet fokuserer på markedsadgang og er basert på leveringsmåte 3 i GATS. Kapitlet gjelder bare for investeringer som ikke er dekket av frihandelsavtalens kapittel 4 om handel med tjenester. EFTA-statene og henholdsvis Costa Rica og Panama garanterer hverandre nasjonal behandling for investeringer, med de forbehold som er tatt inn i reservasjonslistene. Costa Rica har tatt reservasjoner knyttet til kjøp av fast eiendom i kystnære landområder, energi-produksjon, rettigheter til minoritetsgrupper samt utnyttelse av naturressurser. Også Panama har tatt reservasjoner knyttet til kjøp av fast eiendom i kystnære landområder, energi, rettigheter til minoritetsgrupper samt utnyttelse av naturressurser, i tillegg til rettigheter til Panamakanalen. Norge har enkelte bestemmelser knyttet til nasjonalitetskrav ved oppkjøp av fiskefartøyer mv., og dette er ivaretatt i den norske reservasjonslisten. Det er videre gjort unntak for norske lover og tiltak som har til formål å beskytte og fremme språklig og kulturelt mangfold og politikk knyttet til kulturområdet og det audiovisuelle området for å ivareta handlefriheten på kultur- og medieområdet. Videre er olje- og energisektorene unntatt.

Kapitlet forplikter partene til å tillate personer fra den andre parten, og nøkkelpersonell ansatt av en person fra den andre parten og deres ektefelle og barn, midlertidig tilgang til og opphold i sitt territorium innenfor rammen av sine lover og reguleringer.

I kapitlet fastslås det at en part i utgangspunktet ikke skal anvende restriksjoner på løpende

transaksjoner og kapitalbevegelser relatert til kommersiell tilstedeværelse som reguleres av kapitlet.

3.9 Beskyttelse av immaterielle rettigheter

Bestemmelsene om beskyttelse av immaterielle rettigheter er inntatt i frihandelsavtalens kapittel 6.

Forhandlingene om immaterielle rettigheter skal sikre effektivt vern av norske aktørers immaterielle rettigheter, samtidig var det Norges posisjon at vi ikke skulle presse Costa Rica eller Panama til å godta bestemmelser som begrenser deres handlingsrom etter WTOs avtale om handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter (TRIPS-avtalen) når det gjelder patentbeskyttelse, beskyttelse av fortrolige testdata og plantesortsbeskyttelse. Costa Ricas og Panamas frihandelsavtaler med USA og EU inneholder bestemmelser som går lengre enn TRIPS på disse områdene, og Costa Rica og Panama var innstilt på å legge til grunn det samme forpliktelsesnivået overfor EFTA, som i frihandelsavtalene de har inngått med andre land. Handelsavtalen gir derfor gjennomgående høye standarder for vern av immaterielle rettigheter, og gir norske rettighetshavere godt vern både i forhold til patenter, varemerker, design og opphavsrettigheter.

Avtalen inkluderer bestemmelser om forholdet til konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) og urfolks og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskap. Avtalen gjentar prinsippet i CBD om at landene har suverene rettigheter over genetiske ressurser på eget territorium. Partene anerkjenner videre viktigheten av biologisk mangfold og verdien av urbefolkningers og lokalsamfunns kunnskaper og bruk av genetiske ressurser. Videre anerkjennes adgangen til å bestemme vilkårene for tilgang til og utnyttelse av genetiske ressurser. Partene bekrefter også sine forpliktelser til å respektere, bevare og opprettholde urfolks og lokalsamfunns kunnskaper, nyskaping og skikker. Minst like viktig som et godt materielt vern for immaterielle rettigheter er å sikre effektiv håndheving av rettighetene. Avtalen inneholder derfor flere bestemmelser om håndheving av immaterielle rettigheter, blant annet om grensekontroll for å holde tilbake varer der import vil gjøre inngrep i opphavsrettigheter eller varemerkerettigheter. Disse bestemmelsene bygger på TRIPS-avtalen, men gir på flere punkter rettighetshaver en sterkere stilling enn TRIPS-avtalen.

3.10 Offentlige anskaffelser

Verken Costa Rica eller Panama er tilsluttet WTOs plurilaterale avtale om offentlige anskaffelser («Government Procurement Agreement – GPA»), mens samtlige EFTA-stater er tilsluttet denne WTO-avtalen. Dette innebærer at verken Costa Rica eller Panama hadde noen bindende forpliktelser for offentlige anskaffelser overfor EFTA-statene før frihandelsavtalen med EFTA-statene.

Frihandelsavtalens bestemmelser om offentlige anskaffelser er inntatt i kapittel 7, og er basert på den reviderte WTO-avtaleteksten om offentlige anskaffelser fra 2006. Frihandelsavtalens regler gir garantier om åpenhet og reell konkurranse for offentlige anbudskonkurranser.

Frihandelsavtalen innebærer at EFTA-statene gir Costa Rica og Panama de vilkårene som EFTA-statene har i WTOs plurilaterale avtale om offentlige anskaffelser, mens Costa Rica og Panama gir et parallelt forpliktelsesnivå til EFTA-statene, både med hensyn til hvilke institusjoner som er omfattet, terskelverdier og unntak. Det vurderes som svært positivt at Panama inkluderer anskaffelser til Panamakanalen.

3.11 Konkurransen

Frihandelsavtalens bestemmelser om konkurranse er nedfelt i avtalens artikkel 8.1. Avtalen fastsetter at konkurransebegrensende samarbeid og misbruk av dominerende stilling, som har som formål eller er egnet til å vri konkurransen og som kan påvirke samhandelen mellom avtalepartene, er i strid med avtalen. EFTA-statene og Costa Rica og Panama har anledning til å bringe saker som angår konkurransekapitlets bestemmelser for Den blandede komité.

3.12 Handel og bærekraftig utvikling

Avtalens kapittel 9 omtaler handel og bærekraftig utvikling. Kapitlet bidrar til en bevisstgjøring og aksept av at handel skal foregå på en måte som bidrar til bærekraftig utvikling. Kapitlet inneholder også en bestemmelse som går utover EFTAs modelltekst, som omhandler samarbeid i internasjonale fora om bærekraftig forvaltning av skog. Denne artikkelen er for første gang inkludert i en av EFTAs handelsavtaler. Begrunnelsen for å inkludere denne artikkelen er at avskogning og ulovlig hogst har vært et problem i disse landene. EU hadde derfor inkludert en slik bestemmelse i sin avtale med disse landene. Videre har Europakommisjonen i en «Sustainability Impact

Assessment» (SIA) av sin handelsavtale dokumentert at en handelsavtale med disse landene kan bidra til å forverre problemer knyttet til avskogning gjennom å stimulere til investeringer i skogs- og landbrukssektoren. I denne sammenheng er det viktig å sikre at handelsavtalen og miljøkonvensjonene er gjensidig avhengige og støttende for bl.a. å bidra til å sikre potensialet for REDD+.

3.13 Samarbeid

Avtalens kapittel 10 inneholder bestemmelser om samarbeid mellom partene som skal fremme handel, økonomisk samarbeid og teknologioverføring for å tilrettelegge for implementering av avtalen. Slikt samarbeid kan blant annet inkludere opplæring, informasjonsutveksling, seminarer samt teknisk og administrativ assistanse. Assistanse som tilbys av EFTA-siden skal gjennomføres via programmene som administreres av EFTA-sekretariatet.

3.14 Institusjonelle bestemmelser

Avtalens institusjonelle bestemmelser er nedfelt i avtalens kapittel 11. Det opprettes en blandet komité som blant annet skal administrere og overvåke gjennomføringen av avtalen.

Den blandede komiteen skal bestå av representanter fra hver av EFTA-statene og Costa Rica og Panama. Komiteen skal normalt møtes hvert annet år.

En av komiteens viktigste funksjoner er å treffe beslutninger om eventuelle endringer i avtalens vedlegg. Slike endringer vil normalt være av teknisk art, for eksempel som følge av endringer i det WTO-regelverket som avtalen bygger på.

Komiteen skal også vurdere om det er behov for å utvide avtalen og kan anbefale at det skal innledes forhandlinger på områder som ikke er dekket av avtalen, eller som komiteen er enig om å videreutvikle.

Den blandede komité er konsultasjonsorgan i handelstvister under avtalen. Hittil har det ikke vært handelstvister under en EFTA-frihandelsavtale.

3.15 Tvisteløsning

Avtalen inneholder bestemmelser om løsning av tvister om partenes rettigheter og forpliktelser etter avtalen. Etter at tvistepartene har avholdt konsultasjoner er det åpnet for adgang til voldgift. Dersom den tapende part ikke gjennomfører voldgiftspanelet avgjørelse innen en nærmere angitt tidsfrist, er det gitt adgang til mottiltak.

4 Nærmere om de enkelte bestemmelsene i avtalen

Frihandelsavtalen mellom EFTA og Costa Rica og Panama består av tretten kapitler og 21 vedlegg (I – XXI). Vedleggene utgjør en integrert del av frihandelsavtalen.

4.1 Innledende bestemmelser

Avtalens *fortale* redegjør for hvem som er partene i avtalen og de forhold partene legger vekt på i gjennomføringen av frihandelsavtalen. EFTA-statene, Costa Rica og Panama ønsker å styrke båndene seg imellom ved å etablere tette og varige forbindelser mellom partene. Videre stadfester partene sine forpliktelser under flere multilaterale konvensjoner. Fortalen vektlegger betydningen av demokrati, rettstat, menneskerettigheter, bærekraftig utvikling (herunder miljø og arbeidstakerrettigheter), bedrifters samfunnsansvar, åpenhet, god offentlig styring og arbeid mot korrupsjon. Både når det gjelder arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter og bedrifters samfunnsansvar vises det til partenes internasjonale forpliktelser på disse områdene.

4.2 Kapittel I Generelle bestemmelser

4.2.1 *Artikkel 1.1 om opprettelsen av et frihandelsområde*

Artikkel 1.1 fastslår at partene til frihandelsavtalen oppretter et frihandelsområde i overensstemmelse med artikkel XXIV i GATT 1994 og artikkel V i GATS.

4.2.2 *Artikkel 1.2 om formålene med frihandelsavtalen*

Artikkel 1.2 fastslår formålet med frihandelsavtalen. Målsettingene er å oppnå liberalisering av handel med varer og tjenester, øke investeringsmulighetene, fremme konkurranse, oppnå videre gjensidig liberalisering av markedet for offentlige anskaffelser, sikre tilstrekkelig og effektiv beskyttelse av immaterielle rettigheter, utvikle internasjonal handel i tråd med målet om bærekraftig utvikling og bidra til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen ved å fjerne handels- og investeringsbarrierer.

4.2.3 *Artikkel 1.3 om avtalens geografiske virkeområde*

Artikkel 1.3 fastslår avtalens territorielle virkeområde. Avtalen omfatter ikke Svalbard, med unntak for handel med varer.

4.2.4 *Artikkel 1.4 om handelssamkvem og økonomisk samkvem regulert av denne avtale*

Artikkel 1.4 fastslår at avtalen gjelder handel og økonomiske forhold mellom de enkelte EFTA-statene på den ene siden og de enkelte mellomamerikanske landene på den andre, men ikke handelsrelasjonene mellom de enkelte EFTA-statene eller de enkelte mellomamerikanske landene. Artikkelen fastslår videre at Sveits skal representere Liechtenstein i saker som er dekket av traktaten av 29. mars 1923, som etablerer en tollunion mellom disse to statene.

4.2.5 *Artikkel 1.5 om forholdet til andre internasjonale avtaler*

Artikkel 1.5 bekrefter partenes rettigheter og forpliktelser under WTO-avtalen, avtalene forhandlet under WTO og andre internasjonale avtaler som partene er part i. Dersom en av partene mener at opprettholdelsen eller etableringen av tollunioner, frihandelsområder, grensehandelsordninger eller andre preferensielle avtaler endrer handelsregimet som følger av frihandelsavtalen, kan denne parten be om konsultasjoner med den aktuelle parten.

4.2.6 *Artikkel 1.6 om skatt*

Artikkel 1.6 fastslår at avtalen ikke innskrenker partenes fiskale suverenitet. Norske skatteregler gjelder fullt ut, og er ikke omfattet av regelen om nasjonal behandling. Unntatt fra dette er regelen i GATT artikkel III om nasjonal behandling av varer, som er gitt virkning gjennom artikkel 2.8. Artikkelen 1.6 fastslår videre at avtalen ikke skal påvirke rettigheter og forpliktelser en part har etter skatteavtaler. Ved eventuell motstrid skal skatteavtalene gå foran frihandelsavtalen.

4.2.7 *Artikkel 1.7 om åpenhet*

Artikkel 1.7 fastslår at partene skal offentliggjøre lover, reguleringer, juridiske beslutninger, administrative vedtak med generell anvendelse og partenes internasjonale avtaler som kan påvirke

anvendelsen av denne avtalen. Partene forplikter seg også til omgående å besvare spørsmål og ved forespørsel utlevere informasjon vedrørende forannevnte, med forbehold om fortrolig informasjon.

4.2.8 *Artikkel 1.8 om elektronisk handel*

Artikkel 1.8 omhandler elektronisk handel, og viser til at partene har etablert et rammeverk for å intensivere samarbeidet på elektronisk handel i vedlegg II.

4.2.9 *Artikkel 1.9 om definisjoner*

Artikkel 1.9 definerer begrepet dager.

4.3 **Kapittel II Handel med varer**

4.3.1 *Artikkel 2.1 om vareomfang*

Artikkel 2.1 viser til at kapitlet dekker handel med industrivarer og fisk, som beskrevet i vedlegg III.

4.3.2 *Artikkel 2.2 om opprinnelsesregler og administrativt samarbeid*

Artikkel 2.2 viser til at bestemmelser om opprinnelsesregler, tollprosedyrer og gjensidig administrativ bistand i tollsaker reguleres i vedlegg I.

4.3.3 *Artikkel 2.3 om toll*

Artikkel 2.3 omhandler eliminering av toll på import. Når avtalen trer i kraft skal partene eliminere all toll for opprinnelsesvarer, med unntak av de produkter som er listet i vedlegg IV og V. Videre skal ingen av partene kunne introdusere toll overfor hverandre.

4.3.4 *Artikkel 2.4 om eksporttoll*

Artikkel 2.4 omhandler eliminering av toll på eksport. Når avtalen trer i kraft skal partene eliminere all toll for opprinnelsesvarer, med unntak av de som er listet i vedlegg VI. Videre skal ingen av partene kunne introdusere toll overfor hverandre.

4.3.5 *Artikkel 2.5 om beregning av tollverdi*

Artikkel 2.5 fastslår at beregning av tollverdi ved handel mellom avtalepartene skal reguleres av GATS artikkel VII i GATT 1994 og første del av avtalen om implementering av artikkel VII i GATT

1994 og innlemmer og gjør disse til en del av avtalen.

4.3.6 *Artikkel 2.6 om kvantitative restriksjoner*

Artikkel 2.6 forbyr andre restriksjoner enn toll eller andre skatter og avgifter, slik som kvoter på import og eksport av varer mellom avtalepartene.

4.3.7 *Artikkel 2.7 om gebyrer og formaliteter*

Artikkel 2.7 fastslår at artikkel VIII i GATT 1994 om gebyrer og formaliteter innlemmes i og gjøres til del av avtalen.

4.3.8 *Artikkel 2.8 om intern beskatning*

Artikkel 2.8 pålegger partene ved intern beskatning å følge bestemmelsene i artikkel III i GATT 1994, og innlemmer og gjør denne til en del av avtalen.

4.3.9 *Artikkel 2.9 om veterinære og plantesanitære tiltak*

Artikkel 2.9 bekrefter at partenes rettigheter og plikter når det gjelder veterinære og sanitære tiltak skal reguleres av WTO-avtalen om anvendelse av veterinære og plantesanitære tiltak (SPS-avtalen).

Videre stadfester artikkelen partenes rettigheter til å kreve tekniske konsultasjoner dersom en av partene anser at en annen part har gjennomført, eller vurderer å gjennomføre tiltak som ikke er i overensstemmelse med SPS-avtalen. Disse konsultasjonene kan avholdes både innenfor og utenfor rammen av Den blandede komité, og de skal avholdes innen 40 dager etter forespørselen om en konsultasjon.

4.3.10 *Artikkel 2.10 om tekniske reguleringer*

Artikkel 2.10 forplikter partene til å følge WTO-avtalen om tekniske handelshindringer (TBT-avtalen). Partene skal styrke sitt samarbeid innen tekniske reguleringer, standarder og samsvarsvurderinger for å øke den felles forståelsen om partenes systemer og forenkle tilgangen til partenes markeder.

Hvis en av avtalepartene er av den oppfatning at en annen part har gjennomført, eller vurderer å gjennomføre tiltak som ikke er i overensstemmelse med TBT-avtalen og som sannsynligvis vil påvirke eller har påvirket tilgangen til dets marked, kan det bes om tekniske konsultasjoner. Disse konsultasjonene kan avholdes både innen-

for og utenfor rammen av blandet komité, og de skal avholdes innen 40 dager etter forespørselen om en konsultasjon.

4.3.11 *Artikkel 2.11 om handelsfasilitering*

Artikkel 2.11 fastslår at handelsfasilitering reguleres av avtalens vedlegg VII.

4.3.12 *Artikkel 2.12 om underkomité for opprinnelsesregler, tollprosedyrer og handelsfasilitering*

Artikkel 2.12 etablerer en underkomité for varehandel, opprinnelsesregler og tollsaker. Underkomiteens mandat reguleres av avtalens vedlegg VIII.

4.3.13 *Artikkel 2.13 om statlige handelsvirksomheter*

Artikkel 2.13 stadfester at partenes rettigheter og forpliktelser innen statlige handelsvirksomheter skal reguleres av artikkel XVII i GATT 1994 og av avtalen om tolkningen av artikkel XVII i GATT 1994, og innlemmer og gjør disse til en del av avtalen.

4.3.14 *Artikkel 2.14 om subsidier og utjevningstiltak*

Artikkel 2.14 fastslår at partenes rettigheter og forpliktelser relatert til subsidier og utjevningstiltak skal reguleres av artikkel VI og XVI i GATT 1994 og av WTO-avtalen om subsidier og utjevningstiltak.

Før en part iverksetter undersøkelser for å fastslå eksistensen, graden og effekten av påståtte subsidier i Costa Rica, Panama eller i en EFTA-stat, skal den parten som vurderer iverksettelse av en undersøkelse, skriftlig underrette den parten som kan bli gjenstand for undersøkelse, samt sette av 45 dager for å kunne avholde konsultasjoner med sikte på å finne en omforent løsning. Om en part ber om det skal konsultasjoner finne sted i blandet komité innen 20 dager etter mottakelsen av underrettelsen.

4.3.15 *Artikkel 2.15 om antidumping*

Artikkel 2.15 fastslår at rettigheter og forpliktelser knyttet til antidumping skal reguleres av artikkel VI i GATT 1994 og WTO-avtalen om antidumping, med de begrensninger som følger av artikkelens øvrige bestemmelser, blant annet forhåndskonsul-

tasjoner, krav at det foreligger allmenn interesse og at tiltak ikke kan ha lengre varighet enn 5 år.

Fem år etter avtalens ikrafttredelse skal Den blandede komité vurdere hvorvidt artikkelens innhold fortsatt er nødvendig.

4.3.16 *Artikkel 2.17 om globale beskyttelsestiltak*

Artikkel 2.16 stadfester at globale beskyttelsestiltak mellom partene skal reguleres av artikkel XIX i GATT 1994 og WTO-avtalen om beskyttelsestiltak. Tiltak skal ikke treffe import av opprinnelsesprodukter fra en EFTA-stat, Costa Rica eller Panama, dersom slike varer ikke forårsaker alvorlig skade eller trussel om dette.

Artikkelen sier videre at ingen part kan anvende bilaterale beskyttelsestiltak og tiltak under artikkel XIX i GATT og WTO-avtalen om beskyttelsestiltak på samme vare og på samme tid.

4.3.17 *Artikkel 2.17 bilaterale beskyttelsestiltak*

Artikkel 2.17 fastslår at en part kan iverksette bilaterale beskyttelsestiltak hvis partens industri i en overgangsperiode, i utgangspunktet definert som fem år fra ikrafttredelsen av avtalen, blir eller kan bli sterkt skadelidende som et resultat av reduserte eller eliminerte tollsatser som følge av denne avtale. Slike beskyttelsestiltak kan kun iverksettes på bakgrunn av en undersøkelse gjennomført i tråd med WTO-avtalen om beskyttelsestiltak. Beskyttelsestiltak kan bestå i å suspendere tollnedtrapping som følger av avtalen eller øke tollsatsen for det gjeldende produktet. En part som ønsker å iverksette bilaterale beskyttelsestiltak under denne artikkelen må øyeblikkelig underrette de andre partene.

I utgangspunktet kan ikke bilaterale beskyttelsestiltak opprettholdes lenger enn to år. I unntakstilfeller kan tiltaket vare opp til fire år. Etter at tiltaket er avsluttet skal tollsatsen være på det nivået den ville ha vært uten tiltaket. Det er ikke anledning til å anvende tiltak mot et produkt som tidligere har vært gjenstand for tiltak. Midlertidige beskyttelsestiltak kan iverksettes i kritiske situasjoner. Ethvert midlertidig beskyttelsestiltak skal avsluttes innen 200 dager.

4.3.18 *Artikkel 2.18 om generelle unntak*

Artikkel 2.18 fastslår at partenes rettigheter og plikter som gjelder generelle unntak skal reguleres av artikkel XX i GATT 1994, og innlemmes og gjør denne til en del av avtalen.

4.3.19 *Artikkel 2.19 om sikkerhetsunntak*

Artikkel 2.19 fastslår at partenes rettigheter og plikter som gjelder nasjonal sikkerhet skal reguleres av artikkel XXI i GATT 1994, og innlemmer og gjør denne til en del av avtalen.

4.3.20 *Artikkel 2.20 om betalingsbalanse*

Artikkel 2.20 fastslår at dersom en part har alvorlige vanskeligheter med betalingsbalansen eller det er umiddelbar fare for at slike vanskeligheter skal oppstå, tillates det at denne under noen forutsetninger og i tråd med vilkårene i GATT 1994 og WTO-avtalens forståelse av denne, iverksetter begrensende tiltak med hensyn til kapitalflyt. Partene som dette gjelder, skal informere de andre partene om dette umiddelbart.

4.4 **Kapittel III Handel med jordbruksprodukter**

4.4.1 *Artikkel 3.1 om vareomfang*

Artikkel 3.1 stadfester at kapitlet omhandler handel med jordbruksprodukter og viser til at produktdekningen tilsvarer alle produkter som ikke er listet i vedlegg III.

4.4.2 *Artikkel 3.2 om tollkonesjoner*

Artikkel 3.2 viser til at partenes tollkonesjoner overfor hverandre for jordbruksprodukter er beskrevet i vedlegg IX, X, XI, XII, XIII og XIV.

4.4.3 *Artikkel 3.3 om eksportsubsidier for jordbruksvarer*

Artikkel 3.3 stadfester at en part ikke kan benytte seg av eksportsubsidier for jordbruksvarer dersom en benytter den tollnedsettelse som er blitt innrømmet under avtalen. Dersom en part innfører eksportsubsidier for en vare der parten har blitt innrømmet en slik preferanse under avtalen, kan motparten øke tollene for den gjeldende varen opp til MFN-nivå.

4.4.4 *Artikkel 3.4 om minimumseksportpriser*

Artikkel 3.4 bekrefter at avtalen ikke forhindrer Costa Rica fra å benytte seg av minimumspriser i forbindelse med eksport av bananer, i tråd med Costas Ricas nasjonale lovgivning.

4.4.5 *Artikkel 3.5 om andre bestemmelser*

Artikkel 3.5 stadfester at artiklene fra avtalens kapittel 2 om opprinnelsesregler, eksportavgifter, beregning av tollverdi, kvantitative restriksjoner, gebyrer og formaliteter, intern beskatning, veterinære og plantesanitære tiltak, tekniske handelshindringer, handelsfasiliteter, statlige handelsvirksomheter, antidumping, globale beskyttelses tiltak, bilaterale beskyttelsestiltak, generelle unntak, sikkerhetsunntak og betalingsbalanse også gjøres gjeldende for handel med jordbruksprodukter.

4.4.6 *Artikkel 3.6 om dialog*

Artikkel 3.6 stadfester at partene skal undersøke alle vanskeligheter som måtte oppstå i forbindelse med deres handel med jordbruksvarer og at de skal forsøke å finne løsninger på disse gjennom dialog og konsultasjoner.

4.4.7 *Artikkel 3.7 om videre liberalisering*

Artikkel 3.7 inneholder en klausul hvor partene påtar seg, innenfor deres respektive landbrukspolitikk, å søke å oppnå ytterligere tollreduksjoner for handelen med landbruksvarer.

4.5 **Kapittel IV Handel med tjenester**

4.5.1 *Artikkel 4.1 om virkeområde*

Artikkel 4.1 fastslår at kapitlet gjelder tiltak innført eller opprettholdt av partene som påvirker handel med tjenester. Artikkelen definerer at parter i dette kapitlet inkluderer sentrale, regionale eller lokale myndigheter og autoriteter, samt organisasjoner som utfører oppgaver på vegne av de forestående. Artikkelen fastslår videre at for partenes forpliktelser innen lufttransporttjenester skal avsnitt 2, 3 og 6 av GATS-vedlegget om lufttransporttjenester gjelde og gjøres til en del avtalen. I artikkelen spesifiseres det at ingenting i dette kapitlet skal pålegge noen forpliktelser vedrørende offentlige anskaffelser.

4.5.2 *Artikkel 4.2 om innarbeiding av bestemmelser fra GATS*

Artikkel 4.2 spesifiserer hvordan visse begreper i WTOs Generalavtale om handel med tjenester (GATS) skal forstås i avtalen hvor GATS-bestemmelser inkorporeres og gjøres gjeldende.

4.5.3 *Artikkel 4.3 om definisjoner*

Artikkel 4.3 definerer en rekke begreper som er sentrale for forståelsen av kapitlet.

4.5.4 *Artikkel 4.4 om bestevilkårsbehandling*

Artikkel 4.4 forplikter partene, med unntak gitt i listen over unntak fra bestevilkårsbehandling (MFN) i vedlegg XVI, til å gi hverandres tjenester og tjenestetilbydere minst like gode vilkår, med hensyn til alle tiltak som påvirker tilbudet av tjenester, som gis tilsvarende tjenester og tjenestetilbydere fra land som ikke er part i avtalen. Dette gjelder ikke vilkår gitt av en part på grunnlag av andre avtaler som er rapportert under GATS artikkel V eller artikkel V bis. Artikkelen fastslår videre at partenes plikter og rettigheter når det gjelder fordeler som gis til naboland, reguleres av avsnitt 3 av artikkel II i GATT 1994, og innlemmer og gjør denne til en del av avtalen.

4.5.5 *Artikkel 4.5 om markedsadgang*

Artikkel 4.5 fastslår at partenes markedsadgangsforpliktelser skal reguleres av GATS artikkel XVI og innlemmer og gjør denne til en del av kapitlet.

4.5.6 *Artikkel 4.6 nasjonal behandling*

Artikkel 4.6 fastslår at partenes forpliktelser når det gjelder nasjonal behandling skal reguleres av GATS artikkel XVII og innlemmer og gjør denne til en del av kapitlet.

4.5.7 *Artikkel 4.7 om tilleggsforpliktelser*

Artikkel 4.7 fastslår at partenes forpliktelser når det gjelder tilleggsforpliktelser skal reguleres av GATS artikkel XVIII og innlemmer og gjør denne til en del av kapitlet.

4.5.8 *Artikkel 4.8 om myndighetstiltak*

Artikkel 4.8 fastslår at myndighetstiltak som påvirker handel med tjenester skal forvaltes på en rimelig, objektiv og upartisk måte, og redegjør for prosedyrene for slike tiltak. Artikkelen pålegger partene at kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisenskrav skal være basert på objektive og transparente kriterier.

4.5.9 *Artikkel 4.9 om godkjenning av kvalifikasjoner*

Artikkel 4.9 forplikter parter som gjennom avtale eller på eget initiativ innrømmer godkjenning av utdanning, krav eller kvalifikasjoner med stater som ikke er part i avtalen, å gi partene til frihandelsavtalen anledning til å forhandle tilsvarende ordninger. Enhver slik avtale eller godkjenning skal være i samsvar med WTO-avtalen, derunder GATS artikkel VII avsnitt 3.

4.5.10 *Artikkel 4.10 om personbevegelser i forbindelse med tjenesteyting*

Artikkel 4.10 gjelder tiltak for personer som er en av partenes tjenestetilbydere og personer som er ansatt hos en tjenestetilbyder for å kunne tilby tjenesten. Artikkelen slår fast at personer som er omfattet av spesifikke forpliktelser skal gis adgang til å tilby tjenester i henhold til disse forpliktelsene. Artikkelen slår videre fast at kapitlet ikke gjelder tiltak angående personers adgang til å søke arbeid eller statsborgerskap, bosetting eller oppholdstillatelse på permanent basis.

4.5.11 *Artikkel 4.11 om åpenhet*

Artikkel 4.11 fastslår at partenes forpliktelser om åpenhet skal reguleres av avsnitt 1 og 2 av GATS artikkel III samt GATS artikkel III bis, og innlemmer og gjør disse til en del av kapitlet. Artikkelen pålegger partene å publisere alle relevante generelle tiltak som angår eller påvirker kapitlets virkeområde. Dette omfatter også internasjonale avtaler som angår eller påvirker handel med tjenester. Artikkelen spesifiserer at ingenting i dette kapitlet krever at en part skal legge frem fortrolig informasjon.

4.5.12 *Artikkel 4.12 om monopoler og eksklusive tjenesteleverandører*

Artikkel 4.12 forplikter partene til å sikre at monopoler opptrer i samsvar med partens forpliktelser om bestevilkårsbehandling og spesifikke forpliktelser, og at monopoler ikke misbruker sin monopolmakt på områder parten har tatt på seg spesifikke forpliktelser i avtalen. Artikkelen gjelder også for tilfeller hvor et land har eksklusive tjenestetilbydere, enten ved at kun et begrenset antall tjenestetilbydere tillates eller det er vesentlig inngrep i konkurransen mellom et lands tjenestetilbydere.

4.5.13 *Artikkel 4.13 om forretningsskikk*

Artikkel 4.13 sier at partene ved en parts forespørsel skal konsultere for å forsøke å eliminere enkelte tjenestetilbyderes forretningsskikk som hemmer konkurransen og dermed begrenser handelen med tjenester.

4.5.14 *Artikkel 4.14 om betalinger og overføringer*

Artikkel 4.14 fastslår at med unntak for omstendigheter beskrevet i artikkel 4.15, så skal ikke en part anvende restriksjoner på internasjonale overføringer og betalinger for løpende transaksjoner med en annen part. Ingenting i dette kapitlet skal påvirke rettighetene og forpliktelsene til partene under artiklene i IMF-avtalen.

4.5.15 *Artikkel 4.15 om restriksjoner for å beskytte betalingsbalanse*

Artikkel 4.15 pålegger partene å etterstrebe å unngå innføring av restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen. Artikkelen fastslår at enhver restriksjon for å beskytte betalingsbalansen som er vedtatt i samsvar med GATS artikkel XII skal anvendes under kapitlet.

4.5.16 *Artikkel 4.16 om generelle unntak*

Artikkel 4.16 fastslår at partenes rettigheter og plikter når det gjelder generelle unntak skal reguleres av GATS artikkel XIV og innlemmer og gjør denne til en del av kapitlet. Artikkelen fastsetter generelle unntak fra avtalens bestemmelser under henvisning til blant annet beskyttelse av offentlig moral og menneskers-, dyrs- og planters liv og helse.

4.5.17 *Artikkel 4.17 om sikkerhetsunntak*

Artikkel 4.17 fastslår at partenes rettigheter og plikter når det gjelder sikkerhetsunntak fra avtalens bestemmelser skal reguleres av avsnitt 1 av GATS artikkel XIV bis og innlemmer og gjør denne til en del av kapitlet.

4.5.18 *Artikkel 4.18 om spesifikke forpliktelser*

Artikkel 4.18 fastslår at hver parts spesifikke forpliktelser etter artikkel 4.5, 4.6 og 4.7 fremgår av vedlegg XV.

4.5.19 *Artikkel 4.19 om endring av forpliktelser*

Artikkel 4.19 fastslår at partene på en parts skriftlige forespørsel innen tre måneder skal holde konsultasjoner for å vurdere endring eller tilbaketrekking av en spesifikk forpliktelse i samme parts bindingsliste med sikte på å oppnå et generelt nivå på forpliktelsene som er minst like godt som det var før konsultasjonene. Artikkelen fastslår videre at artikkel 11.1 og 13.3 får anvendelse på endring av bindingslister.

4.5.20 *Artikkel 4.20 om gjennomgang av forpliktelser*

Artikkel 4.20 forplikter partene til jevnlig å gjennomgå sine bindingslister og lister over unntak fra bestevilkårsbehandling med sikte på å eliminere diskriminering i handel med tjenester mellom partene.

4.5.21 *Artikkel 4.21 om vedlegg til kapitlet*

Artikkel 4.21 fastslår at vedleggene XV, XVI og XVII utgjør en integrert del av dette kapitlet.

4.6 **Kapittel V Investeringer**

4.6.1 *Artikkel 5.1 om kapitlets omfang*

Artikkel 5.1 fastslår at kapitlet gjelder all kommersiell tilstedeværelse i alle sektorer, med unntak for tjenestesektorer definert i artikkel 4.1 av avtalen. Det fremgår av artikkelen at investeringskapitlet gjelder for tiltak iverksatt av sentrale, regionale eller lokale myndigheter og autoriteter, samt organisasjoner som utfører oppgaver på vegne av disse.

4.6.2 *Artikkel 5.2 om definisjoner*

Artikkel 5.2 definerer en rekke begreper som er sentrale for forståelsen av kapitlet.

4.6.3 *Artikkel 5.3 om nasjonal behandling*

Artikkel 5.3 forplikter partene til å gi nasjonal behandling til investorer fra den andre parten og deres investeringer, med unntak for reserverasjoner beskrevet i vedlegg XVIII.

4.6.4 *Artikkel 5.4 om unntak fra nasjonal behandling*

Artikkel 5.4 fastslår at nasjonal behandling etter artikkel 5.3 ikke skal gjelde for de områder som er

unntatt i vedlegg XVIII. Bestemmelsen angir også prosedyrer for endringer i reservasjonslisten.

4.6.5 *Artikkel 5.5 om nøkkelpersonell*

Artikkel 5.5 forplikter partene til å tillate personer fra den andre parten og nøkkelpersonell ansatt av en person fra den andre parten midlertidig tilgang til og opphold i sitt territorium, innenfor rammen av sine lover og reguleringer. Det samme gjelder for ektefelle og barn til slike personer.

4.6.6 *Artikkel 5.6 om retten til å innføre nye reguleringer*

Artikkel 5.6 slår fast at investeringskapitlet ikke skal være til hinder for at partene kan opprettholde og innføre ny regulering som er i overensstemmelse med kapitlet og som er i det offentliges interesse (som helse, miljø, sikkerhet). En part skal ikke senke, eller tilby seg å senke, standardene i slik regulering for å tiltrekke seg investeringer.

4.6.7 *Artikkel 5.7 om betalinger og overføringer*

Artikkel 5.7 fastslår at en part ikke skal anvende restriksjoner på løpende transaksjoner og kapitalbevegelser relatert til kommersiell tilstedeværelse som reguleres av kapitlet. Unntakssituasjoner fra dette er beskrevet i artikkel 5.8. Rettigheter og forpliktelser under IMF-avtalen påvirkes ikke av dette kapitlet.

4.6.8 *Artikkel 5.8 om beskyttelsestiltak for å ivareta betalingsbalanse*

Artikkel 5.8 forplikter partene til å begrense bruken av beskyttelsestiltak for å ivareta betalingsbalansen. Adgangen til likevel å anvende restriksjoner skal reguleres av GATS artikkel XII (om restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), avsnitt 1 til 3. Partene skal umiddelbart varsle Den blandede komité dersom slike restriksjoner innføres.

4.6.9 *Artikkel 5.9 om generelle unntak*

Artikkel 5.9 inkorporerer og gjør unntakene i artikkel XIV i GATS til en del av kapitlet.

4.6.10 *Artikkel 5.10 om sikkerhetsunntak*

Artikkel 5.10 inkorporerer og gjør unntakene i avsnitt 1 av artikkel XIV bis i GATS til en del av kapitlet.

4.6.11 *Artikkel 5.11 om videreutvikling av kapitlet*

Artikkel 5.11 fastslår at partene jevnlig, innenfor rammen av Den blandede komité, skal vurdere muligheten for å videreutvikle partenes forpliktelser.

4.7 **Kapittel VI Beskyttelse av immaterielle rettigheter**

4.7.1 *Artikkel 6.1 vern av immaterielle rettigheter*

Artikkel 6.1 forplikter partene til effektiv og ikke-diskriminerende beskyttelse og håndheving av immaterielle rettigheter i samsvar med artikkelen selv, vedlegg XIX og de konvensjoner som det er vist til i vedlegget. Det er presisert at dette gjelder både nasjonal behandling og bestevilkårsbehandling, med slike unntak som WTO-avtalen om handelsmessige sider ved immaterielle rettigheter (TRIPS) åpner for. Bestemmelsene i vedlegg XIX fastsetter det nærmere innholdet i beskyttelsen av de forskjellige kategoriene av immaterielle rettigheter herunder bl.a. forholdet til konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) og urfolks og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskap.

4.8 **Kapittel VII Offentlige anskaffelser**

4.8.1 *Artikkel 7.1 om kapitlets virkeområde og omfang*

Artikkel 7.1 fastslår kapitlets virkeområde og dekningsomfang.

4.8.2 *Artikkel 7.2 om definisjoner*

Artikkel 7.2 definerer en rekke begreper som er sentrale for forståelsen av kapitlet.

4.8.3 *Artikkel 7.3 om generelle unntak fra kapitlet*

Artikkel 7.3 beskriver de generelle unntakene fra kapitlet, for eksempel tiltak som gjøres for å beskytte miljøet.

4.8.4 *Artikkel 7.4 om nasjonal behandling og ikke-diskriminering*

Artikkel 7.4 forbyr diskriminerende tiltak mot varer eller tjenester fra en avtalepart, sammenlignet med lokale varer og tjenester. Det er heller ikke adgang til å diskriminere mellom lokale selskaper på grunnlag av andel utenlandsk eierskap eller lokale tilbyderes bruk av varer eller tjenester fra utlandet.

4.8.5 *Artikkel 7.5 om bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler*

Artikkel 7.5 fastslår at partene i størst mulig grad skal benytte seg av elektroniske kommunikasjonsmidler.

4.8.6 *Artikkel 7.6 om gjennomføring av anskaffelser*

Artikkel 7.6 omhandler gjennomføringen av dekkede anskaffelser. Artikkelen fastslår at dekkede anskaffelser skal gjennomføres på en transparent og upartisk måte som er i samsvar med bestemmelsene i dette kapitlet, og som unngår interessekonflikter og forebygger korrupsjon.

4.8.7 *Artikkel 7.7 om opprinnelsesregler*

Artikkel 7.7 omhandler opprinnelsesregler. Artikkelen fastslår at det ikke skal benyttes opprinnelsesregler som avviker fra de som benyttes i andre tilfeller ved normalt handelssamkvem.

4.8.8 *Artikkel 7.8 om gjenkjøp*

Artikkel 7.8 omhandler gjenkjøp. En part skal ikke be om, ta hensyn til, pålegge eller fremtvinge gjenkjøpsavtaler.

4.8.9 *Artikkel 7.9 om informasjon om systemet for offentlige anskaffelser*

Artikkel 7.9 fastslår at partene skal offentliggjøre generelle tiltak som gjelder dekkede anskaffelser, for eksempel lover og forskrifter, samt opplysninger om endring av slike tiltak.

4.8.10 *Artikkel 7.10 om offentliggjøring*

Artikkel 7.10 forplikter partene til å offentliggjøre en kunngjøring av konkurranser om offentlige anskaffelser i de opplistede mediene i tillegg 7 til vedlegg XX, med unntak for de situasjoner som er

beskrevet i artikkel 7.18. Artikkelen omtaler hva som skal være beskrevet i en kunngjøring, og på hvilken måte denne skal legges ut. Kunngjøringene skal inneholde informasjonen spesifisert i tillegg 10 til vedlegg XX.

4.8.11 *Artikkel 7.11 om krav til deltakelse*

Artikkel 7.11 beskriver hvilke krav til deltakelse som kan stilles til leverandørene i en anbudskonkurranse. Artikkelen beskriver videre på hvilke grunnlag en leverandør kan avvises.

4.8.12 *Artikkel 7.12 om registreringssystemer og kvalifikasjonsprosedyrer*

Artikkel 7.12 beskriver registreringssystemer og kvalifikasjonsprosedyrer. Artikkelen fastslår blant annet at en part, herunder dens oppdragsgivere, kan håndheve en ordning for registrering av leverandører der det kreves at interesserte leverandører registrerer seg og fremlegger bestemte opplysninger.

4.8.13 *Artikkel 7.13 om lister over godkjente leverandører*

Artikkel 7.13 beskriver krav ved bruk av lister over godkjente leverandører. En oppdragsgiver kan føre en fast liste over leverandører forutsatt at en kunngjøring som inviterer interesserte leverandører til å søke om å bli oppført på listen offentliggjøres årlig i det riktige mediet i listen i tillegg 7 til vedlegg XX. Kunngjøringen skal inneholde opplysningene spesifisert i tillegg 10 til vedlegg XX.

4.8.14 *Artikkel 7.14 om krav til konkurransegrunnlaget*

Artikkel 7.14 beskriver krav til konkurransegrunnlaget. Artikkelen fastslår blant annet at offentlige oppdragsgivere skal gjøre tilgjengelig for leverandørene all informasjon som er nødvendig for at leverandørene skal kunne forberede og levere sine tilbud.

4.8.15 *Artikkel 7.15 om krav til tekniske spesifikasjoner*

Artikkel 7.15 beskriver krav til tekniske spesifikasjoner. Artikkelen angir at en oppdragsgiver ikke skal utarbeide, fastsette eller anvende en teknisk spesifikasjon eller fastsette en prosedyre for samsvarsvurdering som har som formål eller virkning unødige å hindre internasjonal handel.

4.8.16 *Artikkel 7.16 om krav til endringer i konkurransegrunnlaget*

Artikkel 7.16 beskriver krav til endringer i konkurransegrunnlaget og tekniske spesifikasjoner.

4.8.17 *Artikkel 7.17 om tidsfrister*

Artikkel 7.17 fastslår at partene skal operere med tidsfrister for mottak av forespørsel om å delta og mottak av tilbud i henhold til bestemmelsene beskrevet i tillegg 8 til vedlegg XX. Artikkelen fastslår videre at offentlige oppdragsgivere skal gi leverandørene tilstrekkelig tid til å forberede og levere forespørslar om deltakelse og tilbud. Tidsfristene skal være de samme for alle interesserte eller deltakende leverandører.

4.8.18 *Artikkel 7.18 om konkurranse uten forutgående kunngjøring*

Artikkel 7.18 beskriver vilkårene og prosedyrene for konkurranse uten forutgående kunngjøring. Denne anbudsprosedyren kan kun benyttes ved de opplistede forholdene. Det er en forutsetning at bestemmelsen ikke brukes til å unngå konkurranse mellom leverandører eller på annen måte forskjellsbehandle leverandører fra en annen part eller beskytte innenlandske leverandører.

4.8.19 *Artikkel 7.19 om elektroniske auksjoner*

Artikkel 7.19 beskriver krav til informasjonsutsendelse i forkant av at en elektronisk auksjon igangsettes.

4.8.20 *Artikkel 7.20 om forhandlinger*

Artikkel 7.20 åpner for at dekkede anskaffelser kan skje etter forhandlinger. Det skal ikke under forhandlingene diskrimineres mellom deltakende leverandører.

4.8.21 *Artikkel 7.21 om behandlingen av mottatte tilbud*

Artikkel 7.21 fastlegger regler for behandlingen av mottatte tilbud. En oppdragsgiver skal motta, åpne og behandle alle tilbud i henhold til prosedyrer som sikrer at anskaffelsesprosessen er rettfærdig og upartisk, og at tilbudene behandles fortrolig.

4.8.22 *Artikkel 7.22 om regler for tildelingen av kontrakt*

Artikkel 7.22 fastlegger regler for tildelingen av kontrakt. Kontrakten skal tildeles til den leverandøren, som basert utelukkende på tildelingskriteriene fastsatt i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget, har inngitt det mest fordelaktige tilbudet, eller dersom pris er det eneste kriteriet, laveste pris.

4.8.23 *Artikkel 7.23 om åpenhet i anbudskonkurranser*

Artikkel 7.23 fastslår at leverandører som deltar i anbudskonkurranser skal informeres om hvem som skal tildeles kontrakt. De har også krav på en begrunnelse for hvorfor ikke deres tilbud ble valgt, dersom de ber om dette. Artikkelen sier videre at konkurranseresultatet skal kunngjøres, og det beskrives hvilke minimumsopplysninger som skal fremgå av kunngjøringen.

4.8.24 *Artikkel 7.24 om offentliggjøring av informasjon*

Artikkel 7.24 fastslår at en part på oppfordring raskt skal fremskaffe all nødvendig informasjon for å avgjøre om en anskaffelse ble utført rettfærdig, upartisk og i overensstemmelse med bestemmelsene i dette kapitlet. Konfidensiell informasjon kan ikke avsløres.

4.8.25 *Artikkel 7.25 om klagerettigheter*

Artikkel 7.25 omhandler leverandørenes klagerettigheter ved brudd på bestemmelsene i dette kapitlet og prosedyrene for klager.

4.8.26 *Artikkel 7.26 om endringer i kapitlets dekningsområde*

Artikkel 7.26 fastslår at en part kan gjøre endringer av en formell art i dekningsområdet under dette kapitlet eller mindre endringer i sine bindingslister i vedlegg XX, dersom de andre partene underrettes skriftlig om slike endringer, og de ikke protesterer skriftlig mot endringene innen 45 dager. Andre endringer i kapitlets dekningsområde kan gjøres ved å tilby en akseptabel kompensasjonsjustering slik at nivået på dekningsområdet opprettholdes, men kun hvis den andre parten ikke protesterer skriftlig mot dette innen 45 dager. Kompenserende justeringer er ikke nødvendig i alle tilfeller.

4.8.27 *Artikkel 7.27 om samarbeid*

Artikkel 7.27 forplikter partene til å etterstrebe samarbeid innen blant annet utvikling og bruk av elektronisk kommunikasjon i offentlige anskaffelser samt utveksle erfaringer og informasjon om for eksempel beste praksis og statistikk.

4.8.28 *Artikkel 7.28 om videre forhandlinger*

Artikkel 7.28 forplikter en part som tilbyr en ikke-part en gunstigere avtale, til å gå inn i forhandlinger med de andre avtalepartene med sikte på å gi dem tilsvarende fordeler på gjensidig basis.

4.9 **Kapittel VIII Konkurransen**

4.9.1 *Artikkel 8.1 om konkurransebegrensende adferd*

Artikkel 8.1 definerer konkurransebegrensende adferd som (a) avtaler mellom foretak, alle beslutninger truffet av sammenslutninger av foretak og alle former for samordnet praksis mellom foretak som har som formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen og (b) ett eller flere foretaks utilbørlige utnyttelse av sin dominerende stilling.

4.9.2 *Artikkel 8.2 om samarbeid*

Artikkel 8.2 fastslår at partene skal samarbeide om å hindre konkurransebegrensende adferd. Partene oppfordres til å utveksle informasjon om håndheving av konkurransereglene som kan ha en effekt på den andre partens interesser.

4.9.3 *Artikkel 8.3 om konsultasjoner*

Artikkel 8.3 fastslår at en part kan be om konsultasjoner gjennom Den blandede komité for å ta opp saker som faller under dette kapitlet.

4.9.4 *Artikkel 8.4 om tvisteløsning*

Artikkel 8.4 unntar dette kapitlet fra avtalens tvisteløsningsmekanisme.

4.10 **Kapittel IX Handel og bærekraftig utvikling**

4.10.1 *Artikkel 9.1 om kontekst og formål*

Artikkel 9.1 stadfester kapitlets kontekst og formål. Artikkelen viser til sentrale, internasjonale

erklæringer med generelle prinsipper for miljø, sosiale rettigheter og arbeidstakerrettigheter. Den bekrefter videre at økonomisk utvikling, sosial utvikling og miljøvern er gjensidig avhengige og støttende dimensjoner under bærekraftig utvikling. Artikkelen forplikter partene til å fremme bilateral og internasjonal handel på en måte som bidrar til bærekraftig utvikling.

4.10.2 *Artikkel 9.2 om omfang*

Artikkel 9.2 fastslår at kapitlet gjelder for tiltak avtalepartene opprettholder eller innfører som berører handels- og investeringsaspekter av miljø- og arbeidslivsspørsmål.

4.10.3 *Artikkel 9.3 om rett til regulering*

Artikkel 9.3 viser til partenes rett til å fastsette sitt eget nivå for beskyttelse av miljø og arbeidsliv, i tråd med egen lovgivning. Videre bindes partene til å søke å sikre at deres lovgivning, politikk og praksis bidrar til og oppmuntrer til et høyt beskyttelsesnivå i overensstemmelse med standarder, prinsipper og avtaler referert til i artikkel 9.5 og 9.6, og til å streve for å forbedre beskyttelsesnivået for miljøet og arbeidsstandarder ytterligere.

4.10.4 *Artikkel 9.4 om håndheving av miljø- og arbeidstakerlovgivning*

Artikkel 9.4 forplikter partene til å håndheve sin lovgivning innen miljø og arbeidsliv og til ikke å redusere nivået på sin miljø- og arbeidstakerbeskyttelse ene og alene for å oppmuntre til handel eller investeringer fra en annen part eller for å oppnå konkurransefortrinn; eller unnlate å anvende eller å gi unntak fra relevant lovgivning for å oppnå samme effekt.

4.10.5 *Artikkel 9.5 om internasjonale arbeidsstandarder og -avtaler*

Artikkel 9.5 stadfester at partene bekrefter sin forpliktelse til effektivt å implementere og etterleve multilaterale avtaler og konvensjoner om arbeidsstandarder og arbeidstakerrettigheter. Artikkelen stadfester at brudd med grunnleggende prinsipper og rettigheter for arbeidsliv ikke er legitime komparative fortrinn, og at arbeidsstandarder ikke skal benyttes i proteksjonistisk øyemed.

4.10.6 *Artikkel 9.6 om multilaterale miljøavtaler og prinsipper*

Artikkel 9.6 stadfester at partene bekrefter sin forpliktelse til effektivt å implementere og etterleve multilaterale miljøavtaler og konvensjoner samt sin etterlevelse av prinsipper som får anvendelse for dem.

4.10.7 *Artikkel 9.7 om fremme av bærekraftig handel og investeringer*

Artikkel 9.7 fastslår at partene vil etterstrebe å legge til rette for investeringer og fremme handel med varer og tjenester som bidrar til bærekraftig utvikling. Artikkelen sier videre at partene vil oppmuntre bedriftenes samfunnsansvar og legge til rette for samarbeid mellom bedrifter når det gjelder denne typer varer og tjenester.

4.10.8 *Artikkel 9.8 om handel med skogsprodukter*

Artikkel 9.8 fastslår at partene skal fremme bærekraftig forvaltning av skogsressurser for å bidra til redusere klimagassutslipp som er resultat av avskogning og skogforringelse. Det pekes på at slike utslipp kan være forårsaket av aktiviteter også utenfor skogsektoren. Partene forplikter seg til å samarbeide i internasjonale fora for å bedre skoglovgivning og implementering, samt fremme handel med lovlige og bærekraftige skogbaserte produkter. Det er første gang en slik bestemmelse er inkludert som tekst i en EFTA-frihandelsavtale.

4.10.9 *Artikkel 9.9 om samarbeid i internasjonale fora*

Artikkel 9.9 fastslår at partene skal etterstrebe å styrke samarbeid hva gjelder handel og bærekraftig utvikling i relevante internasjonale fora.

4.10.10 *Artikkel 9.10 om gjennomføring og konsultasjoner*

Artikkel 9.10 fastslår at partene skal opprette kontaktpunkter og at partene gjennom disse kontaktpunktene kan be om konsultasjoner i Den blandede komité om spørsmål knyttet til dette kapitlet. Artikkelen fastslår videre at kapitlet om tvisteløsning ikke gjøres gjeldende for dette kapitlet.

4.10.11 *Artikkel 9.11 om gjennomgang*

Artikkel 9.11 fastslår at partene gjennom Den blandede komité jevnlig skal gjennomgå fremdrift

i oppnåelsen av målsettingene i kapitlet ut fra relevant internasjonal utvikling.

4.11 **Kapittel X Samarbeid**

4.11.1 *Artikkel 10.1*

Artikkel 10.1 erklærer partenes vilje til å utvikle handel, økonomisk samarbeid og teknologioverføring med sikte på å legge til rette for gjennomføringen av handelsavtalens overordnede formål, herunder å styrke handel og investeringer og bidra til bærekraftig utvikling. Artikkelen fastslår videre at kapitlet om tvisteløsning ikke gjøres gjeldende for dette kapitlet.

4.11.2 *Artikkel 10.2*

Artikkel 10.2 fastslår at bidrag fra EFTA skal administreres av EFTA-sekretariatet. Partene skal samarbeide om en målsetning om å identifisere og benytte seg av de mest effektive metoder og midler for å implementere kapitlet.

4.11.3 *Artikkel 10.3*

Artikkel 10.3 fastslår at samarbeid, assistanse og teknologioverføring kan dekke ethvert område som blir identifisert av partene, som kan bidra til å øke partenes kapasitet til å dra nytte av økt internasjonal handel.

4.11.4 *Artikkel 10.4*

Artikkel 10.4 fastslår at partene skal utveksle navn og adresser for kontaktpunktene for saker som angår kapitlet.

4.12 **Kapittel XI Institusjonelle bestemmelser**

4.12.1 *Artikkel 11.1 om Den blandede komité*

Artikkel 11.1 etablerer Den blandede komité, bestående av representanter fra partene. Den blandede komité har til oppgave å administrere og overvåke gjennomføringen av avtalen. Beslutninger fattes ved konsensus. Komiteen bestemmer sine egne prosedyreregler og kan beslutte å opprette de underkomiteer og arbeidsgrupper den anser som nødvendige for å bistå med å gjennomføre de pålagte oppgaver. Komiteen skal normalt møtes hvert annet år. Komiteen kan også møtes ekstraordinært når en avtalepart ber om det. Den kan vedta å endre nærmere angitte vedlegg og til-

legg til avtalen, samt fastsette ikrafttredelsesdato for sine beslutninger.

4.12.2 *Artikkel 11.2 om kontaktpunkter*

Artikkel 11.2 fastslår at hver part skal utpeke et kontaktpunkt som skal forenkle kontakt mellom partene. Dette skal meddeles de andre partene innen 60 dager etter avtalens ikrafttredelse.

4.13 **Kapittel XII Tvisteløsning**

4.13.1 *Artikkel 12.1 om kapitlets omfang og virkeområde*

Artikkel 12.1 fastslår at dette kapitlet skal gjelde for unngåelse og løsning av alle tvister mellom partene om tolkningen og anvendelsen av avtalen, med mindre annet er bestemt i avtalen. Artikkelen fastslår videre at i tvister som oppstår både under denne avtalen og WTO-avtalen og som gjelder samme sak, kan klager velge hvilket forum tvisten skal løses i. Samme sak kan ikke bringes inn for tvisteløsning i begge fora. Dersom en part planlegger å anlegge sak mot en annen part under WTO-avtalen, skal parten underrette den andre parten om dette.

4.13.2 *Artikkel 12.2 om vennskapelig mellomkomst, forlik og megling*

Artikkel 12.2 fastslår at partene ved enighet kan benytte vennskapelig mellomkomst, forlik eller megling. Disse prosedyrene skal være konfidensielle, og skal ikke ha konsekvenser for partenes rettigheter under videre tvisteløsningsprosedyrer.

4.13.3 *Artikkel 12.3 om konsultasjoner*

Artikkel 12.3 etablerer prosedyrer for konsultasjoner mellom partene. Artikkelen fastslår at partene skal etterstrebe enighet om tolkningen og anvendelsen av frihandelsavtalen, samt at partene gjennom samarbeid og konsultasjoner skal gjøre alt de kan for å nå frem til en gjensidig tilfredsstillende løsning på spørsmål som oppstår. Konsultasjonsanmodningen skal være skriftlig og angi bakgrunnen for denne, inkludert en identifikasjon av tiltaket det gjelder samt det påberopte rettsgrunnlaget. De øvrige partene skal motta en skriftlig notifikasjon.

Konsultasjoner skal avholdes innen 30 dager fra konsultasjonsanmodningen blir mottatt, men for hastesaker settes en kortere frist på 15 dager. Partene har plikt til å fremlegge tilstrekkelig informasjon for å få saken fullstendig belyst. Konsulta-

sjonene skal være konfidensielle, og skal ikke ha konsekvenser for partenes rettigheter i videre tvisteløsningsprosedyrer. De øvrige partene skal informeres om en eventuell gjensidig tilfredsstillende løsning.

Dersom konsultasjoner ikke er avholdt innen disse tidsfristene eller dersom den part som mottok konsultasjonsanmodningen ikke har svart innen 10 dager, kan den part som anmodet om konsultasjoner be om opprettelsen av et voldgiftspanel i tråd med prosedyren i artikkel 12.4.

4.13.4 *Artikkel 12.4 om opprettelsen av et voldgiftspanel*

Artikkel 12.4 hjemler opprettelsen av et voldgiftspanel dersom tvisten ikke er løst gjennom konsultasjoner innen 50 dager, eller 20 dager for hastesaker. Anmodningen om voldgift skal være skriftlig, og angi bakgrunnen for denne, en identifikasjon av tiltaket det gjelder samt en kort oversikt over rettsgrunnlaget. De øvrige avtalepartene skal motta en kopi av anmodningen slik at de kan bestemme hvorvidt de ønsker å delta i tvisten.

Artikkelen fastsetter videre at oppnevning av voldgiftspanelet, som skal bestå av tre panellister, skal skje i tråd med Den faste voldgiftsdomstolen i Haags tilleggsregler for voldgiftsbehandling av tvister mellom to stater. Den gir også en avtalepart som ikke er part i tvistesaken rett til å inngi skriftlige og muntlige innlegg til voldgiftspanelet, motta skriftlige innlegg fra partene og delta på høringer.

4.13.5 *Artikkel 12.5 om prosedyre for voldgiftspanelet*

Artikkel 12.5 fastslår prosedyren for voldgiftspanelet. Med mindre partene i tvisteløsningssaken blir enige om noe annet, eller annet er bestemt i avtalen, skal tvisteløsningspanelets prosedyrer reguleres av Den faste voldgiftsdomstolen i Haags tilleggsregler for voldgiftsbehandling av tvister mellom to stater. Voldgiftspanelet skal undersøke forholdet som er gjenstand for tvisten i lys av bestemmelsene i frihandelsavtalen og i samsvar med folkerettens regler om tolkning. Voldgiftspanelet's høringer skal være åpne for offentligheten, med mindre partene bestemmer annet, eller panelet beslutter å lukke høringene mens konfidensiell informasjon diskuteres. Partene i tvisteløsningssaken skal bli enige om hvor høringene skal finne sted, og i mangel av enighet skal høringene finne sted i Haag. Voldgiftspanelet's avgjørelser fattes ved flertallsbeslutning.

4.13.6 *Artikkel 12.6 om voldgiftspanelets rapporter*

Artikkel 12.6 fastslår at voldgiftspanelet skal levere to rapporter, en innledende rapport som tvistepartene gis adgang til å kommentere og en endelig rapport, og angir tidsfrister for fremleggelsen av disse. Rapportene skal være offentlige, med mindre tvistepartene enes om noe annet, og panelets avgjørelse skal være endelig og bindende for tvistepartene.

4.13.7 *Artikkel 12.7 om suspensjon og avslutning av en tvistesak*

Artikkel 12.7 fastsetter regler for suspensjon og avslutning av en tvistesak for et voldgiftspanel.

4.13.8 *Artikkel 12.8 om kravene til gjennomføring av voldgiftspanelets avgjørelse*

Artikkel 12.8 beskriver kravene til gjennomføring av voldgiftspanelets avgjørelse. Artikkelen sier videre at uenighet om gjennomføringen av voldgiftspanelets avgjørelse skal avgjøres av det samme voldgiftspanelet før kompensasjon kan etterspørres eller mottiltak igangsettes.

4.13.9 *Artikkel 12.9 om kompensasjon og mottiltak*

Artikkel 12.9 fastsetter regler for det tilfelle at den innklagede part ikke gjennomfører voldgiftspanelets avgjørelse, herunder konsultasjoner hvor partene kan bli enige om kompensasjon. Dersom slik enighet ikke oppnås kan visse ensidige mottiltak iverksettes på nærmere vilkår. Voldgiftspanelet skal ved forespørsel avgjøre spørsmål om mottiltakene er i tråd med avtalens bestemmelser samt spørsmål om korrekt gjennomføring av avgjørelsen etter at mottiltak er iverksatt.

4.13.10 *Artikkel 12.10 om andre bestemmelser*

Artikkel 12.10 fastslår at voldgiftspanelet det refereres til i artikkel 12.8. og 12.9 skal bestå av de samme panellistene som utstedte den endelige rapporten, der dette er mulig. Det fastsettes også ytterligere regler for hvordan panelet skal forholde seg til tidsfristene angitt i tvisteløsningskapitlet.

4.14 **Kapittel XIII Avsluttende bestemmelser**

4.14.1 *Artikkel 13.1 om oppfyllelse av forpliktelser*

Artikkel 13.1 fastslår at partene skal treffe ethvert tiltak som er nødvendig for å oppfylle forpliktelsene etter avtalen.

4.14.2 *Artikkel 13.2 om vedlegg og protokoller*

Artikkel 13.2 fastslår at vedleggene til avtalen og deres tillegg er en integrert del av avtalen.

4.14.3 *Artikkel 13.3 om utviklingsklausul*

Artikkel 13.3 fastslår at partene kan bli enige om endringer i avtalen. Med mindre partene bestemmer noe annet, skal endringene tre i kraft 60 dager etter at minst én av EFTA-statene og minst én av de mellomamerikanske statene har deponert ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjennelsesinstrument.

4.14.4 *Artikkel 13.4 om tiltredelse*

Artikkel 13.4 åpner for at enhver stat som blir medlem av EFTA eller av Det sentralamerikanske integrasjonssystemet kan tiltre denne avtale på de vilkår partene blir enige om, og etter godkjenning i samsvar med deres respektive internrettslige prosedyrer, forutsatt at Den blandede komité godkjenner tiltredelsen. For en tiltredende stat skal denne avtale tre i kraft 60 dager etter at staten har deponert sitt tiltredelsesdokument eller de eksisterende parter har godkjent tiltredelsesvilkårene, avhengig av hva som inntreffer sist.

4.14.5 *Artikkel 13.5 om oppsigelse og opphør*

Artikkel 13.5 gir partene anledning til å si opp avtalen med seks måneders varsel. Avtalen opphører dersom alle EFTA-statene eller alle de mellomamerikanske statene sier opp avtalen.

4.14.6 *Artikkel 13.6 om ikrafttredelse*

Artikkel 13.6 fastslår at avtalen skal ratifiseres, godtas eller godkjennes i samsvar med partenes internrettslige prosedyrer. Dersom en parts internrettslige krav tillater det, kan parten anvende denne avtale midlertidig.

Avtalen trer i kraft 60 dager etter at minst én mellomamerikansk stat og minst én EFTA-stat har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenning sinstrumenter.

For en part som deponerer sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokument etter at denne avtale er trådt i kraft, skal avtalen tre i kraft 60 dager etter at parten har deponert sitt dokument.

4.14.7 Artikkel 13.7 om ensidige forbehold

Artikkel 13.7 fastslår at avtalen ikke skal være gjenstand for ensidige forbehold.

4.14.8 Artikkel 13.8 om depositar

Artikkel 13.8 fastslår at Norge skal være depositar for avtalen.

4.14.9 Vedleggene til avtalen

Avtalen inneholder 21 vedlegg (vedlegg I – XXI) som er en integrert del av frihandelsavtalen.

Vedlegg I inneholder opprinnelsesreglene.

Vedlegg II omhandler elektronisk handel.

Vedlegg III lister de produktene som omfattes av kapittel 2 (industrivarer, inkludert fisk og andre marine produkter).

Vedlegg IV inneholder tollnedtrappingslistene til Costa Rica for industrivarer, inkludert fisk og andre marine produkter.

Vedlegg V inneholder tollnedtrappingslistene til Panama for industrivarer.

Vedlegg VI lister opp unntakene Costa Rica har for eksportavgifter.

Vedlegg VII omhandler partenes forpliktelser når det gjelder handelsfasilitering.

Vedlegg VIII omhandler mandatet til Den blandede komité's underkomité for varer.

Vedlegg IX inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Island og Costa Rica.

Vedlegg X inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Norge og Costa Rica.

Vedlegg XI inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Liechtenstein/Sveits og Costa Rica.

Vedlegg XII inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Island og Panama.

Vedlegg XIII inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Norge og Panama.

Vedlegg XIV inneholder konsesjonslistene for landbruksvarer mellom Liechtenstein/Sveits og Panama.

Vedlegg XV inneholder bindingslister for tjenester.

Vedlegg XVI inneholder lister over unntak fra bestevilkårsregelen for handel med tjenester.

Vedlegg XVII inneholder bestemmelser om finansielle tjenester.

Vedlegg XVIII lister opp unntakene fra nasjonal behandling i investeringskapitlet.

Vedlegg XIX inneholder bestemmelser om immaterielle rettigheter.

Vedlegg XX inneholder bestemmelser om markedsadgang for offentlige anskaffelser.

Vedlegg XXI omhandler Costa Ricas prosedyrer for gjennomføring av beslutninger tatt av Den blandede komité.

5 Gjennomføring i norsk rett

I Prop. 1 LS (2013–2014) Skatter, avgifter og toll 2014 gis Finansdepartementet fullmakt til å iverksette tollreduksjoner og andre tollmessige forhold som følger av frihandelsavtaler fremforhandlet med en annen stat for budsjettperioden 2014. Avtalen med Costa Rica og Panama vil bli gjennomført ved endring av tolltariffen. De nødvendige endringer vil også bli gjennomført i Finansdepartementets forskrift av 13. desember 2004 nr. 1702 om preferensielle opprinnelsesregler.

6 Økonomiske og administrative konsekvenser

Det ventes at det årlige provenytapet som følge av tollkonesjonene i frihandelsavtalen med Costa Rica og Panama er marginalt. En frihandelsavtale medfører heller ikke andre budsjettmessige konsekvenser for Norge av betydning.

En frihandelsavtale med Costa Rica og Panama vil få positive konsekvenser for norske eksportører idet den sørger for forbedret og mer forutsigbar markedsadgang for deres varer og tjenester. Det er ikke gitt vesentlige tollreduksjoner for sensitive norske jordbruksprodukter. Norske forbrukere vil kunne tjene på økt import fra Costa Rica og Panama gjennom lavere priser og bredere vare- og tjenesteutvalg. Økt handel med varer og tjenester kan gi en samfunnsøkonomisk gevinst for Norge og Costa Rica og Panama.

Ut over vanlige oppgaver i forbindelse med toll- og opprinnelsesrelaterte oppgaver og forberedelser til og gjennomføring av møter i Den blandede komité og i underkomiteer, og da særlig Underkomiteen for varer, vil ikke avtalen ha administrative konsekvenser.

7 Konklusjon og tilråding

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og de mellomamerikanske statene Costa Rica og Panama vil bidra til økt handel og verdiskaping.

Frihandelsavtalen er forelagt samtlige departementer som alle anbefaler at ratifikasjon finner sted. Nærings- og fiskeridepartementet tilrår at frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama ratifiseres. Utenriksdepartementet slutter seg til dette.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om samtykke til ratifikasjon av en frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama av 24. juni 2013.

Vi **HARALD**, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om samtykke til ratifikasjon av en frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama av 24. juni 2013 i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

**til vedtak om samtykke til ratifikasjon av en frihandelsavtale
mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama av 24. juni 2013**

I

Stortinget samtykker i ratifikasjon av en frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Costa Rica og Panama av 24. juni 2013.

Vedlegg 1

Free Trade Agreement between the EFTA States and the Central American States

Preamble

Iceland, the Principality of Liechtenstein, the Kingdom of Norway and the Swiss Confederation (hereinafter referred to as the “EFTA States”), on the one hand,

and

the Republic of Costa Rica and the Republic of Panama (hereinafter referred to as the “Central American States”), on the other,

hereinafter each individually referred to as a “Party” or collectively as the “Parties”,

RECOGNISING the common wish to strengthen the links between the EFTA States on the one part and the Central American States on the other by establishing close and lasting relations;

REAFFIRMING their commitment to democracy, the rule of law, human rights and fundamental freedoms in accordance with their obligations under international law, including as set out in the United Nations Charter and the Universal Declaration of Human Rights;

REAFFIRMING their commitment to pursue the objective of sustainable development and recognising the importance of coherence and mutual supportiveness of trade, environment and labour policies in this respect;

RECALLING their rights and obligations under multilateral environmental agreements to which they are party, and the respect for the fundamental principles and rights at work, including the principles set out in the International Labour Organisation (hereinafter referred to as the “ILO”) Conventions to which they are party;

AIMING to create new employment opportunities, improve living standards along with high levels of protection of health and safety and of the environment;

Frihandelsavtale mellom EFTA-statene og De mellomamerikanske stater

Fortale

Island, Fyrstedømmet Liechtenstein, Kongeriket Norge og Det sveitsiske edsforbund (heretter kalt «EFTA-statene») på den ene siden

og

Republikken Costa Rica og Republikken Panama (heretter kalt «De mellomamerikanske stater») på den andre siden,

hver enkelt stat heretter kalt «part» eller samlet kalt «partene»,

SOM ERKJENNER at det er et felles ønske å styrke båndene mellom EFTA-statene på den ene siden og De mellomamerikanske stater på den andre siden ved å etablere nære og varige forbindelser,

SOM PÅ NYTT BEKREFTER sin oppslutning om demokratiet, rettsstaten, menneskerettighetene og de grunnleggende friheter i samsvar med sine forpliktelser etter folkeretten, slik de er nedfelt blant annet i De forente nasjoners pakt og Verdenserklæringen om menneskerettighetene,

SOM PÅ NYTT BEKREFTER at de forplikter seg til å søke å nå målet om en bærekraftig utvikling, og som i den forbindelse er oppmerksom på betydningen av at handels-, miljø- og arbeidslivspolitikken er samstemt og gjensidig støttende,

SOM MINNER OM sine rettigheter og forpliktelser i henhold til multilaterale miljøavtaler de er part i, og om respekt for grunnleggende prinsipper og rettigheter på arbeidsplassen, herunder prinsippene fastsatt i konvensjoner fra Den internasjonale arbeidsorganisasjon (heretter kalt «ILO») som de er part i,

SOM HAR SOM MÅL å skape nye arbeidsplasser og å heve levestandarden, parallelt med et godt vern av helse, miljø og sikkerhet,

DESIRING to create favourable conditions for the development and diversification of trade between them and for the promotion of commercial and economic cooperation in areas of common interest on the basis of equality, mutual benefit, non-discrimination and international law;

RECOGNISING the importance of trade facilitation in promoting efficient and transparent procedures to reduce costs and to ensure predictability for the trading communities of the Parties;

DETERMINED to promote and further strengthen the multilateral trading system, building on their respective rights and obligations under the Marrakesh Agreement establishing the World Trade Organisation (hereinafter referred to as the “WTO Agreement”) and the other agreements negotiated thereunder, thereby contributing to the harmonious development and expansion of world trade;

DETERMINED to implement this Agreement in line with the objectives to preserve and protect the environment through sound environmental management and to promote an optimal use of the world’s resources in accordance with the objective of sustainable development;

AFFIRMING their commitment to prevent and combat corruption in international trade and investment and to promote the principles of transparency and good public governance;

ACKNOWLEDGING the importance of good corporate governance and corporate social responsibility for sustainable development, and affirming their aim to encourage enterprises to observe internationally recognised guidelines and principles in this respect, established by organisations such as the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) and the United Nations (UN);

CONVINCED that this Agreement will enhance the competitiveness of their firms in global markets and create conditions encouraging economic, trade and investment relations between them;

HAVE AGREED, in pursuit of the above, to conclude the following Free Trade Agreement (referred to as “this Agreement“):

SOM ØNSKER å skape gunstige vilkår for å utvikle og diversifisere handelen seg imellom og for å fremme handelsmessig og økonomisk samarbeid på områder av felles interesse på grunnlag av likhet, gjensidig nytte, likebehandling og folkerett,

SOM ERKJENNER at det er viktig å lette handelen for å fremme effektive og åpne prosedyrer og derved redusere kostnader og skape forutsigbarhet for partenes handelsinteresser,

SOM ER FAST BESTEMT PÅ å fremme og ytterligere styrke det multilaterale handelssystemet ved å bygge på sine respektive rettigheter og forpliktelser etter Marrakesh-avtalen om opprettelse av Verdens handelsorganisasjon (heretter kalt «WTOavtalen») og de øvrige avtalene som er forhandlet fram innenfor rammen av den, og derved medvirke til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen,

SOM ER FAST BESTEMT PÅ å gjennomføre denne avtale i tråd med målsettingen om å bevare og verne om miljøet gjennom god miljøstyring og å fremme en best mulig utnyttelse av verdens ressurser i samsvar med målsettingen om en bærekraftig utvikling,

SOM BEKREFTER at de forplikter seg til å forebygge og bekjempe korrupsjon i internasjonal handel og internasjonale investeringer og å fremme prinsippene om åpenhet og god offentlig styring,

SOM ERKJENNER at god foretaksledelse og samfunnsansvar er viktig for en bærekraftig utvikling, og som bekrefter at de har som mål å stimulere foretak til i så måte å følge internasjonalt anerkjente retningslinjer og prinsipper, fastsatt av organisasjoner som Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) og De forente nasjoner (FN),

SOM ER OVERBEVIST OM at denne avtale vil styrke foretakenes konkurransevne i globale markeder og skape vilkår som stimulerer de økonomiske forbindelsene og handels- og investeringsforbindelsene dem imellom,

ER ENIGE OM, for å nå ovennevnte mål, å inngå følgende frihandelsavtale (heretter kalt «denne avtale»):

*Chapter 1***General Provisions***Article 1.1***Establishment of a Free Trade Area**

The Parties, consistent with Article XXIV of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (hereinafter referred to as “the GATT 1994”) and Article V of the General Agreement on Trade in Services (hereinafter referred to as “the GATS”), hereby establish a free trade area, based on the respect of democratic principles and human rights by means of this Agreement.

*Article 1.2***Objectives**

The objectives of this Agreement are to:

- (a) achieve the liberalisation of trade in goods, in conformity with Article XXIV of the GATT 1994;
- (b) achieve the liberalisation of trade in services, in conformity with Article V of the GATS;
- (c) mutually enhance investment opportunities;
- (d) promote competition in their economies, particularly as it relates to economic relations between the Parties;
- (e) achieve further liberalisation on a mutual basis of the government procurement markets of the Parties;
- (f) ensure adequate and effective protection of intellectual property rights, in accordance with international standards;
- (g) develop international trade in such a way as to contribute to the objective of sustainable development and to ensure that this objective is integrated and reflected in the Parties’ trade relationship; and
- (h) contribute in this way to the harmonious development and expansion of world trade.

*Article 1.3***Geographical Scope**

1. This Agreement shall, except as otherwise specified in Annex I, apply:
 - (a) to the land territory, internal waters, and the territorial sea of a Party, and the airspace above the territory of a Party, in accordance with domestic legislation and international law; and
 - (b) beyond the territorial sea, with respect to measures taken by a Party in the exercise

*Kapittel 1***Alminnelige bestemmelser***Artikkel 1.1***Opprettelse av et frihandelsområde**

I samsvar med artikkel XXIV i generalavtalen om tolltariffer og handel fra 1994 (heretter kalt «GATT 1994») og artikkel V i generalavtalen om handel med tjenester (heretter kalt «GATS») oppretter partene gjennom denne avtale herved et frihandelsområde bygget på respekt for demokratiske prinsipper og menneskerettigheter.

*Artikkel 1.2***Formål**

Formålet med denne avtale er

- a) å liberalisere handelen med varer i samsvar med artikkel XXIV i GATT 1994,
- b) å liberalisere handelen med tjenester i samsvar med artikkel V i GATS,
- c) på gjensidig grunnlag å styrke investeringsmulighetene,
- d) å fremme konkurranse i partenes økonomier, særlig hva angår de økonomiske forbindelser dem imellom,
- e) på gjensidig grunnlag å ytterligere liberalisere partenes markeder for offentlige anskaffelser,
- f) å sikre tilstrekkelig og effektivt vern av immaterielle rettigheter, i samsvar med internasjonale standarder,
- g) å sikre at internasjonal handel utvikles på en slik måte at det bidrar til målsettingen om en bærekraftig utvikling, og at denne målsettingen innlemmes og kommer til uttrykk i partenes handelsforbindelser, og
- h) på denne måten å bidra til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen.

*Artikkel 1.3***Geografisk virkeområde**

1. Med mindre noe annet er fastsatt i vedlegg I, får denne avtale anvendelse
 - a) på en parts landterritorium, indre farvann og sjøterritorium samt luftrommet over partens territorium, i samsvar med nasjonal lovgivning og folkeretten, og
 - b) utenfor sjøterritoriet med hensyn til tiltak en part treffer for å utøve sine suverene ret-

of its sovereign rights or jurisdiction in accordance with domestic legislation and international law.

2. This Agreement shall not apply to the Norwegian territory of Svalbard, with the exception of trade in goods.

Article 1.4

Trade and Economic Relations Governed by this Agreement

1. This Agreement shall apply to the trade and economic relations between, on the one side, the individual EFTA States and, on the other side, the individual Central American States, but not to the trade relations between individual EFTA or individual Central American States, unless otherwise provided for in this Agreement.
2. As a result of the customs union established by the Customs Treaty of 29 March 1923 between Switzerland and Liechtenstein, Switzerland shall represent Liechtenstein in matters covered thereby.

Article 1.5

Relationship to Other International Agreements

1. The Parties confirm their rights and obligations under the WTO Agreement and the other agreements negotiated thereunder to which they are a party, and any other international agreement to which they are a party.
2. If a Party considers that the maintenance or establishment of customs unions, free trade areas, arrangements for frontier trade or other preferential agreements by another Party has the effect of altering the trade regime provided for by this Agreement, it may request discussions with the Party concluding such agreement. That Party shall afford the opportunity for such discussions with the requesting Party.

Article 1.6

Taxation

1. Except as set out in this Article, nothing in this Agreement shall apply to taxation measures.
2. Nothing in this Agreement shall affect the rights and obligations of any Party under any tax convention. In the event of any inconsist-

tigheter eller sin myndighet i henhold til nasjonal lovgivning og folkeretten.

2. Denne avtale får ikke anvendelse på det norske territoriet på Svalbard, med unntak av handel med varer.

Artikkel 1.4

Handelsforbindelser og økonomiske forbindelser regulert av denne avtale

1. Denne avtale får anvendelse på handelsforbindelsene og de økonomiske forbindelsene mellom den enkelte EFTA-stat på den ene siden og den enkelte mellomamerikanske stat på den andre siden, men ikke på handelsforbindelsene mellom de enkelte EFTA-statene eller de enkelte mellomamerikanske stater, med mindre noe annet er fastsatt i denne avtale.
2. Som et resultat av tollunionen som ble opprettet ved tolltraktaten av 29. mars 1923 mellom Sveits og Liechtenstein, skal Sveits representere Liechtenstein i spørsmål som omfattes av den.

Artikkel 1.5

Forholdet til andre internasjonale avtaler

1. Partene stadfester sine rettigheter og forpliktelser i henhold til WTOavtalen og de øvrige avtalene som er forhandlet fram innenfor rammen av den, og som de er part i, samt enhver annen internasjonal avtale de er part i.
2. Dersom en part anser at en annen parts opprettholdelse eller opprettelse av tollunioner, frihandelsområder, ordninger for grensehandel eller andre preferanseavtaler endrer handelsregimet som er fastsatt ved denne avtale, kan den be om drøftinger med parten som inngår en slik avtale. Denne parten skal gi den anmodende part mulighet til slike drøftinger.

Artikkel 1.6

Skatt

1. Ingen bestemmelse i denne avtale skal få anvendelse på skattetiltak med unntak av det som er fastsatt i denne artikkel.
2. Ingen bestemmelse i denne avtale skal berøre en parts rettigheter eller forpliktelser etter en skatteavtale. Dersom det er motstrid

ency between this Agreement and any such convention, that convention shall prevail to the extent of the inconsistency. In the case of a tax convention between two or more Parties, the competent authorities under that convention shall have sole responsibility for determining whether any inconsistency exists between this Agreement and that convention.

3. Notwithstanding paragraphs 1 and 2:
 - (a) Article 2.8 and such other provisions of this Agreement as are necessary to give effect to that Article shall apply to taxation measures to the same extent as does Article III of the GATT 1994; and
 - (b) Article 2.4 shall apply to taxation measures.
4. For the purposes of this Article, taxation measures do not include a “customs duty“ as defined in Article 2.3.

Article 1.7

Transparency

1. The Parties shall publish or otherwise make publicly available, their laws, regulations, judicial decisions, administrative rulings of general application as well as their respective international agreements, that may affect the operation of this Agreement.
2. The Parties shall promptly respond to specific questions and provide, upon request, information to each other on matters referred to in paragraph 1.
3. Nothing in this Agreement shall be construed to require any Party to disclose or allow access to confidential information, the disclosure of which would impede law enforcement, or otherwise be contrary to the public interest or that would prejudice the legitimate commercial interests of any economic operator.
4. In case of any inconsistency between the provisions of this Article and provisions relating to transparency in other Chapters of this Agreement, the latter shall prevail to the extent of the inconsistency.

Article 1.8

Electronic Commerce

The Parties recognise the growing role of electronic commerce for trade between them. With a view to supporting provisions of this Agreement

mellom denne avtale og en skatteavtale, skal skatteavtalen gå foran i den utstrekning det foreligger motstrid. Dersom det foreligger en skatteavtale mellom to eller flere parter, skal vedkommende myndigheter i henhold til denne skatteavtalen ha det fulle og hele ansvar for å avklare om det foreligger motstrid mellom denne avtale og skatteavtalen.

3. Uten hensyn til bestemmelsene i nr. 1 og 2
 - a) skal artikkel 2.8 og andre tilsvarende bestemmelser i denne avtale når de er nødvendige for at nevnte artikkel skal få virkning, få anvendelse på skattetiltak i samme utstrekning som artikkel III i GATT 1994, og
 - b) skal artikkel 2.4 få anvendelse på skattetiltak.
4. Med skattetiltak menes i denne artikkel ikke «toll» som definert i artikkel 2.3.

Artikkel 1.7

Åpenhet

1. Partene skal kunngjøre, eller gjøre offentlig tilgjengelig på annen måte, lover, forskrifter, rettsavgjørelser og forvaltningsvedtak som får generell anvendelse hos dem, samt sine respektive internasjonale avtaler dersom de kan ha betydning for hvordan denne avtale virker.
2. Partene skal omgående besvare konkrete spørsmål og på anmodning gi hverandre opplysninger om saker nevnt i nr. 1.
3. Ingen bestemmelse i denne avtale skal tolkes slik at en part kan pålegges å gi videre eller gi tilgang til fortrolige opplysninger dersom utlevering av opplysningene vil hindre rettshåndhevingen eller på annen måte være i strid med offentlighetens interesser eller til skade for en markedsdeltakers legitime forretningsinteresser.
4. Dersom det er motstrid mellom bestemmelsene i denne artikkel og bestemmelser om åpenhet i andre kapitler i denne avtale, skal sistnevnte gå foran i den utstrekning det foreligger motstrid.

Artikkel 1.8

Elektronisk handel

Partene erkjenner at elektronisk handel spiller en stadig større rolle i handelen mellom dem. Med sikte på å utfylle bestemmelsene om handel med

related to trade in goods and services, the Parties undertake to intensify their cooperation on electronic commerce for their mutual benefit. For that purpose, the Parties have established the framework contained in Annex II.

Article 1.9

Definitions of General Application

Unless otherwise provided for in this Agreement, “days“ means calendar days.

Chapter 2

Trade in Non-Agricultural Products

Article 2.1

Scope

This Chapter applies to trade between the Parties relating to products as set out in Annex III.

Article 2.2

Rules of Origin and Methods of Administrative Cooperation

The rules of origin and methods of administrative cooperation are set out in Annex I.

Article 2.3

Import Duties

1. Upon entry into force of this Agreement, the Parties shall abolish all customs duties and charges having equivalent effect to customs duties on imports of products originating in a Party covered by Article 2.1, except as otherwise provided for in Annexes IV and V. No new customs duties and charges having equivalent effect to customs duties shall be introduced.
2. Import duties and charges having equivalent effect to import duties include any duty or charge of any kind imposed in connection with the importation of a product, including any form of surtax or surcharge, but does not include any charge imposed in conformity with Articles III and VIII of the GATT 1994.
3. The Parties recognise that they may, following a unilateral tariff reduction, raise a customs duty to the level established in the tariff dismantling schedule of each Party, for the respective year.

varer og tjenester i denne avtale er partene enige om å intensivere sitt samarbeid om elektronisk handel til gjensidig fordel. For dette formål har partene fastsatt rammebestemmelsene i vedlegg II.

Artikkel 1.9

Definisjoner som får generell anvendelse

Med mindre noe annet er fastsatt i denne avtale, menes med «dager» kalenderdager.

Kapittel 2

Handel med varer som ikke er landbruksvarer

Artikkel 2.1

Virkeområde

Dette kapittel får anvendelse på handelen mellom partene med hensyn til varer omhandlet i vedlegg III.

Artikkel 2.2

Opprinnelsesregler og forvaltningssamarbeid

Opprinnelsesregler og metoder for forvaltningssamarbeid er fastsatt i vedlegg I.

Artikkel 2.3

Importavgifter

1. Når denne avtale trer i kraft, skal partene avvikle all toll, og alle avgifter med tilsvarende virkning, på import av varer med opprinnelse i en part som kommer inn under artikkel 2.1, med mindre noe annet er fastsatt i vedlegg IV og V. Det skal ikke innføres noen ny toll eller nye avgifter med tilsvarende virkning.
2. Med importavgifter og avgifter med tilsvarende virkning menes toll eller avgift uansett art som ilegges i forbindelse med import av en vare, herunder enhver form for tilleggsavgift eller ekstra avgift, men ikke avgifter ilagt i samsvar med artikkel III og VIII i GATT 1994.
3. Partene erkjenner at de etter en ensidig tollnedsettelse kan bringe en tollsats opp til det nivået som er fastsatt i hver parts tidsplan for avvikling av toll for det aktuelle året.

*Article 2.4***Export Duties**

1. The Parties shall, upon entry into force of this Agreement, eliminate all customs duties and other charges, including surcharges and other forms of contributions, in relation to the exportation of goods to another Party, except as provided for in Annex VI.
2. No new customs duties or other charges in relation to the exportation of goods to a Party shall be introduced.

*Article 2.5***Customs Valuation¹**

For the purposes of determining the customs value of products traded between the Parties, Article VII of the GATT 1994 and Part I of the Agreement on Implementation of Article VII of the GATT 1994 shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 2.6***Quantitative Restrictions**

Upon entry into force of this Agreement, all import or export prohibitions or restrictions on trade in goods between EFTA States and Central American States, other than customs duties and taxes or other charges, whether made effective through quotas, import or export licences or other measures, shall be eliminated on all products of each Party.

*Article 2.7***Fees and Formalities**

Article VIII of the GATT 1994 shall apply, and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 2.8***Internal Taxation and Regulations**

1. The Parties commit themselves to apply national treatment in relation to internal taxes and other charges and regulations, in accordance with Article III of the GATT 1994, which is hereby incorporated into and

*Artikkel 2.4***Eksportavgifter**

1. Partene skal ved denne avtales ikrafttredelse fjerne all toll og andre avgifter, herunder tilleggsavgifter og andre former for avgift, ved eksport av varer til en annen part, med unntak av hva som er fastsatt i vedlegg VI.
2. Det skal ikke innføres noen ny toll eller andre avgifter ved eksport av varer til en part.

*Artikkel 2.5***Fastsettelse av tollverdi¹**

For å kunne fastsette tollverdien av varer som handles mellom partene, skal artikkel VII i GATT 1994 og del I i avtalen om gjennomføring av artikkel VII i GATT 1994 få anvendelse, og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

*Artikkel 2.6***Kvantitative restriksjoner**

Når denne avtale trer i kraft, skal alle import og eksportforbud og restriksjoner i handelen med varer mellom EFTA-statene og De mellomamerikanske stater, bortsett fra toll og andre avgifter, enten de er gjennomført ved kvoter, import- eller eksportlisenser eller andre tiltak, oppheves for alle varer fra hver part.

*Artikkel 2.7***Gebyrer og formaliteter**

Artikkel VIII i GATT 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

*Artikkel 2.8***Intern beskatning og regulering**

1. Partene forplikter seg til å anvende nasjonal behandling i forbindelse med intern beskatning og andre avgifter og reguleringer, i samsvar med artikkel III i GATT 1994, som herved innlemmes i denne avtale og gjøres

¹ Liechtenstein and Switzerland apply customs duties based on weight and quantity rather than *ad valorem* duties.

¹ Liechtenstein og Sveits anvender toll etter vekt og mengde i stedet for toll etter verdi (*ad valorem*-toll).

made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

2. Exporters may not benefit from repayment of internal taxes in excess of the amount of indirect taxes imposed on products exported to the territory of one of the Parties.

Article 2.9

Sanitary and Phytosanitary Measures

1. The rights and obligations of the Parties in respect of sanitary and phytosanitary measures shall be governed by the WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (hereinafter referred to as the “SPS Agreement”).
2. The Parties shall work together in the effective implementation of this Article for the purpose of facilitating bilateral trade.
3. The Parties shall strengthen their cooperation in the field of sanitary and phytosanitary measures, with a view to increasing the mutual understanding of their respective systems and to improving their sanitary and phytosanitary systems.
4. The Parties shall exchange names and addresses of contact points with sanitary and phytosanitary expertise in order to facilitate communication and the exchange of information.
5. Without prejudice to paragraph 1, the Parties agree to hold technical consultations where a Party considers that another Party has taken or is considering a measure not in conformity with the SPS Agreement, in order to find an appropriate solution in conformity with the SPS Agreement. Such consultations, which may be held within or outside the framework of the Joint Committee, shall take place within 40 days from the request. If consultations are held outside the framework of the Joint Committee, the latter should be informed thereof. Such consultations may be conducted by any agreed method.

Article 2.10

Technical Regulations

1. The rights and obligations of the Parties in respect of technical regulations, standards and conformity assessment shall be governed by the WTO Agreement on Technical Barriers to Trade (hereinafter referred to as the “TBT Agreement”).

til en del av den, med de nødvendige endringer.

2. En eksportør kan ikke få refundert intern skatt ut over indirekte skatt lagt på varer som eksporteres til en parts territorium.

Artikkel 2.9

Veterinære og plantesanitære tiltak

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til veterinære og plantesanitære tiltak skal reguleres av bestemmelsene i WTO-avtalen om anvendelse av veterinære og plantesanitære tiltak (heretter kalt «SPS-avtalen»).
2. Partene skal samarbeide om en effektiv gjennomføring av denne artikkel med sikte på å legge til rette for bilateral handel.
3. Partene skal styrke samarbeidet om veterinære og plantesanitære tiltak med sikte på å øke den gjensidige forståelsen av hverandres systemer og å forbedre sine veterinære og plantesanitære systemer.
4. Partene skal utveksle navn på og adresser til kontaktpunkter med ekspertkunnskap om veterinære og plantesanitære forhold med sikte på å legge til rette for kommunikasjon og informasjonsutveksling.
5. Med forbehold for bestemmelsen i nr. 1 er partene enige om å holde tekniske konsultasjoner dersom en part anser at en annen part har truffet eller vurderer å treffe tiltak som ikke er i samsvar med SPS-avtalen, med sikte på å finne en hensiktsmessig løsning i samsvar med nevnte avtale. Slike konsultasjoner, som kan holdes innenfor eller utenfor rammen av Den blandede komité, skal finne sted innen 40 dager etter at anmodningen er fremsatt. Dersom konsultasjonene holdes utenfor rammen av Den blandede komité, bør komiteen opplyses om dette. Slike konsultasjoner kan holdes ved bruk av enhver omforent metode.

Artikkel 2.10

Tekniske forskrifter

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til tekniske forskrifter, standarder og samsvarsvurdering skal reguleres av bestemmelsene i WTO-avtalen om tekniske handelshindringer (heretter kalt «TBT-avtalen»).

2. The Parties shall strengthen their cooperation in the field of technical regulations, standards and conformity assessment, with a view to increasing the mutual understanding of their respective systems and facilitating access to their respective markets. To this end, they shall in particular cooperate in:
 - (a) reinforcing the role of international standards as a basis for technical regulations, including conformity assessment procedures;
 - (b) promoting the accreditation of conformity assessment bodies on the basis of relevant Standards and Guides of the International Organisation for Standardisation (ISO) and the International Electrotechnical Commission (IEC);
 - (c) promoting mutual acceptance of conformity assessment results of conformity assessment bodies, which have been recognised under appropriate multilateral agreements between their respective accreditation systems or bodies; and
 - (d) reinforcing the transparency in the development of technical regulations and conformity assessment procedures of the Parties, among others, to ensure that all adopted technical regulations are published on official websites with public access.
 3. Where a Party detains at a port of entry, goods originating in another Party due to a perceived failure to comply with a technical regulation, it shall immediately notify the importer of the reasons for the detention.
 4. The Parties shall exchange names and addresses of contact points with expertise on technical regulations in order to facilitate communication and the exchange of information.
 5. Without prejudice to paragraph 1, the Parties agree to hold technical consultations where a Party considers that another Party has taken or is considering a measure not in conformity with the TBT Agreement, in order to find an appropriate solution in conformity with the TBT Agreement. Such consultations, which may be held within or outside the framework of the Joint Committee, shall take place within 40 days from the request. If consultations are held outside the framework of the Joint Committee, the latter should be informed thereof. Such consultations may be conducted by any agreed method.
2. Partene skal styrke samarbeidet om tekniske forskrifter, standarder og samsvarsvurdering med sikte på å øke den gjensidige forståelsen av hverandres systemer og lette adgangen til hverandres markeder. For dette formål skal de særlig samarbeide om
 - a) å styrke internasjonale standarders rolle som grunnlag for tekniske forskrifter, herunder prosedyrer for samsvarsvurdering,
 - b) å fremme akkreditering av organer som foretar samsvarsvurderinger, på grunnlag av relevante standarder og veiledninger fra Den internasjonale standardiseringsorganisasjon (ISO) og Den internasjonale elektrotekniske kommisjon (IEC),
 - c) å fremme gjensidig godkjenning av resultater av samsvarsvurderinger foretatt av samsvarsvurderingsorganer som er anerkjent i henhold til en relevant multilateral avtale mellom deres respektive akkrediterings-systemer eller akkrediteringsorganer, og
 - d) å styrke innsynet i utviklingen av partenes tekniske forskrifter og prosedyrer for samsvarsvurdering for blant annet å sikre at alle vedtatte tekniske forskrifter blir kunngjort på offentlige nettsteder med tilgang for offentligheten.
 3. Dersom en part i en anløpshavn holder tilbake varer med opprinnelse i en annen part på grunn av antatt manglende samsvar med en teknisk forskrift, skal den umiddelbart underrette importøren om hvorfor varene holdes tilbake.
 4. Partene skal utveksle navn på og adresser til kontaktpunkter med ekspertkunnskap om tekniske forskrifter med sikte på å legge til rette for kommunikasjon og informasjonsutveksling.
 5. Med forbehold for bestemmelsen i nr. 1 er partene enige om å holde tekniske konsultasjoner dersom en part anser at en annen part har truffet eller vurderer å treffe tiltak som ikke er i samsvar med TBTavtalen, med sikte på å finne en hensiktsmessig løsning i samsvar med nevnte avtale. Slike konsultasjoner, som kan holdes innenfor eller utenfor rammen av Den blandede komité, skal finne sted innen 40 dager etter at anmodningen er fremsatt. Dersom konsultasjonene holdes utenfor rammen av Den blandede komité, bør komiteen opplyses om dette. Slike konsultasjoner kan holdes ved bruk av enhver omforent metode.

6. The Parties shall no later than two years after the entry into force of this Agreement and thereafter upon request of a Party, jointly review this Article in the Joint Committee. In its assessment, the Joint Committee shall consider among others the acceptance of conformity assessment procedures and results undertaken by all Parties with a third party.

Article 2.11

Trade Facilitation

Provisions related to trade facilitation are set out in Annex VII.

Article 2.12

Sub-Committee on Trade in Goods

1. A Sub-Committee of the Joint Committee on Trade in Goods (hereinafter referred to as "Sub-Committee") is hereby established.
2. The mandate of the Sub-Committee is set out in Annex VIII.

Article 2.13

State Trading Enterprises

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning state trading enterprises, Article XVII of the GATT 1994 and the Understanding on the Interpretation of Article XVII of the GATT 1994 shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.14

Subsidies and Countervailing Measures

1. The rights and obligations of the Parties relating to subsidies and countervailing measures shall be governed by Articles VI and XVI of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, except as provided for in paragraph 2.
2. Before a Party initiates an investigation to determine the existence, degree and effect of any alleged subsidy in another Party, as provided for in Article 11 of the WTO Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, the Party considering initiating an investigation shall notify in writing the Party whose goods are subject to investigation and allow for a 45 day period with a view to find-

6. Partene skal senest to år etter at denne avtale er trådt i kraft, og deretter når en part ber om det, i fellesskap gå igjennom denne artikkel i Den blandede komité. I sin vurdering skal komiteen blant annet se nærmere på godkjenning av prosedyrer for og resultater av samsvarsvurderinger foretatt mellom partene samlet og en tredje part.

Artikkel 2.11

Handelsfasilitering

Bestemmelser om handelsfasilitering er fastsatt i vedlegg VII.

Artikkel 2.12

Underkomité for handel med varer

1. Under Den blandede komité nedsettes det herved en underkomité for handel med varer (heretter kalt «underkomiteen»).
2. Underkomiteens mandat er oppført i vedlegg VIII.

Artikkel 2.13

Statlige handelsforetak

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til statlige handelsforetak skal reguleres av artikkel XVII i GATT 1994 og av avtalen om fortolkning av artikkel XVII i GATT 1994, som herved innlemmes i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.14

Subsidier og utjevningsavgifter

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til subsidier og utjevningstiltak skal reguleres av artikkel VI og XVI i GATT 1994 og av WTO-avtalen om subsidier og utjevningsavgifter, med unntak av hva som er fastsatt i nr. 2.
2. Før en part iverksetter en undersøkelse for å fastslå eksistensen, omfanget og effekten av en angivelig subsidie i en annen part, slik artikkel 11 i WTO-avtalen om subsidier og utjevningsavgifter fastsetter, skal den part som vurderer å iverksette undersøkelsen, skriftlig underrette den part hvis varer er gjenstand for undersøkelse, og gi en frist på 45 dager til å finne en løsning som begge

ing a mutually acceptable solution. Consultations shall take place in the Joint Committee if any Party so requests within 20 days from the receipt of the notification.

3. Chapter 12 shall only apply to paragraph 2.

Article 2.15

Anti-dumping

1. The rights and obligations relating to anti-dumping measures shall be governed by Article VI of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Implementation of Article VI of the GATT 1994 (hereinafter referred to as “the WTO Anti-dumping Agreement”), subject to the provisions below.
2. When a Party receives a properly documented application and before initiating an investigation under the WTO Anti-dumping Agreement, the Party shall notify in writing to the other Party whose goods are allegedly being dumped and allow a 20-day period for consultation with a view of trying to find a mutually acceptable solution. If a solution cannot be reached, each Party retains its rights and obligations under Article VI of the GATT 1994 and the WTO Anti-dumping Agreement.
3. Should a Party decide to impose an anti-dumping duty, the amount of such duty shall not exceed the margin of dumping, but it shall be less than the margin of dumping if such lesser duty would be adequate to remove the injury to the domestic industry.
4. Anti-dumping measures may not be applied by a Party where, on the basis of the information made available during the investigation, it is concluded that it would not be in the public interest to apply such measures.
5. Any anti-dumping measure applied against imports of a Party, shall be terminated without exception on a date not later than five years from its imposition. After the termination, a new investigation procedure can be started against the imports of a Party.
6. Five years after the date of entry into force of this Agreement, the Joint Committee shall review this Article in order to determine whether its content is necessary considering the policy objectives of the Parties.
7. Chapter 12 shall only apply to paragraphs 2 to 5.

parter kan godta. Konsultasjonene skal finne sted i Den blandede komité dersom en av partene ber om det, innen 20 dager etter at underretningen er mottatt.

3. Kapittel 12 får anvendelse bare på bestemmelsene i nr. 2.

Artikkel 2.15

Antidumping

1. Rettigheter og forpliktelser med hensyn til antidumpingtiltak skal reguleres av artikkel VI i GATT 1994 og av WTO-avtalen om gjennomføring av artikkel VI i GATT 1994 (heretter kalt «WTO-avtalen om antidumping»), med de eventuelle begrensninger som følger av bestemmelsene nedenfor.
2. Når en part mottar en behørig dokumentert henvendelse, og før det iverksettes en undersøkelse i samsvar med WTO-avtalen om antidumping, skal denne part skriftlig underrette den annen part hvis varer angivelig blir dumpet, og gi en frist på 20 dager til konsultasjon for å prøve å finne en løsning som begge parter kan godta. Dersom det ikke lar seg gjøre å finne en løsning, beholder hver part sine rettigheter og forpliktelser etter artikkel VI i GATT 1994 og WTO-avtalen om antidumping.
3. Dersom en part beslutter å innføre en toll på grunn av dumping, skal tollene ikke overstige, men være mindre enn dumpingmarginen dersom en slik lavere tollsats vil være tilstrekkelig for å oppveie skaden for den innenlandske industrien.
4. En part kan ikke anvende antidumpingtiltak dersom det på grunnlag av opplysningene fremlagt under undersøkelsen slås fast at det ikke vil være i offentlighetens interesse å anvende slike tiltak.
5. Dersom det anvendes antidumpingtiltak mot en parts import, skal tiltaket uten unntak avvikes senest fem år etter at det ble innført. Når tiltaket er opphevet, kan det igangsettes en ny undersøkelse av partens import.
6. Fem år etter at denne avtale er trådt i kraft, skal Den blandede komité gå igjennom denne artikkel for å avgjøre om innholdet i den er nødvendig for at partene skal nå sine politiske målsettinger.
7. Kapittel 12 får anvendelse bare på bestemmelsene i nr. 2–5.

*Article 2.16***Global Safeguard Measures**

1. The rights and obligations of the Parties in respect of global safeguards shall be governed by Article XIX of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Safeguards.
2. In taking measures according to paragraph 1, a Party shall exclude imports of an originating product from one or several Parties if such imports do not in and of themselves cause or threaten to cause serious injury. The Party taking the measure shall demonstrate that such exclusion is in accordance with the jurisprudence of the World Trade Organisation (hereinafter referred to "WTO").
3. No Party may apply, with respect to the same product, at the same time:
 - (a) a bilateral safeguard measure; and
 - (b) a measure under Article XIX of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Safeguards.
4. Chapter 12 shall only apply to paragraphs 2 and 3.

*Article 2.17***Bilateral Safeguard Measures**

1. Where, as a result of the reduction or elimination of a customs duty under this Agreement, any product originating in a Party is being imported into the territory of another Party in such increased quantities, in absolute terms or relative to domestic production, and under such conditions as to constitute a substantial cause² of serious injury or threat thereof to the domestic industry of like or directly competitive products in the territory of the importing Party, the importing Party may take bilateral safeguard measures to the minimum extent necessary to remedy or prevent the injury, subject to the provisions of paragraphs 2 to 9.
2. Bilateral safeguard measures shall only be taken upon clear evidence that increased imports have caused or are threatening to cause serious injury pursuant to an investigation in accordance with the procedures laid down in the WTO Agreement on Safeguards.

² Substantial cause means a cause which is important and not less than any other cause.

*Artikkel 2.16***Globale beskyttelsestiltak**

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til globale beskyttelsestiltak skal reguleres av artikkel XIX i GATT 1994 og av WTO-avtalen om beskyttelsestiltak.
2. Når en part treffer tiltak i samsvar med nr. 1, skal den unnta import av varer med opprinnelse i en eller flere parter dersom slik import i seg selv ikke volder eller truer med å volde alvorlig skade. Den part som treffer tiltaket, skal godtgjøre at unntaket er i samsvar med rettspraksis i Verdens handelsorganisasjon (heretter kalt «WTO»).
3. Ingen part kan med hensyn til samme vare og på samme tidspunkt anvende
 - a) et bilateralt beskyttelsestiltak og
 - b) et tiltak etter artikkel XIX i GATT 1994 og WTO-avtalen om beskyttelsestiltak.
4. Kapittel 12 får anvendelse bare på bestemmelsene i nr. 2 og 3.

*Artikkel 2.17***Bilaterale beskyttelsestiltak**

1. Dersom en vare med opprinnelse i en part, som et resultat av at toll reduseres eller avvikles i henhold til denne avtale, importeres til en annen parts territorium i et slikt økt omfang, i absolutte tall eller i forhold til den innenlandske produksjonen, og under slike forhold at det i vesentlig grad² volder eller truer med å volde alvorlig skade for innenlandsk industri som produserer tilsvarende eller direkte konkurrerende varer på importpartens territorium, kan importparten, med de eventuelle begrensninger som følger av bestemmelsene i nr. 2–9, iverksette bilaterale beskyttelsestiltak i den utstrekning det er absolutt nødvendig for å rette opp eller hindre skaden.
2. Bilaterale beskyttelsestiltak skal iverksettes bare dersom det foreligger klare bevis for at økt import har voldt eller truer med å volde alvorlig skade ifølge en undersøkelse gjennomført i samsvar med prosedyrene fastsatt i WTO-avtalen om beskyttelsestiltak.

² Med uttrykket «i vesentlig grad» siktes det til en årsak som er viktig og ikke mindre betydningsfull enn enhver annen årsak.

3. The Party intending to take or extend a bilateral safeguard measure under this Article shall immediately, and in any case before taking a measure, notify the other Parties. The notification shall contain all pertinent information, including evidence of serious injury or threat thereof caused by increased imports, a precise description of the product concerned, and the proposed measure, as well as the proposed date of introduction, expected duration and timetable for the progressive removal of the measure. A Party that may be affected by the bilateral safeguard measure shall be offered compensation in the form of substantially equivalent trade liberalisation in relation to the imports from any such Party.
4. If the conditions set out in paragraph 1 are met, the importing Party may take measures consisting in:
 - (a) suspending the further reduction of any rate of customs duty provided for under this Agreement for the product; or
 - (b) increasing the rate of customs duty for the product to a level not to exceed the lesser of:
 - (i) the Most-Favoured-Nation (hereinafter referred to as "MFN") rate of duty applied at the time the action is taken; or
 - (ii) the MFN rate of duty applied on the day immediately preceding the date of the entry into force of this Agreement.
5. Bilateral safeguard measures shall only be taken during the transition period which shall be five years from the date of entry into force of this Agreement. Where the liberalisation process lasts five or more years, the transition period means the tariff elimination period for the goods according to the Party's schedule of tariff commitments in Annexes IV, V and IX to XIV plus two years. Bilateral safeguard measures shall only be taken for a period not exceeding two years. In very exceptional circumstances, measures may be taken up to a total maximum period of four years. No bilateral safeguard measures shall be applied to the import of a product, which has previously been subject to such a measure.
6. The Joint Committee shall, within 30 days from the date of notification, examine the information provided under paragraph 3 in order to facilitate a mutually acceptable resolution of the matter. In the absence of such resolution, the importing Party may adopt a
3. En part som har til hensikt å iverksette eller utvide et bilateralt beskyttelsestiltak etter denne artikkel, skal umiddelbart, og i alle tilfeller før tiltaket iverksettes, underrette de øvrige parter. Underretningen skal inneholde alle relevante opplysninger, herunder bevis for at økt import har voldt eller truer med å volde alvorlig skade, en nøyaktig beskrivelse av den aktuelle varen og det planlagte tiltaket samt planlagt dato for iverksettelse, forventet varighet og tidsplan for en gradvis avvikling av tiltaket. En part som kan bli berørt av det bilaterale beskyttelsestiltaket, skal tilbys kompensasjon i form av en stort sett likeverdig handelsliberalisering i forbindelse med importen fra en slik part.
4. Dersom vilkårene i nr. 1 er oppfylt, kan importparten treffe tiltak med sikte på
 - a) å utsette ytterligere nedsettelse av en vares tollsats etter denne avtale, eller
 - b) å bringe tollsatsen for varen opp til et nivå som ikke skal overstige det laveste av
 - i) gjeldende bestevilkårssats (heretter kalt «MFN-satsen») på det tidspunkt tiltaket iverksettes, eller
 - ii) gjeldende MFN-sats dagen umiddelbart før denne avtale trer i kraft.
5. Bilaterale beskyttelsestiltak skal iverksettes bare i overgangsperioden, som skal være fem år regnet fra den dag denne avtale trer i kraft. Når liberaliseringsprosessen varer i minst fem år, er overgangsperioden den samme som perioden for å avvikle toll på varene i henhold til partens bindingsliste over tollforpliktelser i vedlegg IV, V og IX–XIV pluss to år. Bilaterale beskyttelsestiltak skal ikke ha mer enn to års varighet. Under helt spesielle omstendigheter kan det iverksettes tiltak for en samlet periode på høyst fire år. Et bilateralt beskyttelsestiltak skal ikke anvendes på nytt ved import av en vare som tidligere har vært gjenstand for et slikt tiltak.
6. Den blandede komité skal innen 30 dager fra underretningens dato undersøke de opplysninger som er gitt i henhold til nr. 3, med sikte på å legge til rette for en løsning av saken som begge parter kan godta. Dersom det ikke lykkes å finne en slik løsning, kan

bilateral safeguard measure pursuant to paragraph 4 to remedy the problem, and, in the absence of mutually agreed compensation, the Party against whose product the bilateral safeguard measure is taken may take compensatory action. The bilateral safeguard measure and the compensatory action shall be immediately notified to the other Parties. In the selection of the bilateral safeguard measure and the compensatory action, priority must be given to the measure which least disturbs the functioning of this Agreement. The Party taking compensatory action shall apply the measure only for the minimum period necessary to achieve the substantially equivalent trade effects and in any event, only while the bilateral safeguard measure under paragraph 4 is being applied.

7. Upon the termination of the bilateral safeguard measure, the rate of customs duty shall be the rate which would have been in effect but for the measure.
8. In critical circumstances, where delay would cause damage which would be difficult to repair, a Party may take a provisional bilateral safeguard measure pursuant to a preliminary determination that there is clear evidence that increased imports constitute a substantial cause of serious injury, or threat thereof, to the domestic industry. The Party intending to take such a measure shall immediately notify the other Parties thereof. Within 30 days of the date of the notification, the pertinent procedures set out in paragraphs 2 to 6, including for compensatory action shall be initiated. Any mutually agreed compensation and any compensatory action shall be based on the total period of application of the provisional bilateral safeguard measure and of the bilateral safeguard measure.
9. Any provisional bilateral safeguard measure shall be terminated within 200 days at the latest. The period of application of any such provisional bilateral safeguard measure shall be counted as part of the duration, and any extension thereof, of the bilateral safeguard measure, set out in paragraphs 4 and 5. Any tariff increases shall be promptly refunded if the investigation described in paragraph 2 does not result in a finding that the conditions of paragraph 1 are met.

importparten iverksette et bilateralt beskyttelsestiltak i samsvar med nr. 4 for å løse problemet, og dersom det ikke oppnås enighet om kompensasjon, kan den part hvis vare er gjenstand for det bilaterale beskyttelsestiltaket, iverksette kompensasjonstiltak. De øvrige parter skal umiddelbart underrettes om det bilaterale beskyttelsestiltaket og kompensasjonstiltaket. Ved valg av bilateralt beskyttelsestiltak og kompensasjonstiltak skal det gis prioritet til tiltak som griper minst mulig forstyrrende inn i gjennomføringen av denne avtale. En part som iverksetter kompensasjonstiltak, skal anvende tiltaket bare så lenge det er absolutt nødvendig for å oppnå stort sett samme virkning på handelen, og under alle omstendigheter bare så lenge det bilaterale beskyttelsestiltaket etter nr. 4 anvendes.

7. Når det bilaterale beskyttelsestiltaket er opphevet, skal tollsatsen være den samme som den ville ha vært om tiltaket ikke var blitt iverksatt.
8. I kritiske situasjoner der forsinkelse vil medføre skade som det vil være vanskelig å rette opp, kan en part iverksette et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak i henhold til en foreløpig påvisning av at det foreligger klare bevis for at økt import i vesentlig grad volder eller truer med å volde alvorlig skade for innenlandsk industri. En part som har til hensikt å iverksette et slikt tiltak, skal umiddelbart underrette de øvrige parter om dette. Passende prosedyrer som angitt i nr. 2–6, herunder med sikte på kompensasjonstiltak, skal være iverksatt innen 30 dager fra underretningens dato. En kompensasjon eller et kompensasjonstiltak det foreligger enighet om, skal være basert på den samlede tiden det bilaterale beskyttelsestiltaket og det midlertidige bilaterale beskyttelsestiltaket anvendes.
9. Et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak skal avvikles senest innen 200 dager. Den tid et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak anvendes, skal regnes som en del av det bilaterale beskyttelsestiltakets varighet i henhold til nr. 4 og 5 og enhver forlengelse av denne. Enhver økning av tollsatsene skal omgående refunderes dersom undersøkelsen omtalt i nr. 2 ikke konkluderer med at vilkårene i nr. 1 er oppfylt.

10. For the purposes of this Article, the definitions established in Article 4.1 of the WTO Agreement on Safeguards shall apply.

Article 2.18

General Exceptions

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning general exceptions, Article XX of the GATT 1994 shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.19

Security Exceptions

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning security exceptions, Article XXI of the GATT 1994 shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.20

Balance-of-Payments

1. The Parties shall endeavour to avoid the imposition of restrictive measures for balance of payments purposes.
2. A Party in serious balance of payments difficulties, or under imminent threat thereof, may, in accordance with the conditions established under the GATT 1994 and the WTO Understanding on the Balance-of-Payments Provisions of the GATT 1994, adopt trade restrictive measures, which shall be of limited duration and non-discriminatory, and may not go beyond what is necessary to remedy the balance of payments situation.
3. The Party introducing a measure under this Article shall promptly notify the other Parties thereof.

Chapter 3

Trade in Agricultural Products

Article 3.1

Scope

This Chapter applies to trade between the Parties relating to products other than those covered in the Annex III.

10. I denne artikkel skal definisjonene fastsatt i artikkel 4.1 i WTO-avtalen om beskyttelses tiltak gjelde.

Artikkel 2.18

Generelle unntak

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til generelle unntak skal reguleres av artikkel XX i GATT 1994, som herved innlemmes i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.19

Sikkerhetsunntak

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til sikkerhetsunntak skal reguleres av artikkel XXI i GATT 1994, som herved innlemmes i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.20

Betalingsbalansen

1. Partene skal bestrebe seg på å unngå å iverksette restriktive tiltak av hensyn til betalingsbalansen.
2. En part som har, eller som står i umiddelbar fare for å få, alvorlige problemer med betalingsbalansen, kan i samsvar med de vilkår som er fastlagt i GATT 1994 og i WTO-avtalen om bestemmelsene om betalingsbalanse i GATT 1994, innføre handelsrestriksjoner, som skal ha begrenset varighet, sikre likebehandling og ikke være mer omfattende enn det som er nødvendig for å rette opp situasjonen i betalingsbalansen.
3. En part som iverksetter et tiltak etter denne artikkel, skal omgående underrette de øvrige parter om dette.

Kapittel 3

Handel med landbruksvarer

Artikkel 3.1

Virkeområde

Dette kapittel får anvendelse på handelen mellom partene med hensyn til andre varer enn dem som omfattes av vedlegg III.

*Article 3.2***Tariff Concessions**

1. Costa Rica shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Iceland as specified in Section 1 of Annex IX to this Agreement. Iceland shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Costa Rica as specified in Section 2 of Annex IX to this Agreement.
2. Costa Rica shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Norway as specified in Section 1 of Annex X to this Agreement. Norway shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Costa Rica as specified in Section 2 of Annex X to this Agreement.
3. Costa Rica shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Liechtenstein and Switzerland as specified in Section 1 of Annex XI to this Agreement. Liechtenstein and Switzerland shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Costa Rica as specified in Section 2 of Annex XI to this Agreement.
4. Panama shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Iceland as specified in Section 1 of Annex XII to this Agreement. Iceland shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Panama as specified in Section 2 of Annex XII to this Agreement.
5. Panama shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Norway as specified in Section 1 of Annex XIII to this Agreement. Norway shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Panama as specified in Section 2 of Annex XIII to this Agreement.
6. Panama shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Liechtenstein and Switzerland as specified in Section 1 of Annex XIV to this Agreement. Liechtenstein and Switzerland shall grant tariff concessions to agricultural products originating in Panama as specified in Section 2 of Annex XIV to this Agreement.

*Article 3.3***Agricultural Export Subsidies**

1. The Parties shall not apply export subsidies, as defined in Article 9 of the WTO Agreement on Agriculture, to trade in originating products for which a preferential tariff con-

*Artikkel 3.2***Tollkonesjoner**

1. Costa Rica skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Island som angitt i del 1 i vedlegg IX til denne avtale. Island skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Costa Rica som angitt i del 2 i vedlegg IX til denne avtale.
2. Costa Rica skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Norge som angitt i del 1 i vedlegg X til denne avtale. Norge skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Costa Rica som angitt i del 2 i vedlegg X til denne avtale.
3. Costa Rica skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Liechtenstein og Sveits som angitt i del 1 i vedlegg XI til denne avtale. Liechtenstein og Sveits skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Costa Rica som angitt i del 2 i vedlegg XI til denne avtale.
4. Panama skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Island som angitt i del 1 i vedlegg XII til denne avtale. Island skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Panama som angitt i del 2 i vedlegg XII til denne avtale.
5. Panama skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Norge som angitt i del 1 i vedlegg XIII til denne avtale. Norge skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Panama som angitt i del 2 i vedlegg XIII til denne avtale.
6. Panama skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Liechtenstein og Sveits som angitt i del 1 i vedlegg XIV til denne avtale. Liechtenstein og Sveits skal gi tollkonesjoner for landbruksvarer med opprinnelse i Panama som angitt i del 2 i vedlegg XIV til denne avtale.

*Artikkel 3.3***Eksportsubsidier på landbruksvarer**

1. Partene skal ikke anvende eksportsubsidier som definert i artikkel 9 i WTO-avtalen om landbruk i handelen med opprinnelsesvarer

cession is granted in accordance with this Agreement.

- Should a Party adopt, maintain, introduce or re-introduce export subsidies on a product subject to a tariff concession in accordance with Article 3.2, the other Party may increase the rate of duty on such imports to the applied MFN tariff duty rate. The Party increasing its rate of duty shall notify the other Party within 30 days.

Article 3.4

Minimum Export Price

This Agreement does not prevent Costa Rica to apply minimum export prices to bananas, in accordance to its domestic legislation.

Article 3.5

Other Provisions

With respect to trade in agricultural products referred to in this Chapter, the following provisions of Chapter 2 shall apply, *mutatis mutandis*: Articles 2.2 on Rules of Origin and Methods of Administrative Cooperation, 2.4 on Export Duties, 2.5 on Customs Valuation, 2.6 on Quantitative Restrictions, 2.7 on Fees and Formalities, 2.8 on Internal Taxation and Regulations, 2.9 on Sanitary and Phytosanitary Measures, 2.10 on Technical Regulations, 2.11 on Trade Facilitation, 2.13 on State Trading Enterprises, 2.15 on Anti-dumping, 2.16 on Global Safeguard Measures, 2.17 on Bilateral Safeguard Measures, 2.18 on General Exceptions, 2.19 on Security Exceptions and 2.20 on Balance-of-Payments.

Article 3.6

Dialogue

The Parties shall examine any difficulties that might arise in their trade in agricultural products and shall endeavour to seek appropriate solutions through dialogue and consultations.

Article 3.7

Further liberalisation

The Parties undertake to continue their efforts with a view to achieving further liberalisation of their trade in agricultural products, taking account of the arrangements for processed agricultural products, the pattern of trade in agricultural products between the Parties, the particular sensitivities of such products, the development of

som er gjenstand for preferansetollbehandling i samsvar med denne avtale.

- Skulle en part vedta, opprettholde, innføre eller gjeninnføre eksportsubsidier på en vare som er gjenstand for en tollkonsesjon i samsvar med artikkel 3.2, kan den annen part bringe tollsatsen på slik import opp til gjeldende MFN-sats. Parten som hever tollsatsen, skal underrette den annen part innen 30 dager.

Artikkel 3.4

Minsteeksportpris

Denne avtale skal ikke være til hinder for at Costa Rica kan anvende minsteeksportpriser på bananer, i samsvar med nasjonal lovgivning.

Artikkel 3.5

Øvrige bestemmelser

For handel med landbruksvarer omtalt i dette kapittel får følgende bestemmelser i kapittel 2 tilsvarende anvendelse: Artikkel 2.2 om opprinnelsesregler og forvaltningssamarbeid, 2.4 om eksportavgifter, 2.5 om fastsettelse av tollverdi, 2.6 om kvantitative restriksjoner, 2.7 om gebyrer og formaliteter, 2.8 om intern beskatning og regulering, 2.9 om veterinære og plantesanitære tiltak, 2.10 om tekniske forskrifter, 2.11 om handelsfasiliteter, 2.13 om statlige handelsforetak, 2.15 om antidumping, 2.16 om globale beskyttelsestiltak, 2.17 om bilaterale beskyttelsestiltak, 2.18 om generelle unntak, 2.19 om sikkerhetsunntak og 2.20 om betalingsbalansen.

Artikkel 3.6

Dialog

Partene skal undersøke eventuelle vansker som måtte oppstå i handelen med landbruksvarer dem imellom, og skal bestrebe seg på å finne egnede løsninger gjennom dialog og konsultasjon.

Artikkel 3.7

Ytterligere liberalisering

Partene forplikter seg til å fortsette arbeidet for å liberalisere handelen med landbruksvarer ytterligere, idet de tar hensyn til ordninger for bearbejdede landbruksvarer, handelsmønsteret for landbruksvarer mellom partene, den særskilte sensitiviteten for slike varer, utviklingen av den enkelte parts landbrukspolitik samt utviklingen i bilate-

each Party's agricultural policy and developments in bilateral and multilateral *fora*. With a view to achieving this objective, the Parties may consult in conjunction with the Joint Committee meetings.

Chapter 4

Trade in Services

Article 4.1

Scope and Coverage³

1. This Chapter applies to measures by Parties affecting trade in services and taken by central, regional or local governments and authorities as well as by non-governmental bodies in the exercise of powers delegated by central, regional or local governments or authorities.
2. With respect to the commitments of the Parties concerning air transport services, paragraphs 2, 3 and 6 of the Annex on Air Transport Services of the GATS shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Chapter.
3. Nothing in this Chapter shall be construed to impose any obligation with respect to government procurement, which is subject to Chapter 7.

Article 4.2

Incorporation of Provisions from the GATS

Wherever a provision of this Chapter provides that a provision of the GATS is incorporated into and made part of this Chapter, the meaning of the terms used in the GATS provision shall be understood as follows:

- (a) "Member" means Party;
- (b) "Schedule" means a Schedule referred to in Article 4.18 and contained in Annex XV; and
- (c) "specific commitment" means a specific commitment in a Schedule referred to in Article 4.18.

rale og multilaterale *fora*. For å nå denne målsetningen kan partene rådføre seg med hverandre i forbindelse med møtene i Den blandede komité.

Kapittel 4

Handel med tjenester

Artikkel 4.1

Virkeområde og dekningsomfang³

1. Dette kapittel får anvendelse på partenes tiltak som berører handel med tjenester, og som treffes av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter og myndigheter samt av ikke-statlige organer når disse utøver myndighet delegert til dem av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter.
2. Partenes forpliktelser med hensyn til luftfartstjenester skal reguleres av nr. 2, 3 og 6 i GATS-vedlegget om luftfartstjenester, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.
3. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at det pålegges noen forpliktelse med hensyn til offentlige anskaffelser, som omhandles i kapittel 7.

Artikkel 4.2

Innlemmelse av bestemmelser fra GATS

Når en bestemmelse i dette kapittel fastslår at en bestemmelse i GATS innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det, skal begrepene brukt i GATS forstås slik:

- a) med «medlem» menes part,
- b) med «bindingsliste» menes en bindingsliste nevnt i artikkel 4.18 og inntatt i vedlegg XV, og
- c) med «spesifikk forpliktelse» menes en spesifikk forpliktelse i en bindingsliste nevnt i artikkel 4.18.

³ The dispute settlement procedures of this Agreement may be invoked only where obligations or specific commitments have been assumed by the concerned Party.

³ Tvisteløsningsprosedyrene fastsatt i denne avtale kan gjøres gjeldende bare når den berørte part har påtatt seg generelle eller spesifikke forpliktelser.

Article 4.3

Definitions

For the purposes of this Chapter:

- (a) the following definitions of Article I of the GATS are hereby incorporated into and made part of this Chapter:
- (i) “trade in services”;
 - (ii) “services”; and
 - (iii) “a service supplied in the exercise of governmental authority”;
- (b) “service supplier” means any person that supplies, or seeks to supply, a service;⁴
- (c) “natural person of another Party” means a natural person who, under the legislation of that other Party, is:
- (i) a national of that other Party who resides in the territory of any WTO Member; or
 - (ii) a permanent resident of that other Party who resides in the territory of any Party, if that other Party accords substantially the same treatment to its permanent residents as to its nationals in respect of measures affecting trade in services. For the purpose of the supply of a service through presence of natural persons (Mode 4), this definition covers a permanent resident of that other Party who resides in the territory of any Party or in the territory of any WTO Member;
- (d) “juridical person of another Party” means a juridical person which is either:
- (i) constituted or otherwise organised under the law of that other Party, and is engaged in substantive business operations in the territory of such Party; or
 - (ii) in the case of the supply of a service through commercial presence, owned or controlled by:
 - (aa) natural persons of that other Party identified under subparagraph (c) (i), excluding subparagraph (c) (ii); or

⁴ Where the service is not supplied or sought to be supplied directly by a juridical person but through other forms of commercial presence such as a branch or a representative office, the service supplier (*i.e.* the juridical person) shall, nonetheless, through such commercial presence be accorded the treatment provided for service suppliers under this Chapter. Such treatment shall be extended to the commercial presence through which the service is supplied or sought to be supplied and need not be extended to any other parts of the service supplier located outside the territory where the service is supplied or sought to be supplied.

Artikkel 4.3

Definisjoner

I dette kapittel

- a) skal følgende definisjoner i artikkel I i GATS herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det:
- i) «handel med tjenester»,
 - ii) «tjenester», og
 - iii) «tjenester som ytes under utøvelse av statsmyndighet»,
- b) menes med «tjenesteyter»: enhver person som yter eller søker å yte en tjeneste,⁴
- c) menes med «fysisk person fra en annen part»: en fysisk person som i henhold til den annen parts lovgivning
- i) er borger av denne parten, men oppholder seg på territoriet til en medlemsstat i WTO, eller
 - ii) har fast opphold i denne andre parten, men oppholder seg på territoriet til en av partene, dersom denne andre parten i alt vesentlig gir personer med fast opphold samme behandling som den gir sine egne borgere med hensyn til tiltak som berører handelen med tjenester. Dersom en tjeneste ytes gjennom fysiske personers tilstedeværelse (type 4), omfatter denne definisjonen en person som har fast opphold i denne andre parten, men som oppholder seg på territoriet til en part eller på territoriet til en medlemsstat i WTO,
- d) menes med «juridisk person fra en annen part»: en juridisk person som enten
- i) er opprettet eller på annen måte organisert i henhold til denne andre partens lovgivning, og som driver en vesentlig forretningsvirksomhet på denne partens territorium, eller,
 - ii) når det gjelder yting av en tjeneste gjennom kommersiell tilstedeværelse, er eid eller kontrollert av
 - aa) fysiske personer fra denne andre parten som nevnt under bokstav c) i), med unntak av bokstav c) ii), eller

⁴ Dersom tjenesten ikke ytes eller søkes ytet direkte fra en juridisk person, men gjennom andre former for kommersiell tilstedeværelse, for eksempel en filial eller et representasjonskontor, skal tjenesteyteren (dvs. den juridiske personen) ikke desto mindre gjennom denne kommersielle tilstedeværelsen gis samme behandling som fastsatt for tjenesteytere i henhold til dette kapittel. Behandlingen skal utstrekkes til den kommersielle tilstedeværelsen som tjenesten ytes eller søkes ytet gjennom, men behøver ikke å utstrekkes til andre deler av tjenesteyteren som befinner seg utenfor territoriet der tjenesten ytes eller søkes ytet.

- (bb)juridical persons of that other Party identified under subparagraph (d) (i);
- (e) the following definitions of Article XXVIII of the GATS are hereby incorporated into and made part of this Chapter:
- (i) “measure”;
 - (ii) “supply of a service”;
 - (iii) “measures by Members affecting trade in services”;
 - (iv) “commercial presence”;
 - (v) “sector“ of a service;
 - (vi) “service of another Member”;
 - (vii) “monopoly supplier of a service”;
 - (viii) “service consumer”;
 - (ix) “person”;
 - (x) “juridical person”;
 - (xi) “owned”, “controlled“ and “affiliated”; and
 - (xii) “direct taxes”.

Article 4.4

Most-Favoured-Nation Treatment

1. Without prejudice to measures taken in accordance with Article VII of the GATS, except as provided for in its List of MFN Exemptions contained in Annex XVI, and with respect to any measure covered by this Chapter, each Party shall accord immediately and unconditionally, to services and service suppliers of any other Party treatment no less favourable than the treatment it accords to like services and service suppliers of any non-party.
2. Treatment granted under other existing or future agreements concluded by one of the Parties and notified under Article V or Article V *bis* of the GATS shall not be subject to paragraph 1.
3. If a Party enters into an agreement notified under Article V or Article V *bis* of the GATS, it shall, upon request from another Party, afford adequate opportunity to that Party to negotiate the benefits granted therein.
4. With respect to the rights and obligations of the Parties concerning advantages accorded to adjacent countries, paragraph 3 of Article II of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Chapter.

- bb)juridiske personer fra denne andre parten som nevnt under bokstav d) i),
- e) skal følgende definisjoner i artikkel XXVIII i GATS herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det:
- i) «tiltak»,
 - ii) «ytelse av en tjeneste»,
 - iii) «tiltak medlemmene treffer som har innvirkning på handel med tjenester»,
 - iv) «kommersiell tilstedeværelse»,
 - v) en tjenestes «sektor»,
 - vi) «annet medlems tjeneste»,
 - vii) «tjenesteyter med monopol»,
 - viii) «tjenesteforbruker»,
 - ix) «person»,
 - x) «juridisk person»,
 - xi) «eid», «kontrollert» og «tilsluttet», og
 - xii) «direkte skatter».

Artikkel 4.4

Bestevilkårsbehandling

1. Med forbehold for tiltak truffet i samsvar med artikkel VII i GATS, og med unntak for hva som er fastsatt i dens liste over unntak fra bestevilkårs klausulen (MFNunntak) i vedlegg XVI, skal hver part med hensyn til ethvert tiltak som hører under dette kapittel, uten opphold og uten vilkår gi enhver annen parts tjenester og tjenesteytere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den behandling den gir tilsvarende tjenester og tjenesteytere fra en ikke-part.
2. Behandling i henhold til andre eksisterende eller fremtidige avtaler som en av partene har inngått, og som det er gitt underretning om i henhold til artikkel V eller Va i GATS, skal ikke omfattes av bestemmelsen i nr. 1.
3. Dersom en part inngår en avtale som det er gitt underretning om i henhold til artikkel V eller Va i GATS, skal vedkommende part på anmodning fra en annen part gi sistnevnte tilstrekkelige muligheter til å forhandle seg fram til de samme fordeler som er gitt i nevnte avtale.
4. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til fordeler som gis tilgrensende land, skal reguleres av artikkel II nr. 3 i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.

*Article 4.5***Market Access**

With respect to the commitments of the Parties concerning market access, Article XVI of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Chapter.

*Article 4.6***National Treatment**

With respect to the commitments of the Parties concerning national treatment, Article XVII of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Chapter.

*Article 4.7***Additional Commitments**

With respect to the additional commitments of the Parties, Article XVIII of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Chapter.

*Article 4.8***Domestic Regulation**

1. Each Party shall ensure that all measures of general application affecting trade in services are administered in a reasonable, objective and impartial manner.
2. Each Party shall maintain or institute as soon as practicable judicial, arbitral or administrative tribunals or procedures which provide, at the request of an affected service supplier of another Party, for the prompt review of, and where justified, appropriate remedies for, administrative decisions affecting trade in services. Where such procedures are not independent of the agency entrusted with the administrative decision concerned, the Party shall ensure that the procedures in fact provide for an objective and impartial review.⁵
3. Where authorisation is required by a Party for the supply of a service, the competent authorities of that Party shall, within a reasonable period of time after an application considered complete under that Party's domestic laws and regulations has been submitted, inform the

⁵ The provisions of this paragraph shall not be construed to require a Party to institute such tribunals or procedures where this would be inconsistent with its constitutional structure or the nature of its legal system.

*Artikkel 4.5***Markedsadgang**

Partenes forpliktelser med hensyn til markedsadgang skal reguleres av artikkel XVI i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.

*Artikkel 4.6***Nasjonal behandling**

Partenes forpliktelser med hensyn til nasjonal behandling skal reguleres av artikkel XVII i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.

*Artikkel 4.7***Tilleggsforpliktelser**

Partenes tilleggsforpliktelser skal reguleres av artikkel XVIII i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.

*Artikkel 4.8***Innenlandsk regulering**

1. Hver part skal sørge for at alle tiltak med generell anvendelse som berører handel med tjenester, blir administrert på en rimelig, objektiv og upartisk måte.
2. Hver part skal opprettholde eller, så snart det er praktisk mulig, opprette domstoler, voldgiftsretter eller forvaltningsdomstoler eller ordninger der det, når en berørt tjenesteyter fra en annen part ber om det, omgående kan foretas en gjennomgang av og, dersom det er berettiget, en omgjøring av forvaltningsvedtak som berører handel med tjenester. Når slike ordninger ikke fungerer uavhengig av det organ som har myndighet til å gjøre vedkommende forvaltningsvedtak, skal parten sørge for at ordningen i realiteten innebærer en objektiv og upartisk gjennomgang.⁵
3. Dersom det kreves tillatelse fra en part for å yte en tjeneste, skal vedkommende myndighet hos denne parten innen en rimelig frist etter at det er innlevert en søknad som anses for å være fullstendig i henhold til partens egne lover og forskrifter, underrette søkeren

⁵ Bestemmelsene i dette nummer skal ikke tolkes slik at en part pålegges å opprette slike domstoler eller ordninger dersom det er uforenlig med partens forfatning eller rettsorden.

applicant of the decision concerning the application. At the request of the applicant, the competent authorities of that Party shall provide, without undue delay, information concerning the status of the application.

4. Each Party shall ensure that measures relating to qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures are based on objective and transparent criteria, such as competence and the ability to supply the service.
5. With a view to ensuring that measures relating to qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures do not constitute unnecessary barriers to trade in services, the Joint Committee shall take a decision aiming at incorporating into this Agreement any disciplines developed in the WTO in accordance with paragraph 4 of Article VI of the GATS. The Parties may also, jointly or bilaterally, decide to develop further disciplines.
6. (a) In sectors in which a Party has undertaken specific commitments, pending the entry into force of a decision incorporating WTO disciplines for these sectors pursuant to paragraph 5, and, if agreed between Parties, disciplines developed jointly or bilaterally under this Agreement pursuant to paragraph 5, the Party shall not apply qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures that nullify or impair such specific commitments in a manner which is:
 - (i) more burdensome than necessary to ensure the quality of the service; or
 - (ii) in the case of licensing procedures, not in itself a restriction on the supply of the service.
 (b) In determining whether a Party is in conformity with the obligation under subparagraph (a), account shall be taken of international standards of relevant international organisations⁶ applied by that Party.
7. In sectors where specific commitments regarding professional services are undertaken, each Party shall provide for adequate
 - om vedtaket i forbindelse med søknaden. På anmodning fra søkeren skal vedkommende myndighet hos denne parten uten unødige opphold opplyse om søknadens stilling.
4. Hver part skal sørge for at tiltak som gjelder kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og -prosedyrer, baseres på objektive og åpne kriterier, slik som kompetanse og kapasitet til å yte tjenesten.
5. For å sikre at tiltak som gjelder kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og -prosedyrer, ikke innebærer unødige hindringer for handelen med tjenester, skal Den blandede komité treffe beslutning med sikte på å innlemme i denne avtale eventuelle retningslinjer som utarbeides innenfor WTO i samsvar med artikkel VI nr. 4 i GATS. Partene kan også, enten i fellesskap eller bilateralt, bli enige om å utarbeide flere retningslinjer.
6. a) I sektorer der en part har påtatt seg spesifikke forpliktelser, og inntil en beslutning i henhold til nr. 5 er trådt i kraft om å innlemme WTOs retningslinjer for disse sektorene og, dersom partene er enige om det, retningslinjer utarbeidet i fellesskap eller bilateralt innenfor rammen av denne avtale, skal parten ikke gjøre gjeldende kvalifikasjonskrav og prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og prosedyrer som opphever eller svekker slike spesifikke forpliktelser på en måte som
 - i) er mer byrdefull enn nødvendig for å sikre tjenestens kvalitet, eller,
 - ii) når det dreier seg om lisensieringsprosedyrer, ikke i seg selv innebærer en restriksjon på ytingen av tjenesten.
 b) For å kunne avgjøre om en part opptrer i samsvar med forpliktelsen i bokstav a), skal det tas hensyn til relevante internasjonale organisasjoners⁶ internasjonale standarder som anvendes av denne part.
7. I sektorer der partene har påtatt seg spesifikke forpliktelser med hensyn til yrkestjenester, skal hver part sørge for egnede

⁶ The term “relevant international organisations” refers to international bodies whose membership is open to the relevant bodies of at least all Parties.

⁶ Med uttrykket «relevante internasjonale organisasjoner» menes internasjonale organer som er åpne for medlemskap fra de relevante organer hos i det minste samtlige parter.

procedures to verify the competence of professionals of any other Party.

Article 4.9

Recognition

1. For the purpose of the fulfilment of its relevant standards or criteria for the authorisation, licensing or certification of service suppliers, each Party may recognise the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted in that other Party. Such recognition may be based upon an agreement or arrangement with that other Party, or otherwise be accorded autonomously.
2. Where a Party recognises, by agreement or arrangement, the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted, in the territory of a non-party, that Party shall afford another Party adequate opportunity to negotiate its accession to such an agreement or arrangement, whether existing or future, or to negotiate a comparable agreement or arrangement with it. Where a Party accords recognition autonomously, it shall afford adequate opportunity for another Party to demonstrate that the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted, in the territory of that other Party should also be recognised.
3. Any such agreement or arrangement or autonomous recognition shall be in conformity with the relevant provisions of the WTO Agreement, in particular paragraph 3 of Article VII of the GATS.

Article 4.10

Movement of Natural Persons Supplying Services

1. This Article applies to measures affecting natural persons who are service suppliers of a Party, and natural persons of a Party who are employed by a service supplier of a Party, in respect of the supply of a service.
2. This Chapter shall not apply to measures affecting natural persons seeking access to the employment market of a Party, nor shall it apply to measures regarding nationality, citizenship, residence or employment on a permanent basis.

prosedyrer for å kontrollere kompetansen til yrkesutøvere fra en annen part.

Artikkel 4.9

Godkjenning

1. For å kunne oppfylle sine relevante standarder eller kriterier for autorisasjon eller lisensiering av eller attestutstedelse for tjenesteytere, kan hver part godkjenne gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller attester som er gitt hos den andre parten. Slik godkjenning kan bygge på en avtale eller ordning med denne parten eller på annen måte gis på frittstående grunnlag.
2. Når en part, gjennom en avtale eller ordning, godkjenner gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller attester som er gitt på territoriet til en ikke-part, skal vedkommende part gi en annen part tilstrekkelig mulighet til å forhandle om tiltredelse til en slik avtale eller ordning, enten den allerede er trådt i kraft eller skal tre i kraft på et senere tidspunkt, eller til å forhandle seg fram til en tilsvarende avtale eller ordning med vedkommende part. Når en part gir slik godkjenning på frittstående grunnlag, skal den gi en annen part tilstrekkelig mulighet til å godtgjøre at også gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller attester som er gitt på territoriet til denne andre parten, bør godkjennes.
3. Enhver slik avtale eller ordning eller godkjenning på frittstående grunnlag skal være i samsvar med relevante bestemmelser i WTO-avtalen, særlig artikkel VII nr. 3 i GATS.

Artikkel 4.10

Bevegelse for fysiske personer som yter tjenester

1. Denne artikkel får anvendelse på tiltak som berører fysiske personer som er tjenesteytere fra en part, og fysiske personer fra en part som er ansatt hos en parts tjenesteyter, i forbindelse med yting av en tjeneste.
2. Dette kapittel får ikke anvendelse på tiltak som berører fysiske personer som søker adgang til en parts arbeidsmarked, og heller ikke på tiltak som angår nasjonalitet, statsborgerskap, opphold eller arbeid på permanent basis.

3. Natural persons covered by a specific commitment shall be allowed to supply the service in accordance with the terms of that commitment.
4. This Chapter shall not prevent a Party from applying measures to regulate the entry of natural persons of another Party into, or their temporary stay in, its territory, including those measures necessary to protect the integrity of, and to ensure the orderly movement of natural persons across, its borders, provided that such measures are not applied in such a manner as to nullify or impair the benefits accruing to any Party under the terms of a specific commitment.⁷
3. Fysiske personer som omfattes av en spesifikk forpliktelse, skal ha adgang til å yte tjenesten i samsvar med vilkårene for denne forpliktelsen.
4. Bestemmelsene i dette kapittel skal ikke hindre en part i å anvende tiltak for å regulere innreise til eller midlertidig opphold på sitt territorium av fysiske personer fra en annen part, herunder tiltak som er nødvendige for å beskytte partens grenser og sikre en ordnet grensepassering for fysiske personer, forutsatt at slike tiltak ikke anvendes på en måte som tilsidesetter eller svekker fordelene som tilkommer en part i henhold til vilkårene for en spesifikk forpliktelse.⁷

Article 4.11

Transparency

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning transparency, paragraphs 1 and 2 of Article III and Article III *bis* of the GATS shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Chapter.

Article 4.12

Monopolies and Exclusive Service Suppliers

1. Each Party shall ensure that any monopoly supplier of a service in its territory does not, in the supply of the monopoly service in the relevant market, act in a manner inconsistent with that Party's obligations under Article 4.4 and specific commitments.
2. Where a Party's monopoly supplier competes, either directly or through an affiliated company, in the supply of a service outside the scope of its monopoly rights and which is subject to that Party's specific commitments, the Party shall ensure that such a supplier does not abuse its monopoly position to act in its territory in a manner inconsistent with such commitments.
3. The provisions of this Article shall also apply to cases of exclusive service suppliers, where a Party, formally or in effect:
 - (a) authorises or establishes a small number of service suppliers; and
 - (b) substantially prevents competition among those suppliers in its territory.

⁷ The sole fact of requiring a visa for natural persons shall not be regarded as nullifying or impairing benefits under a specific commitment.

Artikkel 4.11

Åpenhet

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til åpenhet skal reguleres av artikkel III nr. 1 og 2 og artikkel IIIa i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.

Artikkel 4.12

Monopoler og tjenesteytere med enerett

1. Hver part skal påse at en tjenesteyter med monopol på partens territorium ved yting av monopoltjenesten på vedkommende marked ikke opptre på en måte som er uforenlig med partens forpliktelser i henhold til artikkel 4.4 og spesifikke forpliktelser.
2. Når en parts tjenesteyter med monopol konkurrerer, enten direkte eller gjennom et tilknyttet selskap, om å yte en tjeneste som ikke omfattes av dens monopol, og som hører inn under partens spesifikke forpliktelser, skal parten påse at en slik tjenesteyter ikke misbruker sin monopolstilling til å opptre på partens territorium på en måte som er uforenlig med disse forpliktelsene.
3. Bestemmelsene i denne artikkel får anvendelse også på tilfeller av tjenesteytere med enerett når en part formelt eller reelt
 - a) godkjenner eller oppretter et lite antall tjenesteytere, og
 - b) i det vesentlige hindrer konkurranse mellom disse tjenesteyterne på sitt territorium.

⁷ Krav om visum for fysiske personer skal ikke i seg selv anses for å tilsidesette eller svekke fordeler i henhold til en spesifikk forpliktelse.

*Article 4.13***Business Practices**

1. Parties recognise that certain business practices of service suppliers, other than those falling under Article 4.12, may restrain competition and thereby restrict trade in services.
2. Each Party shall, at the request of any other Party, enter into consultations with a view to eliminating practices referred to in paragraph 1. The Party addressed shall accord full and sympathetic consideration to such a request and shall cooperate through the supply of publicly available non-confidential information of relevance to the matter in question. The Party addressed shall also provide other information available to the requesting Party, subject to its domestic law and to the conclusion of satisfactory agreement concerning the safeguarding of its confidentiality by the requesting Party.

*Article 4.14***Payments and Transfers**

1. Except under the circumstances envisaged in Article 4.15, a Party shall not apply restrictions on international transfers and payments for current transactions with another Party.
2. Nothing in this Chapter shall affect the rights and obligations of the Parties under the Articles of Agreement of the International Monetary Fund (hereinafter referred to as the "IMF"), including the use of exchange actions which are in conformity with the Articles of Agreement of the IMF, provided that a Party shall not impose restrictions on capital transactions inconsistently with its specific commitments regarding such transactions, except under Article 4.15 or at the request of the IMF.

*Article 4.15***Restrictions to Safeguard the Balance of Payments**

1. The Parties shall endeavour to avoid the imposition of restrictions to safeguard the balance of payments.
2. Any restriction to safeguard the balance of payments adopted or maintained by a Party

*Artikkel 4.13***Forretningsmetoder**

1. Partene erkjenner at visse andre typer forretningsmetoder enn dem som hører inn under artikkel 4.12, kan begrense konkurransen og derved innskrenke handelen med tjenester.
2. Enhver part skal på anmodning fra en annen part innlede konsultasjoner med sikte på å avskaffe metoder som nevnt i nr. 1. Parten som anmodningen er rettet til, skal gi en slik anmodning grundig og velvillig behandling, og skal samarbeide ved å gi offentlig tilgjengelige, ikkefortrolige opplysninger av betydning for vedkommende sak. Parten som anmodningen er rettet til, skal dessuten fremstille annen tilgjengelig informasjon til den part som fremsetter anmodningen, med de eventuelle begrensninger som følger av nasjonal lovgivning, og med forbehold om at det blir inngått en tilfredsstillende avtale om at den part som fremsetter anmodningen, skal sikre opplysningenes fortrolige karakter.

*Artikkel 4.14***Betalinger og overføringer**

1. Med unntak for de omstendigheter som er nevnt i artikkel 4.15, skal en part ikke legge restriksjoner på internasjonale overføringer og betalinger for løpende transaksjoner med en annen part.
2. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal ha virkning for partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til artiklene i avtalen om Det internasjonale valutafond (heretter kalt «IMF»), herunder bruk av valutamessige tiltak som er i samsvar med IMFavtalens artikler, forutsatt at en part ikke innfører restriksjoner på kapitaltransaksjoner som er uforenlige med dens spesifikke forpliktelser med hensyn til slike transaksjoner, med unntak for artikkel 4.15 eller med mindre IMF ber om det.

*Artikkel 4.15***Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen**

1. Partene skal bestrebe seg på å unngå å iverksette restriksjoner av hensyn til betalingsbalansen.
2. Enhver restriksjon for å beskytte betalingsbalansen som innføres eller opprettholdes av

under and in conformity with Article XII of the GATS shall apply under this Chapter.

3. A Party adopting or maintaining such restrictions shall promptly notify the Joint Committee thereof.

Article 4.16

General Exceptions

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning general exceptions, Article XIV of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Chapter.

Article 4.17

Security Exceptions

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning security exceptions, paragraph 1 of Article XIV *bis* of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Chapter.

Article 4.18

Schedules of Specific Commitments

1. Each Party shall set out in a schedule the specific commitments it undertakes under Articles 4.5, 4.6 and 4.7. With respect to sectors where such commitments are undertaken, each schedule shall specify:
 - (a) terms, limitations and conditions on market access;
 - (b) conditions and qualifications on national treatment;
 - (c) undertakings relating to additional commitments referred to in Article 4.7; and
 - (d) where appropriate, the time-frame for implementation of such commitments; and the date of entry into force of such commitments.
2. Measures inconsistent with both Articles 4.5 and 4.6 shall be dealt with as provided for in paragraph 2 of Article XX of the GATS.
3. The Parties' Schedules of Specific Commitments are set out in Annex XV.

Article 4.19

Modification of Schedules

The Parties shall, upon written request by a Party, hold consultations to consider any modification or withdrawal of a specific commitment in the requesting Party's Schedule of Specific Commitments. The consultations shall be held within

en part etter og i samsvar med artikkel XII i GATS, får anvendelse etter dette kapittel.

3. En part som innfører eller opprettholder slike restriksjoner, skal omgående underrette Den blandede komité om dette.

Artikkel 4.16

Generelle unntak

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til generelle unntak skal reguleres av artikkel XIV i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.

Artikkel 4.17

Sikkerhetsunntak

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til sikkerhetsunntak skal reguleres av artikkel XIVa nr. 1 i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det.

Artikkel 4.18

Bindingslister over spesifikke forpliktelser

1. Hver part skal i en bindingsliste føre opp de spesifikke forpliktelser den påtar seg i henhold til artikkel 4.5, 4.6 og 4.7. For sektorer der slike forpliktelser er inngått, skal hver bindingsliste nærmere angi følgende:
 - a) vilkår, begrensninger og betingelser for markedsadgang,
 - b) vilkår og kvalifikasjonskrav med hensyn til nasjonal behandling,
 - c) tilsagn i forbindelse med tilleggsforpliktelser nevnt i artikkel 4.7, og,
 - d) der det er hensiktsmessig, tidsrammen for gjennomføring av slike forpliktelser og datoen for deres ikrafttredelse.
2. Tiltak som er uforenlige med både artikkel 4.5 og 4.6, skal behandles som fastsatt i artikkel XX nr. 2 i GATS.
3. Partenes bindingslister over spesifikke forpliktelser er fastsatt i vedlegg XV.

Artikkel 4.19

Endring av bindingslister

Partene skal etter skriftlig anmodning fra en part holde konsultasjoner for å vurdere eventuelle endringer i eller opphevinger av en spesifikk forpliktelse i den anmodende parts bindingsliste over spesifikke forpliktelser. Konsultasjonene skal finne

three months after the requesting Party made its request. In the consultations, the Parties shall aim to ensure that a general level of mutually advantageous commitments no less favourable to trade than that provided for in the Schedule of Specific Commitments prior to such consultations is maintained. Modifications of Schedules are subject to the procedures set out in Articles 11.1 and 13.3.

Article 4.20

Review

The Schedules of Specific Commitments and the Lists of MFN Exemptions of the Parties shall be subject to periodic review within the framework of the Joint Committee with a view to achieving a higher level of liberalisation, taking into account in particular any autonomous liberalisation and ongoing work under the auspices of the WTO.

Article 4.21

Annexes

The following Annexes form an integral part of this Chapter:

- (a) Annex XV (Schedules of Specific Commitments);
- (b) Annex XVI (Lists of MFN Exemptions); and
- (c) Annex XVII (Financial Services).

Chapter 5

Investment

Article 5.1

Scope and Coverage

1. This Chapter shall apply to commercial presence in all sectors, with the exception of services sectors as set out in Article 4.1 of this Agreement.⁸
2. This Chapter shall be without prejudice to the interpretation or application of other international agreements relating to investment or taxation to which one or several EFTA States and one or several Central American States are parties.^{9 10}

⁸ It is understood that services specifically exempted from the scope of Chapter 4 do not fall under the scope of this Chapter.

⁹ It is understood that any dispute settlement mechanism in an investment protection agreement to which one or several Parties of this Agreement are parties is not applicable to alleged breaches of this Chapter.

sted innen tre måneder etter at den anmodende part har fremsatt anmodningen. Under konsultasjonene skal partene søke å sikre at det for gjensidig fordelaktige forpliktelser opprettholdes et generelt nivå som ikke er mindre gunstig for handelen enn det som var fastsatt i bindingslisten over spesifikke forpliktelser før konsultasjonene ble innledet. Endringer i bindingslistene foretas etter fremgangsmåtene i artikkel 11.1 og 13.3.

Artikkel 4.20

Gjennomgang

Partenes bindingslister over spesifikke forpliktelser og deres lister over MFN-unntak skal gjennomgås jevnlig innenfor rammen av Den blandede komité med sikte på en høyere grad av liberalisering, idet det tas særlig hensyn til enhver liberalisering på frittstående grunnlag og pågående arbeid i regi av WTO.

Artikkel 4.21

Vedlegg

Følgende vedlegg utgjør en integrert del av dette kapittel:

- a) vedlegg XV (Bindingslister over spesifikke forpliktelser)
- b) vedlegg XVI (Lister over MFN-unntak) og
- c) vedlegg XVII (Finansielle tjenester).

Kapittel 5

Investeringer

Artikkel 5.1

Virkeområde og dekningsomfang

1. Dette kapittel får anvendelse på kommersiell tilstedeværelse i alle sektorer, med unntak av tjenestesektorer som fastsatt i artikkel 4.1 i denne avtale.⁸
2. Bestemmelsene i dette kapittel skal ikke ha noen virkning for fortolkningen eller anvendelsen av andre internasjonale avtaler om investeringsvirksomhet eller beskatning som en eller flere EFTA-stater og en eller flere mellomamerikanske stater er part i.^{9 10}

⁸ Partene er innforstått med at tjenester som er spesifikt unntatt fra virkeområdet til kapittel 4, ikke kommer inn under dette kapittels virkeområde.

⁹ Partene er innforstått med at eventuelle tvisteløsningsmekanismer i avtaler om investeringsbeskyttelse som en eller flere parter i denne avtale er part i, ikke får anvendelse på angivelige brudd på bestemmelsene i dette kapittel.

3. Subject to paragraph 1, this Chapter applies to measures taken:
- (a) by the Parties' central, regional or local governments and authorities, as well as;
 - (b) by non-governmental bodies in the exercise of powers delegated by the Parties' central, regional or local governments or authorities.
3. Med de eventuelle begrensninger som følger av bestemmelsen i nr. 1, skal dette kapittel få anvendelse på tiltak som treffes
- a) av partenes sentrale, regionale eller lokale administrative enheter og myndigheter samt
 - b) av ikke-statlige organer når disse utøver myndighet delegert til dem av partenes sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter.

Article 5.2

Definitions

For the purposes of this Chapter:

- (a) "juridical person" means any legal entity duly constituted or otherwise organised under applicable law, whether for profit or otherwise, and whether privately-owned or governmentally-owned, including any corporation, trust, partnership, joint venture, sole proprietorship or association;
- (b) "juridical person of a Party" means a juridical person constituted or otherwise organised under the law of an EFTA State or of a Central American State and engaged in substantive business operations in the EFTA State concerned or in the Central American State concerned;
- (c) "natural person" means a person who is a national of one of the EFTA States or of one of the Central American States in accordance with their respective legislations;
- (d) "commercial presence" means any type of business establishment, including through:
 - (i) the constitution, acquisition or maintenance of a juridical person; or
 - (ii) the creation or maintenance of a branch or a representative office;
 - within the territory of another Party for the purpose of performing an economic activity.

Artikkel 5.2

Definisjoner

I dette kapittel menes med

- a) «juridisk person»: ethvert rettssubjekt som er behørig opprettet eller på annen måte organisert i henhold til gjeldende lovgivning, uansett om det har et økonomisk formål eller ikke, og uansett om det er privat eller offentlig eid, herunder enhver form for selskap, forvaltningsselskap («trust»), kompaniskap, foretakssammenslutning («joint venture»), enkeltpersonforetak eller forening,
- b) «juridisk person fra en part»: en juridisk person som er opprettet eller på annen måte organisert i henhold til lovgivningen i en EFTA-stat eller en mellomamerikansk stat, og som driver en vesentlig forretningsvirksomhet i vedkommende EFTA-stat eller i vedkommende mellomamerikanske stat,
- c) «fysisk person»: en person som er borger av en av EFTAstatene eller en av De mellomamerikanske stater i henhold til deres respektive lovgivning,
- d) «kommersiell tilstedeværelse»: forretningsvirksomhet av enhver art, herunder ved
 - i) stiftelse, erverv eller videreføring av en juridisk person, eller
 - ii) opprettelse eller videreføring av filial eller representasjonskontor,
 - på en annen parts territorium med det formål å drive økonomisk virksomhet.

¹⁰ Any dispute initiated by a Party regarding the same matter arising under this Chapter and any investment protection agreement to which one or several Central American States and one or several EFTA States are Parties, may be settled in either forum at the discretion of the complaining Party. The forum selected shall be to the exclusion of the other.

¹⁰ Tvister igangsatt av en part i tilknytning til samme sak som oppstår innenfor rammen av dette kapittel eller avtaler om investeringsbeskyttelse som en eller flere mellomamerikanske stater og en eller flere EFTA-stater er part i, kan avgjøres i det forum som foretrekkes av den part som har inngitt klage. Når et forum er valgt, utelukkes bruk av det andre.

*Article 5.3***National Treatment**

With respect to commercial presence, and subject to Article 5.4 and the reservations set out in Annex XVIII each Party shall accord to juridical and natural persons of another Party and to the commercial presence of such persons, treatment no less favourable than that it accords, in like situations, to its own juridical and natural persons, and to the commercial presence of such persons.

*Article 5.4***Reservations**

1. Article 5.3 shall not apply to:
 - (a) any reservation that is listed by a Party in Annex XVIII;
 - (b) an amendment to a reservation referred to in subparagraph (a) to the extent that the amendment does not decrease the conformity of the reservation with Article 5.3;
 - (c) any new reservation adopted by a Party in accordance with paragraph 4 and incorporated into Annex XVIII;to the extent that such reservations are inconsistent with Article 5.3.
2. As part of the reviews provided for in Article 5.11 the Parties undertake to review the status of the reservations set out in Annex XVIII with a view to reducing the reservations or removing them.
3. A Party may, at any time, either upon the request of another Party or unilaterally, remove in whole or in part reservations set out in Annex XVIII by written notification to the other Parties.
4. In case of the adoption of a new reservation as referred to in subparagraph 1(c), the Party concerned shall ensure that the overall level of its commitments under this Agreement is not affected. It shall promptly notify the other Parties of the reservation and set out, where applicable, the measures aimed at maintaining the overall level of its commitments. On receiving such notification, any other Party may request consultations regarding the reservation and related issues. Such consultations shall be entered into without delay. The Party that requests consultations shall inform the other Parties and any of them may participate in the consultations. The parties to the consultations shall

*Artikkel 5.3***Nasjonal behandling**

Med hensyn til kommersiell tilstedeværelse, og med forbehold for bestemmelsene i artikkel 5.4 og forbehold oppført i vedlegg XVIII, skal hver part gi juridiske og fysiske personer fra en annen part og slike personers kommersielle tilstedeværelse en behandling som ikke er mindre gunstig enn den som i tilsvarende situasjoner gis dens egne juridiske og fysiske personer og slike personers kommersielle tilstedeværelse.

*Artikkel 5.4***Forbehold**

1. Artikkel 5.3 får ikke anvendelse på
 - a) forbehold som en part har ført opp på listen i vedlegg XVIII,
 - b) en endring av et forbehold nevnt i bokstav a), i den grad endringen ikke svekker forbeholdets samsvar med artikkel 5.3,
 - c) nye forbehold vedtatt av en part i samsvar med nr. 4 og innarbeidet i vedlegg XVIII, i den grad slike forbehold er uforenlige med artikkel 5.3.
2. Som ledd i gjennomgangen fastsatt i artikkel 5.11 forplikter partene seg til å gjennomgå status for forbehold oppført i vedlegg XVIII med sikte på å redusere antall forbehold eller fjerne dem.
3. En part kan når som helst, enten på anmodning fra en annen part eller ensidig, helt eller delvis fjerne forbehold oppført i vedlegg XVIII ved å gi skriftlig underretning til de øvrige parter.
4. Dersom en part innfører et nytt forbehold, som nevnt i nr. 1 bokstav c), skal vedkommende part sørge for at det samlede nivået for dens forpliktelser etter denne avtale ikke berøres. Parten skal omgående underrette de øvrige parter om forbeholdet og, der det er aktuelt, angi hvilke tiltak som treffes med sikte på å opprettholde det samlede nivået for dens forpliktelser. Når en slik underretning mottas, kan enhver annen part be om konsultasjoner om forbeholdet og tilknyttede saker. Slike konsultasjoner skal innledes uten opphold. Parten som ber om konsultasjoner, skal underrette de øvrige parter, og hvem som helst av disse kan delta i konsultasjonene. Partene som deltar i kon-

inform the other Parties of the results of the consultations.

sultasjonene, skal underrette de øvrige parter om utfallet av konsultasjonene.

Article 5.5

Key Personnel

1. Each Party shall, subject to its laws and regulations, grant natural persons of another Party who have established or seek to establish commercial presence in that Party, and key personnel who are employed by natural or juridical persons of another Party, temporary entry and stay in its territory in order to engage in activities connected with commercial presence, including the provision of advice or key technical services.
2. Each Party shall, subject to its laws and regulations, permit natural or juridical persons of another Party, and their commercial presence, to employ, in connection with commercial presence, any key personnel of the natural or juridical person's choice regardless of nationality and citizenship provided that such key personnel has been permitted to enter, stay and work in its territory and that the employment concerned conforms to the terms, conditions and time limits of the permission granted to such key personnel.
3. The Parties shall, subject to their laws and regulations, grant temporary entry and stay and provide any necessary confirming documentation to the spouse and minor children of a natural person who has been granted temporary entry and stay in accordance with paragraphs 1 and 2. The spouse and minor children shall be admitted for the period of the stay of that person.

Article 5.6

Right to Regulate

1. Subject to the provisions of this Chapter and Annex XVIII, a Party may, on a non-discriminatory basis, adopt, maintain or enforce any measure that is in the public interest, such as measures to meet health, safety or environmental concerns or reasonable measures for prudential purposes.

Artikkel 5.5

Nøkkelpersonell

1. Hver part skal, med de eventuelle begrensninger som følger av dens lover og forskrifter, gi fysiske personer fra en annen part som har etablert eller søker å etablere kommersiell tilstedeværelse i denne parten, og nøkkelpersoner som er ansatt hos fysiske eller juridiske personer fra en annen part, midlertidig innreise- og oppholdstillatelse på sitt territorium for at de kan delta i virksomhet forbundet med kommersiell tilstedeværelse, herunder rådgivning og yting av viktige tekniske tjenester.
2. Hver part skal, med de eventuelle begrensninger som følger av dens lover og forskrifter, gi fysiske eller juridiske personer fra en annen part og deres kommersielle tilstedeværelse adgang til, i forbindelse med slik tilstedeværelse, å ansette nøkkelpersoner etter den fysiske eller juridiske personens eget valg uavhengig av nasjonalitet og statsborgerskap, forutsatt at disse nøkkelpersonene har fått tillatelse til å reise inn, oppholde seg og arbeide på partens territorium, og at den aktuelle ansettelsen er i samsvar med de vilkår, betingelser og tidsbegrensninger som gjelder for tillatelsen gitt nøkkelpersonene.
3. Partene skal, med de eventuelle begrensninger som følger av deres lover og forskrifter, gi midlertidig innreise- og oppholdstillatelse til og sørge for all nødvendig bekreftende dokumentasjon for ektefelle og mindreårige barn til en fysisk person som er innvilget midlertidig innreise og opphold i samsvar med nr. 1 og 2. Ektefelles og mindreårige barns tillatelse skal gis for samme oppholdsperiode som for vedkommende person.

Artikkel 5.6

Rett til regulering

1. En part kan, med de eventuelle begrensninger som følger av bestemmelsene i dette kapittel og vedlegg XVIII, på ikkediskriminerende grunnlag vedta, opprettholde eller håndheve tiltak som er i offentlighetens interesse, for eksempel tiltak av betydning for helse, miljø eller sikkerhet eller rimelige tiltak av forsiktighetshensyn.

2. A Party should not waive or otherwise derogate from, or offer to waive or otherwise derogate from, such measures as an encouragement for the establishment, acquisition, expansion or retention in its territory of a commercial presence of persons of another Party or a non-party.

Article 5.7

Payments and Transfers

1. Except under the circumstances envisaged in Article 5.8, a Party shall not apply restrictions on current payments and capital movements relating to commercial presence activities in non-services sectors.
2. Nothing in this Chapter shall affect the rights and obligations of the Parties under the Articles of Agreement of the IMF, including the use of exchange actions which are in conformity with the Articles of Agreement of the IMF, provided that a Party shall not impose restrictions on capital transactions inconsistent with its obligations under this Chapter except under Article 5.8 or at the request of the IMF.

Article 5.8

Restrictions to Safeguard the Balance-of-Payments

1. The Parties shall endeavour to avoid the imposition of restrictions to safeguard the balance of payments.
2. With respect to the rights and obligations of the Parties concerning restrictions referred to in paragraph 1, paragraphs 1 to 3 of Article XII of the GATS shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Chapter, *mutatis mutandis*.
3. A Party adopting or maintaining such restrictions shall promptly notify the Joint Committee thereof.

Article 5.9

General Exceptions

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning general exceptions, Article XIV of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

2. En part bør ikke gi avkall på eller på annen måte avvike fra, eller tilby å gi avkall på eller på annen måte avvike fra, slike tiltak for å stimulere til oppstart, erverv, utvidelse eller opprettholdelse av kommersiell tilstedeværelse av personer fra en annen part eller en ikke-part på sitt territorium.

Artikkel 5.7

Betalinger og overføringer

1. Med unntak for de omstendigheter som er nevnt i artikkel 5.8, skal en part ikke legge restriksjoner på løpende betalinger og kapitalbevegelser i forbindelse med virksomhet fra kommersiell tilstedeværelse i sektorer utenom tjenestesektorene.
2. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal ha virkning for partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til IMFavtalens artikler, herunder bruk av valutamessige tiltak som er i samsvar med nevnte artikler, forutsatt at en part ikke innfører restriksjoner på kapitaltransaksjoner som er uforenlige med dens forpliktelser etter dette kapittel, med unntak for artikkel 5.8 eller med mindre IMF ber om det.

Artikkel 5.8

Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen

1. Partene skal bestrebe seg på å unngå å iverksette restriksjoner av hensyn til betalingsbalansen.
2. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til restriksjonene omtalt i nr. 1 skal reguleres av artikkel XII nr. 1–3 i GATS, som herved innlemmes i dette kapittel og gjøres til en del av det, med de nødvendige endringer.
3. En part som innfører eller opprettholder slike restriksjoner, skal omgående underrette Den blandede komité om dette.

Artikkel 5.9

Generelle unntak

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til generelle unntak skal reguleres av artikkel XIV i GATS, som herved innlemmes i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

*Article 5.10***Security Exceptions**

With respect to the rights and obligations of the Parties concerning security exceptions, paragraph 1 of Article XIV *bis* of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 5.11***Review**

This Chapter shall be subject to periodic review within the framework of the Joint Committee regarding the possibility to further develop the Parties' commitments.

*Chapter 6***Protection of Intellectual Property***Article 6.1***Protection of Intellectual Property Rights**

1. The Parties shall grant and ensure adequate, effective and non-discriminatory protection of intellectual property rights, and provide for measures for the enforcement of such rights against infringement thereof, counterfeiting and piracy, in accordance with the provisions of this Article, Annex XIX and the international agreements referred to therein.
2. The Parties shall accord to each other's nationals, treatment no less favourable than that they accord to their own nationals with respect to the protection of intellectual property. Exemptions from this obligation must be in accordance with the substantive provisions of Articles 3 and 5 of the WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (hereinafter referred to as the "TRIPS Agreement").
3. The Parties shall grant to each other's nationals treatment no less favourable than that accorded to nationals of any other state. Exemptions from this obligation must be in accordance with the substantive provisions of the TRIPS Agreement, in particular Articles 4 and 5 thereof.
4. The Parties may agree, upon mutual consent, to review in the future this Article and Annex XIX with a view to further developing the levels of protection and to avoiding or remedying trade distortions caused by the current levels of protection of intellectual property rights.

*Artikkel 5.10***Sikkerhetsunntak**

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til sikkerhetsunntak skal reguleres av artikkel XIVa nr. 1 i GATS, som herved innlemmes i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

*Artikkel 5.11***Gjennomgang**

Bestemmelsene i dette kapittel skal gjennomgås jevnlig innenfor rammen av Den blandede komité med sikte på en mulig videreutvikling av partenes forpliktelser.

*Kapittel 6***Vern av immaterielle rettigheter***Artikkel 6.1***Vern av immaterielle rettigheter**

1. Partene skal gi og sikre et tilstrekkelig, effektivt og ikkediskriminerende vern av immaterielle rettigheter, og fastsette tiltak for å sikre disse rettighetene mot inngrep, etterligning og piratkopiering, i samsvar med bestemmelsene i denne artikkel, vedlegg XIX og de internasjonale avtaler det vises til der.
2. Partene skal, med hensyn til vern av immaterielle rettigheter, gi hverandres borgere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den de gir sine egne borgere. Unntak fra denne forpliktelsen skal være i samsvar med de materielle bestemmelsene i artikkel 3 og 5 i WTO-avtalen om handelsrelaterede sider ved immaterielle rettigheter (heretter kalt «TRIPS-avtalen»).
3. Partene skal gi hverandres borgere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den de gir borgere av en hvilken som helst annen stat. Unntak fra denne forpliktelsen skal være i samsvar med de materielle bestemmelsene i TRIPS-avtalen, særlig artikkel 4 og 5.
4. Partene kan etter innbyrdes samtykke bli enige om å gjennomgå bestemmelsene i denne artikkel og vedlegg XIX i fremtiden med sikte på å bedre vernnivået ytterligere og å unngå eller rette opp handelsvridninger som skyldes gjeldende vernnivå for immaterielle rettigheter.

*Chapter 7***Government Procurement***Article 7.1***Scope and Coverage**

1. This Chapter applies to any measure of a Party regarding covered procurement. For the purposes of this Chapter, “covered procurement“ means procurement for governmental purposes:
 - (a) of goods, services, or any combination thereof:
 - (i) as specified in each Party's Appendices to Annex XX; and
 - (ii) not procured with a view to commercial sale or resale, or for use in the production or supply of goods or services for commercial sale or resale;
 - (b) by any contractual means, including purchase, lease, rental or hire purchase, with or without an option to buy;
 - (c) for which the value, as estimated in accordance with the rules specified in Appendix 9 of Annex XX, equals or exceeds the relevant threshold specified in Appendices 1 to 3 to Annex XX at the time of publication of a notice in accordance with Article 7.10;
 - (d) that is conducted by a procuring entity; and
 - (e) that is not otherwise excluded from coverage in paragraph 2 or in Annex XX.
2. This Chapter does not apply to:
 - (a) the acquisition or rental of land, existing buildings, or other immovable property or the rights thereon;
 - (b) non-contractual agreements or any form of assistance that a Party provides, including cooperative agreements, grants, loans, equity infusions, guarantees and fiscal incentives;
 - (c) the procurement or acquisition of fiscal agency or depository services, liquidation and management services for regulated financial institutions or services related to the sale, redemption and distribution of public debt, including loans and government bonds, notes and other securities;
 - (d) public employment contracts;
 - (e) procurement conducted:
 - (i) for the specific purpose of providing international assistance, including development aid;

*Kapittel 7***Offentlige anskaffelser***Artikkel 7.1***Virkeområde og dekningsomfang**

1. Dette kapittel får anvendelse på ethvert tiltak som en part treffer med hensyn til en dekket anskaffelse. I dette kapittel menes med «dekket anskaffelse» en anskaffelse for offentlige formål
 - a) av varer, tjenester eller en kombinasjon av varer og tjenester
 - i) som nærmere angitt i hver parts tillegg til vedlegg XX, og
 - ii) som ikke anskaffes med sikte på kommersielt salg eller videresalg eller for bruk i produksjon av varer eller yting av tjenester med sikte på kommersielt salg eller videresalg,
 - b) ved ethvert kontraktsmiddel, herunder kjøp, leasing, leie eller kjøp på avbetaling, med eller uten kjøpsopsjon,
 - c) som har en verdi, beregnet i samsvar med reglene fastsatt i tillegg 9 til vedlegg XX, som på tidspunktet for offentliggjøringen av en kunngjøring i samsvar med artikkel 7.10 tilsvarende eller overstiger den relevante terskelverdi fastsatt i tillegg 1–3 til vedlegg XX,
 - d) som foretas av en oppdragsgiver, og
 - e) som ikke på annen måte er unntatt fra dekningsomfanget i nr. 2 eller i vedlegg XX.
2. Dette kapittel får ikke anvendelse på
 - a) erverv eller leie av jord, eksisterende bygninger eller annen fast eiendom eller rettigheter til slik eiendom,
 - b) avtaler utenfor kontraktsforhold eller enhver form for bistand som en part yter, herunder samarbeidsavtaler, tilskudd, lån, tilførsler av egenkapital, garantier og skattemessige oppmuntringer,
 - c) anskaffelse eller erverv av fiskalagentur eller depositartjenester, avviklings- og forvaltningstjenester for regulerte finansinstitusjoner eller tjenester knyttet til salg, innløsning og distribusjon av offentlig gjeld, herunder lån og statsobligasjoner, sedler og andre verdipapirer,
 - d) offentlige ansettelseskontrakter,
 - e) anskaffelser foretatt
 - i) for det spesifikke formål å yte internasjonal bistand, herunder utviklingshjelp,

- (ii) under the particular procedure or condition of an international agreement relating to the stationing of troops or relating to the joint implementation by the signatory countries of a project; or
 - (iii) under the particular procedure or condition of an international organisation, or funded by international grants, loans or other assistance where the applicable procedure or condition would be inconsistent with this Chapter;
- (f) for purchases made under exceptionally advantageous conditions that only arise in the very short term in the case of unusual disposals such as those arising from liquidation, receivership, or bankruptcy, but not for routine purchases from regular suppliers.
- ii) i henhold til særlige prosedyrer eller vilkår fastsatt i en internasjonal avtale om troppestasjonering eller knyttet til signatarstatenes felles gjennomføring av et prosjekt, eller
 - iii) i henhold til særlige prosedyrer eller vilkår som gjelder for en internasjonal organisasjon, eller anskaffelser finansiert ved internasjonale tilskudd, lån eller annen bistand når prosedyren eller vilkårene som anvendes, vil være i strid med bestemmelser i dette kapittel,
- f) anskaffelser gjort på særdeles gunstige vilkår som bare opptrer på svært kort sikt ved uvanlige avhendelser, som avhendelser i forbindelse med opphør, i regi av bostyrer eller ved konkurs, men på rutineanskaffelser fra ordinære leverandører.

Article 7.2

Definitions

For the purposes of this Chapter:

- (a) “commercial goods or services“ means goods or services of a type generally sold or offered for sale in the commercial marketplace to, and customarily purchased by, non-governmental buyers for non-governmental purposes;
- (b) “construction service“ means a service that has as its objective the realisation by whatever means of civil or building works, based on Division 51 of the Provisional Central Product Classification of the United Nations (hereinafter referred to as CPC);
- (c) “electronic auction“ means an iterative process that involves the use of electronic means for the presentation by suppliers of either new prices, or new values for quantifiable non-price elements of the tender related to the evaluation criteria, or both, resulting in a ranking or re-ranking of tenders;
- (d) “in writing or written“ means any worded or numbered expression that can be read, reproduced, and later communicated, including electronically transmitted and stored information;
- (e) “limited tendering“ means a procurement method whereby the procuring entity contacts a supplier or suppliers of its choice;
- (f) “list of suppliers“ means a list of suppliers that a procuring entity has determined sat-

Artikkel 7.2

Definisjoner

I dette kapittel menes med

- a) «kommersielle varer eller tjenester»: en type varer eller tjenester som vanligvis selges eller tilbys for salg i det kommersielle markedet til, og som regelmessig kjøpes inn av, ikke-offentlige kjøpere for ikke-offentlige formål,
- b) «bygge- og anleggsarbeid»: et arbeid som har som formål å oppføre byggverk uansett hvilke midler som benyttes, basert på hovedgruppe 51 i De forente nasjoners sentrale produktgruppering (heretter kalt «CPC»),
- c) «elektronisk auksjon»: en gjentakende prosess som omfatter bruk av elektroniske midler, slik at leverandører kan legge fram enten nye priser eller nye verdier for kvantifiserbare, ikke-prissatte tilbudselementer knyttet til tildelingskriteriene, eller begge deler, og som resulterer i en rangering eller omrangering av tilbud,
- d) «skriftlig» eller «i skriftlig form»: ethvert uttrykk i form av ord eller tall som kan leses, gjengis og senere formidles, herunder elektronisk overført og lagret informasjon,
- e) «konkurranse uten forutgående kunngjøring»: en anskaffelsesprosedyre der oppdragsgiver kontakter en eller flere leverandører etter eget valg,
- f) «liste over leverandører»: en liste over leverandører som en oppdragsgiver har besluttet

- isfy the conditions for participation in that list, and that the procuring entity intends to use more than once;
- (g) “measure“ means any law, regulation, procedure, administrative guidance or practice, or any action of a procuring entity relating to a covered procurement;
- (h) “notice of intended procurement“ means a notice published by a procuring entity inviting interested suppliers to submit a request for participation, a tender, or both;
- (i) “offset“ means any condition or undertaking that encourages local development or improves a Party's balance-of-payments accounts, such as the use of domestic content, the licensing of technology, investment, countertrade, and similar actions or requirements;
- (j) “open tendering“ means a procurement method where all interested suppliers may submit a tender;
- (k) “person“ means a natural person or a juridical person;
- (l) “procuring entity“ means an entity covered under Appendices 1 to 3 to Annex XX;
- (m) “qualified supplier“ means a supplier that a procuring entity recognises as having satisfied the conditions for participation;
- (n) “selective tendering“ means a procurement method whereby only qualified or registered suppliers are invited by the procuring entity to submit a tender;
- (o) “services“ includes construction services, unless otherwise specified;
- (p) “standard“ means a document approved by a recognised body, that provides, for common and repeated use, rules, guidelines, or characteristics for goods or services, or related processes and production methods, with which compliance is not mandatory. It may also include or deal exclusively with terminology, symbols, packaging, marking, or labelling requirements as they apply to a good, service, process, or production method;
- (q) “supplier“ means a person or group of persons that provides or could provide goods or services; and
- (r) “technical specification“ means a tendering requirement that:
- (i) lays down the characteristics of goods or services to be procured, including quality, performance, safety and dimensions, or the
- tilfredsstiller vilkårene for å stå på denne listen, og som oppdragsgiver har til hensikt å bruke mer enn én gang,
- g) «tiltak»: enhver lov, forskrift, prosedyre, forvaltningsmessig veiledning eller praksis, eller enhver handling en oppdragsgiver foretar med hensyn til en dekket anskaffelse,
- h) «kunngjøring av konkurranse»: en kunngjøring offentliggjort av en oppdragsgiver med oppfordring til interesserte leverandører om å søke om å få delta, inngi tilbud eller begge deler,
- i) «gjenkjøpsavtale»: et vilkår eller en forpliktelse som stimulerer lokal utvikling eller bedrer en parts betalingsbalansekonti, som bruk av innenlandsk innhold, lisensiering av teknologi, investering, mothandel og tilsvarende tiltak eller krav,
- j) «åpen anbudskonkurranse»: en anskaffelsesprosedyre der alle interesserte leverandører kan inngi tilbud,
- k) «person»: en fysisk eller juridisk person,
- l) «oppdragsgiver»: en enhet som dekkes av tillegg 1–3 til vedlegg XX,
- m) «kvalifisert leverandør»: en leverandør som en oppdragsgiver anerkjenner har tilfredsstilt vilkårene for deltakelse,
- n) «begrenset anbudskonkurranse»: en anskaffelsesprosedyre der bare kvalifiserte eller registrerte leverandører blir innbudt av oppdragsgiver til å inngi tilbud,
- o) «tjenester»: også bygge- og anleggsarbeider, med mindre noe annet er oppgitt,
- p) «standard»: et dokument som er godkjent av et anerkjent organ, og som for felles og gjentatt bruk fastsetter ikke-ufravikelige regler, retningslinjer eller egenskaper for varer eller tjenester eller tilhørende prosesser og fremstillingsmetoder. En standard kan også omfatte eller utelukkende gjelde krav til terminologi, symboler, emballasje, merking eller etikettering for en vare, tjeneste, prosess eller fremstillingsmetode,
- q) «leverandør»: en person eller gruppe av personer som leverer eller kan levere varer eller tjenester, og
- r) «teknisk spesifisering»: et tilbudskrav som
- i) fastsetter egenskapene ved varer eller tjenester som skal anskaffes, herunder kvalitet, ytelse, sikkerhet og mål, eller prosesser

processes and methods for their production or provision; or

- (ii) addresses terminology, symbols, packaging, marking, or labelling requirements, as they apply to a good or service.

og metoder brukt ved fremstillingen eller fremskaffelsen, eller

- ii) gjelder krav til terminologi, symboler, emballasje, merking eller etikettering for en vare eller tjeneste.

Article 7.3

General Exceptions

1. Subject to the requirement that such measures are not applied in a manner that would constitute a means of arbitrary or unjustifiable discrimination between the Parties where the same conditions prevail or a disguised restriction on trade between the Parties, nothing in this Chapter shall be construed to prevent a Party from imposing or enforcing measures:
 - (a) necessary to protect public morals, order or safety;
 - (b) necessary to protect human, animal or plant life or health;
 - (c) necessary to protect intellectual property; or
 - (d) relating to goods or services of persons with disabilities, philanthropic institutions, or prison labour.
2. The Parties understand that subparagraph 1(b) includes environmental measures necessary to protect human, animal or plant life or health.

Article 7.4

National Treatment and Non-Discrimination

1. With respect to any measure regarding covered procurement, each Party, including its procuring entities, shall accord immediately and unconditionally to the goods and services of any other Party and to the suppliers of any other Party offering such goods or services, treatment no less favourable than the treatment accorded to domestic goods, services and suppliers.
2. With respect to any measure regarding covered procurement, a Party, including its procuring entities, shall not:
 - (a) treat a locally established supplier less favourably than another locally established supplier on the basis of degree of foreign affiliation or ownership; or
 - (b) discriminate against a locally established supplier on the basis that the goods or services offered by that supplier for a particu-

Artikkel 7.3

Generelle unntak

1. Forutsatt at slike tiltak ikke anvendes på en måte som vil innebære vilkårlig eller urettmessig forskjellsbehandling av partene under ellers like vilkår, eller en skjult begrensning av handelen mellom dem, skal ingen bestemmelse i dette kapittel tolkes slik at den hindrer en part i å treffe eller håndheve tiltak som
 - a) er nødvendige for å verne den offentlige moral, orden eller sikkerhet,
 - b) er nødvendige for å verne menneskers, dyrs eller planters liv og helse,
 - c) er nødvendige for å verne immaterielle rettigheter, eller
 - d) gjelder varer eller tjenester fra personer med nedsatt funksjonsevne, humanitære institusjoner eller fengselsarbeid.
2. Partene er innforstått med at bestemmelsen i nr. 1 bokstav b) omfatter miljøtiltak som er nødvendige for å verne menneskers, dyrs eller planters liv og helse.

Artikkel 7.4

Nasjonal behandling og likebehandling

1. Ved alle tiltak som gjelder en dekket anskaffelse, skal hver part, herunder dens oppdragsgivere, umiddelbart og uten vilkår gi en annen parts varer og tjenester, og en annen parts leverandører som tilbyr slike varer eller tjenester, en behandling som ikke er mindre gunstig enn den som gis innenlandske varer, tjenester og leverandører.
2. Ved alle tiltak som gjelder en dekket anskaffelse, skal en part, herunder dens oppdragsgivere, unnlate
 - a) å behandle en lokalt etablert leverandør mindre gunstig enn en annen lokalt etablert leverandør på grunnlag av graden av utenlandsk tilknytning eller eierskap, og
 - b) å forskjellsbehandle en lokalt etablert leverandør på grunnlag av at varene eller tjenestene leverandøren tilbyr til en bestemt

lar procurement are goods or services of any other Party.

anskaffelse, er varer eller tjenester fra en annen part.

Article 7.5

Use of Electronic Means

1. The Parties shall, to the extent possible, endeavour to use electronic means of communication to permit efficient dissemination of information on government procurement, particularly as regards tender opportunities offered by procuring entities, while respecting the principles of transparency and non-discrimination.
2. When conducting covered procurement by electronic means, a procuring entity shall:
 - (a) ensure that the procurement is conducted using information technology systems and software, including those related to authentication and encryption of information, that are generally available and interoperable with other generally available information technology systems and software; and
 - (b) maintain mechanisms that ensure the integrity of requests for participation and tenders, including establishment of the time of receipt and the prevention of inappropriate access.

Article 7.6

Conduct of Procurement

A procuring entity shall conduct covered procurement in a transparent and impartial manner that:

- (a) is consistent with this Chapter, using methods such as open tendering, selective tendering and limited tendering;
- (b) avoids conflicts of interest; and
- (c) prevents corrupt practices.

Article 7.7

Rules of Origin

No Party shall apply rules of origin to goods or services imported from or supplied by any other Party that are different from the rules of origin the Party applies at the same time in the normal course of trade.

Artikkel 7.5

Bruk av elektroniske midler

1. Partene skal, så langt det er mulig, bestrebe seg på å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler for å muliggjøre effektiv spredning av informasjon om offentlige anskaffelser, særlig om de muligheter oppdragsgivere gir til å inngi tilbud, samtidig som prinsippene om gjennomsiktighet og likebehandling overholdes.
2. Når en dekket anskaffelse foretas elektronisk, skal en oppdragsgiver
 - a) sørge for at anskaffelsen foretas ved bruk av IT-systemer og tilhørende programvare, herunder systemer og programvare forbundet med verifisering og kryptering av informasjon, som er allment tilgjengelige og virker sammen med andre allment tilgjengelige IT-systemer og tilhørende programvare, og
 - b) opprettholde ordninger som sørger for at forespørsler om deltakelse og tilbud er sikret integritet, blant annet ved å fastsette mottakstidspunkt og hindre uvedkommende tilgang.

Artikkel 7.6

Gjennomføring av anskaffelser

En oppdragsgiver skal foreta en dekket anskaffelse på en gjennomsiktig og upartisk måte som

- a) er i samsvar med bestemmelsene i dette kapittel, og skal bruke anskaffelsesprosedyrer som åpen anbudskonkurranse, begrenset anbudskonkurranse og konkurranse uten forutgående kunngjøring,
- b) hindrer interessekonflikt og
- c) forebygger korrupsjon.

Artikkel 7.7

Opprinnelsesregler

En part skal ikke anvende opprinnelsesregler på varer eller tjenester som importeres fra eller leveres av en annen part, og som skiller seg fra opprinnelsesreglene parten samtidig anvender ved normalt handelssamkvem.

*Article 7.8***Offsets**

With respect to covered procurement, a Party, including its procuring entities, shall not seek, take account of, impose or enforce any offset.

*Article 7.9***Information on the Procurement System**

1. Each Party shall promptly publish any measure of general application regarding covered procurement and any modification to this information, in an officially designated electronic or paper medium that is widely disseminated and remains readily accessible to the public.
2. Each Party shall, on request, provide to any other Party further information concerning the application of such measures.

*Article 7.10***Notices**

1. For each covered procurement, a procuring entity shall publish a notice of intended procurement, except in the circumstances referred to in Article 7.18. The notice shall be published in the electronic or paper media listed in Appendix 7 to Annex XX. Such media shall be widely disseminated and such notices shall remain accessible, at least, until expiration of the time period indicated in the notice. These notices shall be accessible by electronic means free of charge through a single point of access, where such single point of access exists.
2. Except as otherwise provided in this Chapter, each notice of intended procurement shall include the information specified in Appendix 10 to Annex XX.
3. Each Party shall encourage its procuring entities to publish in the appropriate paper or electronic media listed in Appendix 7 to Annex XX, as early as possible in each year, a notice regarding their future procurement plans ("hereinafter referred to as "notice of planned procurement"). The notice of planned procurement should include the subject-matter of the procurement and the estimated date of the publication of the notice of intended procurement or the date on which the procurement will be held.

*Artikkel 7.8***Gjenkjøpsavtaler**

Når det gjelder dekkede anskaffelser, skal en part, herunder dens oppdragsgivere, ikke be om, ta hensyn til, pålegge eller fremtvinge gjenkjøpsavtaler.

*Artikkel 7.9***Informasjon om anskaffelsesordningen**

1. Hver part skal omgående offentliggjøre ethvert tiltak som får generell anvendelse for dekkede anskaffelser, og enhver endring av disse opplysningene, i offisielt utpekte elektroniske eller papirbaserte medier som har stor utbredelse og er lett tilgjengelige for allmennheten.
2. Hver part skal på anmodning gi en annen part ytterligere opplysninger om anvendelsen av slike tiltak.

*Artikkel 7.10***Kunngjøringer**

1. For hver dekket anskaffelse skal en oppdragsgiver offentliggjøre en kunngjøring av konkurranse, unntatt i tilfellene angitt i artikkel 7.18. Kunngjøringen skal offentliggjøres i elektroniske eller papirbaserte medier oppført i tillegg 7 til vedlegg XX. Slike medier skal ha stor utbredelse, og slike kunngjøringer skal være tilgjengelige minst inntil fristen angitt i kunngjøringen utløper. Disse kunngjøringene skal være tilgjengelige elektronisk og kostnadsfritt via en enkelt kanal såfremt det finnes en slik kanal.
2. Med mindre noe annet er fastsatt i dette kapittel, skal hver kunngjøring av konkurranse inneholde de opplysninger som er fastsatt i tillegg 10 til vedlegg XX.
3. Hver part skal oppfordre sine oppdragsgivere til så tidlig som mulig hvert år å offentliggjøre, i det aktuelle papirbaserte eller elektroniske mediet oppført i tillegg 7 til vedlegg XX, en kunngjøring om deres fremtidige anskaffelsesplaner (heretter kalt «veiledende kunngjøring»). Den veiledende kunngjøringen bør inneholde opplysninger om kontraktsgjenstanden og om den antatte datoen for kunngjøring av konkurranse eller datoen da konkurransen vil bli avholdt.

4. A procuring entity covered under Appendix 2 or 3 to Annex XX may use a notice of planned procurement provided that the notice of planned procurement includes as much of the information referred to in paragraph 2 as is available to the entity and a statement that interested suppliers should express their interest in the procurement to the procuring entity.
4. En oppdragsgiver som dekkes av tillegg 2 eller 3 til vedlegg XX, kan benytte en veiledende kunngjøring som en kunngjøring av konkurranse forutsatt at den veiledende kunngjøringen inneholder alle opplysninger nevnt i nr. 2 som er tilgjengelige for oppdragsgiver, samt en erklæring om at interesserte leverandører bør uttrykke sin interesse for anskaffelsen overfor oppdragsgiver.

*Article 7.11***Conditions for Participation**

1. In establishing the conditions for participation and assessing whether a supplier satisfies such conditions, a Party, including its procuring entities:
 - (a) shall limit any conditions for participation in a procurement to those that are essential to ensure that a supplier has the legal and financial capacities and the commercial and technical abilities to undertake the relevant procurement;
 - (b) shall evaluate the financial capacity and the commercial and technical abilities of a supplier on the basis of that supplier's business activities both inside and outside the territory of the Party of the procuring entity;
 - (c) shall base its evaluation solely on the conditions that the procuring entity has specified in advance in notices or tender documentation;
 - (d) shall not impose the condition that, in order for a supplier to participate in a procurement, the supplier has previously been awarded one or more contracts by a procuring entity of a given Party; and
 - (e) may require relevant prior experience where essential to meet the requirements of the procurement.
2. Where there is supporting evidence, a Party, including its procuring entities, may exclude a supplier on grounds such as:
 - (a) bankruptcy;
 - (b) false declarations;
 - (c) significant or persistent deficiencies in performance of any substantive requirement or obligation under a prior contract or contracts;
 - (d) final judgments in respect of serious crimes or other serious offences;
 - (e) professional misconduct or acts or omissions that adversely reflect upon the commercial integrity of the supplier; or
 - (f) failure to pay taxes.

*Artikkel 7.11***Vilkår for deltakelse**

1. Når en part, herunder dens oppdragsgivere, fastsetter vilkårene for deltakelse og vurderer om en leverandør oppfyller disse vilkårene,
 - a) skal den begrense vilkårene for å delta i en anskaffelse til det som er strengt nødvendig for å sikre at leverandøren har rettslig og finansiell kapasitet og kommersiell og teknisk evne til å påta seg den aktuelle anskaffelsen,
 - b) skal den evaluere leverandørens finansielle kapasitet og kommersielle og tekniske evne på grunnlag av hans forretningsvirksomhet både innenfor og utenfor territoriet til oppdragsgiverens part,
 - c) skal den foreta sin evaluering ene og alene på grunnlag av vilkårene som oppdragsgiver på forhånd har angitt i kunngjøringer eller i konkurransegrunnlaget,
 - d) skal den ikke sette som vilkår for at en leverandør skal få delta i en anskaffelse, at leverandøren tidligere er blitt tildelt en eller flere kontrakter av en oppdragsgiver fra en bestemt part, og
 - e) kan den kreve relevant erfaring når dette er strengt nødvendig for å oppfylle kravene forbundet med anskaffelsen.
2. Når det foreligger bevis til støtte for det, kan en part, herunder dens oppdragsgivere, utelukke en leverandør på grunn av forhold som
 - a) konkurs,
 - b) falske erklæringer,
 - c) betydelige eller vedvarende mangler ved oppfyllelsen av vesentlige krav eller forpliktelser i forbindelse med en eller flere tidligere kontrakter,
 - d) endelig dom for alvorlig forbrytelse eller annet alvorlig lovbrudd,
 - e) tjenestefeil, handlinger eller forsømmelser som har negativ virkning for leverandørens forretningsmessige integritet, eller
 - f) manglende innbetaling av skatt.

*Article 7.12***Registration Systems and Qualification Procedures**

1. A Party, including its procuring entities, may maintain a supplier registration system under which interested suppliers are required to register and provide certain information.
2. A Party, including its procuring entities, shall not adopt or apply any registration system or qualification procedure with the purpose or the effect of creating unnecessary obstacles to the participation of suppliers of any other Party in its procurement.
3. A procuring entity shall promptly inform any supplier that submits a request for participation in a procurement of the procuring entity's decision with respect to the request. Where an entity rejects a supplier's request for participation or ceases to recognise a supplier as qualified, the entity shall, on request of the supplier, promptly provide it with a written explanation of the reasons for its decision.
4. A procuring entity shall recognise as qualified suppliers any domestic suppliers and any suppliers of the other Party that meet the conditions for participation in a particular procurement, unless the procuring entity states in the notice of intended procurement any limitation on the number of suppliers that will be permitted to tender and the criteria for selecting the limited number of suppliers.

*Article 7.13***List of Suppliers**

1. A procuring entity may maintain a list of suppliers, provided that a notice inviting interested suppliers to apply for inclusion in the list is published annually in the appropriate medium listed in Appendix 7 to Annex XX. Where a list of suppliers will be valid for three years or less, a procuring entity may publish the notice only once, at the beginning of the period of validity of the list, provided that the notice states the period of validity and that further notices will not be published.
2. The notice provided for in paragraph 1 shall include the information specified in Appendix 10 to Annex XX.

*Artikkel 7.12***Registreringsordninger og kvalifikasjonsprosedyrer**

1. En part, herunder dens oppdragsgivere, kan håndheve en ordning for registrering av leverandører der det kreves at interesserte leverandører registrerer seg og fremlegger bestemte opplysninger.
2. En part, herunder dens oppdragsgivere, skal ikke opprette eller anvende en registreringsordning eller en kvalifikasjonsprosedyre som har som formål eller virkning unødige å hindre leverandører fra en annen part i å delta i partens anskaffelser.
3. En oppdragsgiver skal omgående underrette en leverandør som søker om å få delta i en anskaffelse, om utfallet av søknaden. Dersom en oppdragsgiver avslår en leverandørs søknad om å få delta eller ikke lenger anser at han er kvalifisert, skal oppdragsgiver på anmodning fra leverandøren omgående gi vedkommende en skriftlig begrunnelse for avgjørelsen.
4. En oppdragsgiver skal anerkjenne enhver innenlandsk leverandør og enhver leverandør fra den annen part som oppfyller vilkårene for å delta i en bestemt anskaffelse, som kvalifiserte leverandører, med mindre oppdragsgiver i kunngjøringen av konkurransen fastsetter at et begrenset antall leverandører skal ha adgang til å inngi tilbud, samt kriteriene for utvelging av disse leverandørene.

*Artikkel 7.13***Liste over leverandører**

1. En oppdragsgiver kan føre liste over leverandører, forutsatt at en kunngjøring som innbyr interesserte leverandører til å søke om å bli oppført på listen, offentliggjøres årlig i det aktuelle mediet oppført i tillegg 7 til vedlegg XX. Dersom listen over leverandører vil være gyldig i maksimalt tre år, kan oppdragsgiver offentliggjøre kunngjøringen bare én gang, ved starten av listens gyldighetsperiode, forutsatt at gyldighetsperioden fremgår av kunngjøringen, og at det ikke vil bli offentliggjort flere kunngjøringer.
2. Kunngjøringen angitt i nr. 1 skal inneholde opplysningene fastsatt i tillegg 10 til vedlegg XX.

3. A procuring entity shall allow suppliers to apply at any time for inclusion on a list of suppliers and shall include on that list within a reasonable short time all suppliers that have complied with the corresponding requirements. Where a procuring entity rejects a supplier's application for inclusion on a list of suppliers or removes a supplier from a list of suppliers, the entity shall promptly inform the supplier and, on request of the supplier, promptly provide the supplier with a written explanation of the reasons for its decision.
3. En oppdragsgiver skal gi leverandører mulighet til når som helst å søke om å bli oppført på listen over leverandører, og skal innen rimelig kort tid oppføre på denne listen alle leverandører som har oppfylt de tilhørende kravene. Dersom oppdragsgiver avslår en leverandørs søknad om å bli oppført på listen over leverandører eller fjerner ham fra listen, skal han omgående underrette leverandøren og på dennes anmodning omgående gi vedkommende en skriftlig begrunnelse for avgjørelsen.

*Article 7.14***Tender Documentation**

1. A procuring entity shall make available to suppliers tender documentation that includes all information necessary to permit suppliers to prepare and submit responsive tenders. Unless already provided for in the notice of intended procurement pursuant to Article 7.10, such documentation shall include a complete description of the information specified in Appendix 10 to Annex XX.
2. Where procuring entities do not offer free direct access to the entire tender documents and any supporting documents by electronic means, entities shall make promptly available the tender documentation at the request of any interested supplier of the Parties. The procuring entities shall also promptly reply to any reasonable request for relevant information by any interested or participating supplier, provided that such information does not give that supplier an advantage over other suppliers.

*Article 7.15***Technical Specifications**

1. A procuring entity shall not prepare, adopt or apply any technical specification or prescribe any conformity assessment procedure with the purpose or the effect of creating unnecessary obstacles to trade among the Parties.
2. In prescribing the technical specifications for the goods or services being procured, a procuring entity shall, where appropriate:
 - (a) set out the technical specification in terms of performance and functional requirements, rather than design or descriptive characteristics; and
 - (b) base the technical specification on international standards, where such exist or other-

*Artikkel 7.14***Grunnlaget for konkurransen**

1. En oppdragsgiver skal sørge for at leverandører får tilgang til konkurransegrunnlaget med alle opplysninger som er nødvendige for at leverandører skal kunne utarbeide og inngi tilbud. Med mindre dette allerede er inntatt i kunngjøringen av konkurransen etter artikkel 7.10, skal denne dokumentasjonen inneholde en fullstendig beskrivelse av opplysningene fastsatt i tillegg 10 til vedlegg XX.
2. Når oppdragsgiver ikke tilbyr kostnadsfri direkte tilgang til fullstendig konkurransegrunnlag og eventuelle tilleggsdokumenter elektronisk, skal han omgående gjøre konkurransegrunnlaget tilgjengelig på anmodning fra en interessert leverandør fra en av partene. Oppdragsgiver skal også omgående besvare alle rimelige anmodninger om relevante opplysninger som fremmes av en interessert eller deltakende leverandør, forutsatt at opplysningene ikke gir denne leverandøren en fordel fremfor andre leverandører.

*Artikkel 7.15***Tekniske spesifikasjoner**

1. En oppdragsgiver skal ikke utarbeide, fastsette eller anvende en teknisk spesifikasjon eller fastsette en prosedyre for samsvarsvurdering som har som formål eller virkning unødige å hindre handelen mellom partene.
2. Ved fastsettelse av tekniske spesifikasjoner for varer eller tjenester som skal anskaffes, skal oppdragsgiver der det er aktuelt,
 - a) fastsette den tekniske spesifikasjonen i form av ytelses- eller funksjonskrav i stedet for utforming eller beskrivende egenskaper, og
 - b) basere den tekniske spesifikasjonen på internasjonale standarder der slike finnes,

wise, on national technical regulations, recognised national standards or building codes.

3. Where design or descriptive characteristics are used in the technical specifications, a procuring entity should indicate, where appropriate, that it will consider tenders of equivalent goods or services that demonstrably fulfil the requirements of the procurement by including words such as “or equivalent“ in the tender documentation.
4. A procuring entity shall not prescribe any technical specifications that require or refer to a particular trademark or trade name, patent, copyright, design or type, specific origin, producer or supplier, unless there is no other sufficiently precise or intelligible way of describing the procurement requirements and provided that, in such cases, the entity includes words such as “or equivalent“ in the tender documentation.
5. A procuring entity shall not seek or accept, in a manner that would have the effect of precluding competition, advice that may be used in the preparation or adoption of any technical specification for a specific procurement from a person that may have a commercial interest in the procurement.
6. For greater certainty, a Party, including its procuring entities, may, in accordance with this Article, prepare, adopt, or apply technical specifications to promote the conservation of natural resources or protect the environment.

Article 7.16

Modifications of the Tender Documentation and Technical Specifications

Where, prior to the award of a contract, a procuring entity modifies the criteria or requirements set out in a notice or tender documentation provided to participating suppliers, or amends or reissues a notice or tender documentation, it shall transmit in writing all such modifications or amended or reissued notice or tender documentation:

- (a) to all suppliers that are participating at the time of the modification, amendment or reissuance, if known, and in all other cases, in the same manner as the original information was made available; and

og for øvrig på nasjonale tekniske forskrifter, anerkjente nasjonale standarder eller byggeforskrifter.

3. Når utforming eller beskrivende egenskaper brukes i tekniske spesifikasjoner, bør en oppdragsgiver eventuelt opplyse at han vil godta tilbud på tilsvarende varer eller tjenester som åpenbart oppfyller kravene til anskaffelsen, ved å ta med uttrykk som «eller tilsvarende» i konkurransegrunnlaget.
4. Oppdragsgiver skal ikke fastsette tekniske spesifikasjoner som krever eller viser til et bestemt varemerke, handelsnavn eller patent eller en bestemt enerett, utforming eller type, særskilt opprinnelse, produsent eller leverandør, med mindre det ikke finnes noen annen tilstrekkelig presis eller forståelig måte å beskrive kravene til varen på, og forutsatt at oppdragsgiver i slike tilfeller også har tatt med uttrykk som «eller tilsvarende» i konkurransegrunnlaget.
5. Oppdragsgiver skal ikke på en slik måte at det vil hindre konkurransen, søke eller motta råd som kan bli brukt ved utarbeiding eller fastsettelse av en teknisk spesifikasjon for en bestemt anskaffelse, fra en person som kan ha kommersiell interesse i anskaffelsen.
6. Det presiseres at en part, herunder dens oppdragsgivere, i samsvar med bestemmelsene i denne artikkel kan utarbeide, fastsette eller anvende tekniske spesifikasjoner for å fremme bevaring av naturressurser eller verne miljøet.

Artikkel 7.16

Endringer i konkurransegrunnlaget og tekniske spesifikasjoner

Når en oppdragsgiver før tildelingen av en kontrakt endrer kriterier eller spesifikasjoner fastsatt i en kunngjøring eller konkurransegrunnlaget som deltakende leverandører har mottatt, eller endrer eller offentliggjør på nytt en kunngjøring eller konkurransegrunnlaget, skal han i skriftlig form sende alle slike endringer eller kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget som er offentliggjort på nytt,

- a) til alle leverandører som deltar på det tidspunkt opplysningene endres eller offentliggjøres på nytt, dersom leverandørene er kjent, og i alle øvrige tilfeller gjøre opplysningene tilgjengelige på samme måte som for de opprinnelige opplysningene, og

(b) in adequate time to allow such suppliers to modify and resubmit amended tenders, as appropriate.

Article 7.17

Time-Periods

A procuring entity shall, consistent with its own reasonable needs, provide suppliers sufficient time to prepare and submit requests for participation and responsive tenders, taking into account in particular the nature and complexity of the procurement. Each Party shall apply time-periods according to the conditions specified in Appendix 8 to Annex XX. Such time-periods, including any extensions, shall be the same for all interested or participating suppliers.

Article 7.18

Limited Tendering

1. Provided that it does not use this provision for the purpose of avoiding competition among suppliers or in a manner that discriminates against suppliers of any other Party or protects domestic suppliers, a procuring entity may use limited tendering and may choose not to apply Articles 7.10, 7.11, 7.12, 7.13, 7.14, 7.15, 7.16, 7.17, 7.19, 7.20, 7.21 and 7.22 only under the following circumstances:

(a) where:

- (i) no tenders were submitted, or no supplier requested participation;
- (ii) no tenders that conform to the essential requirements of the tender documentation were submitted;
- (iii) no suppliers satisfied the conditions for participation; or
- (iv) the tenders submitted have been collusive; provided that the requirements of the tender documentation are not substantially modified;

(b) where the goods or services can be supplied only by a particular supplier and no reasonable alternative or substitute goods or services exist for any of the following reasons:

- (i) the requirement is for a work of art;
- (ii) the protection of patents, copyrights or other exclusive rights; or
- (iii) due to an absence of competition for technical reasons;

b) i tilstrekkelig god tid til at leverandørene kan foreta tilpasninger og inngi endrede tilbud etter behov.

Artikkel 7.17

Frister

En oppdragsgiver skal i samsvar med sine egne rimelige behov gi leverandører tilstrekkelig tid til å utarbeide og sende inn søknad om deltakelse og inngi tilbud, idet det skal tas særlig hensyn til anskaffelsens art og kompleksitet. Hver part skal fastsette frister i samsvar med vilkårene spesifisert i tillegg 8 til vedlegg XX. Slike frister, også enhver forlengelse av dem, skal være like for alle interesserte eller deltakende leverandører.

Artikkel 7.18

Konkurranse uten forutgående kunngjøring

1. Forutsatt at en oppdragsgiver ikke bruker denne bestemmelse for å unngå konkurranse mellom leverandører eller på en måte som diskriminerer leverandører fra en annen part eller beskytter innenlandske leverandører, kan han anvende konkurranse uten forutgående kunngjøring og velge ikke å anvende artikkel 7.10, 7.11, 7.12, 7.13, 7.14, 7.15, 7.16, 7.17, 7.19, 7.20, 7.21 og 7.22 bare i følgende tilfeller:

a) dersom

- i) ingen tilbud er innkommet eller ingen leverandører har søkt om å få delta,
- ii) ingen innkomne tilbud oppfyller de vesentlige kravene i konkurransegrunnlaget,
- iii) ingen leverandører oppfyller vilkårene for å delta, eller
- iv) tilbudene som er innkommet, er avtalt ved ulovlig anbudssamarbeid, forutsatt at kravene i konkurransegrunnlaget ikke endres vesentlig,

b) dersom varene eller tjenestene kan leveres bare av en bestemt leverandør og det ikke finnes noe rimelig alternativ eller noen rimelige erstatningsvarer eller -tjenester av en av følgende grunner:

- i) behovet gjelder et kunstverk,
- ii) vern av patenter, opphavsretter eller andre eneretter, eller
- iii) mangel på konkurranse av tekniske grunner,

- (c) for additional deliveries by the original supplier of goods and services that were not included in the initial procurement where a change of supplier for such additional goods and services:
- (i) cannot be made for economic or technical reasons such as requirements of interchangeability or interoperability with existing equipment, software, services or installations procured under the initial procurement; and
 - (ii) would cause significant inconvenience or substantial duplication of costs to the procuring entity;
- (d) in so far as strictly necessary where, for reasons of extreme urgency brought about by events unforeseeable by the procuring entity, the goods or services could not be obtained in time using an open or selective tendering procedure;
- (e) for goods purchased on a commodity market;
- (f) where a procuring entity procures a prototype or a first good or service that is developed at its request in the course of, and for, a particular contract for research, experiment, study or original development. Original development of a first good or service may include limited production or supply in order to incorporate the results of field testing and to demonstrate that the good or service is suitable for production or supply in quantity to acceptable quality standards, but does not include quantity production or supply to establish commercial viability or to recover research and development costs;
- (g) where a contract is awarded to a winner of a design contest provided that:
- (i) the contest has been organised in a manner that is consistent with the principles of this Chapter, in particular relating to the publication of a notice of intended procurement; and
 - (ii) the participants are judged by an independent jury with a view to a design contract being awarded to a winner.
2. A procuring entity shall maintain records or prepare a report in writing on each contract awarded under paragraph 1. The record or the report shall include the name of the procuring entity, the value and kind of goods or services procured, and a statement indicat-
- c) ved tilleggsleveranser fra den opprinnelige leverandøren av varer og tjenester som ikke var omfattet av den opprinnelige anskaffelsen, dersom et skifte av leverandør av disse tilleggsvarerne og tjenestene
- i) ikke lar seg gjennomføre av økonomiske eller tekniske årsaker, som krav til utskiftbarhet eller samvirke med eksisterende utstyr, programvare, tjenester eller installasjoner innkjøpt innenfor rammen av den opprinnelige anskaffelsen, og
 - ii) vil forårsake betydelig ulempe eller påføre oppdragsgiver betydelige merkostnader,
- d) i den grad det er absolutt nødvendig, dersom varene eller tjenestene ikke kan skaffes i tide ved bruk av åpen eller begrenset anbudskonkurranse på grunn av stor tidsnød forårsaket av begivenheter oppdragsgiver ikke har kunnet forutse,
- e) for varer kjøpt på en varebørs,
- f) dersom oppdragsgiver anskaffer en prototype eller en første vare eller tjeneste som er utviklet på hans anmodning i løpet av og for en bestemt kontrakt om forskning, forsøksvirksomhet, undersøkelser eller nyutvikling. Nyutvikling av en første vare eller tjeneste kan omfatte begrenset produksjon eller leveranse for å innarbeide resultatene fra testing på stedet («field testing») og for å vise at varen eller tjenesten egner seg for produksjon eller leveranse i større mengder med en akseptabel kvalitetsstandard, men omfatter ikke produksjon eller leveranse i større mengder for å sikre kommersiell lønnsomhet eller for å dekke inn utgifter til forskning og utvikling,
- g) når en kontrakt tildeles en vinner av en designkonkurranse, forutsatt at
- i) konkurransen har vært arrangert på en måte som er i samsvar med prinsippene i dette kapittel, særlig om å offentliggjøre en kunngjøring av konkurranse, og
 - ii) deltakerne vurderes av en uavhengig jury med sikte på å tildele vinneren en designkontrakt.
2. Oppdragsgiver skal registrere eller utarbeide en skriftlig rapport om hver kontrakt som tildeles etter nr. 1. Registeret eller rapporten skal inneholde oppdragsgivers navn, verdien av og type varer eller tjenester som anskaffes, samt en erklæring om omstendig-

ing the circumstances and conditions described in paragraph 1 that justified the use of limited tendering.

Article 7.19

Electronic Auctions

1. Where a procuring entity intends to conduct a covered procurement using an electronic auction, the entity shall provide each participant, before commencing the electronic auction, with:
 - (a) the automatic evaluation method, including the mathematical formula, that is based on the evaluation criteria set out in the tender documentation and that will be used in the automatic ranking or re-ranking during the auction;
 - (b) the results of any initial evaluation of the elements of its tender where the contract is to be awarded on the basis of the most advantageous tender; and
 - (c) any other relevant information relating to the conduct of the auction.

Article 7.20

Negotiations

1. A Party may provide for its procuring entities to conduct negotiations:
 - (a) where the entity has indicated such intent in the notice of intended procurement pursuant to Article 7.10; or
 - (b) where it appears from the evaluation that no tender is obviously the most advantageous in terms of the specific evaluation criteria set out in the notice or tender documentation.
2. A procuring entity shall:
 - (a) ensure that any elimination of suppliers participating in negotiations is carried out in accordance with the evaluation criteria set out in the notice or tender documentation; and
 - (b) where negotiations are concluded, provide a common deadline for the remaining participating suppliers to submit any new or revised tenders.

heter og vilkår nevnt i nr. 1 som har berettiget bruk av konkurranse uten forutgående kunngjøring.

Artikkel 7.19

Elektroniske auksjoner

1. Dersom en oppdragsgiver har til hensikt å foreta en dekket anskaffelse ved å avholde elektronisk auksjon, skal han, før auksjonen igangsettes, gi hver deltaker
 - a) opplysninger om metoden for automatisk evaluering, herunder den matematiske formelen, som skal være basert på tildelingskriteriene fastsatt i konkurransegrunnlaget, og som skal anvendes til å bestemme automatisk rangering eller omrangering i løpet av auksjonen,
 - b) opplysninger om utfallet av den innledende evalueringen av elementene i deltakerens tilbud dersom kontrakten skal tildeles på grunnlag av det mest fordelaktige tilbudet, og
 - c) eventuelt andre relevante opplysninger i forbindelse med avholdelsen av auksjonen.

Artikkel 7.20

Forhandlinger

1. En part kan fastsette at dens oppdragsgivere skal ha adgang til å føre forhandlinger
 - a) dersom oppdragsgiver, i kunngjøringen av konkurransen i henhold til artikkel 7.10, har angitt at han har til hensikt å føre forhandlinger, eller
 - b) når det av evalueringen fremgår at ingen tilbud åpenbart er det mest fordelaktige vurdert på bakgrunn av de konkrete tildelingskriteriene fastsatt i kunngjøringen av konkurransen eller i konkurransegrunnlaget.
2. En oppdragsgiver skal
 - a) sikre at enhver utelukkelse av leverandører som deltar i forhandlingene, skjer i samsvar med tildelingskriteriene fastsatt i kunngjøringen av konkurransen eller i konkurransegrunnlaget, og,
 - b) når forhandlingene er slutført, angi en felles frist for gjenværende, deltakende leverandører til å innngi nytt eller revidert tilbud.

*Article 7.21***Treatment of Tenders**

1. A procuring entity shall receive, open and treat all tenders under procedures that guarantee the fairness and impartiality of the procurement process and the confidentiality of tenders.
2. Where a procuring entity provides suppliers with an opportunity to correct unintentional errors of form between the opening of tenders and the awarding of the contract, the entity shall provide the same opportunity to all participating suppliers.

*Article 7.22***Awarding of Contracts**

1. To be considered for award, a tender shall be submitted in writing and shall, at the time of opening, comply with the essential requirements set out in the notices and tender documentation and be from a supplier that satisfies the conditions for participation.
2. Unless a procuring entity determines that it is not in the public interest to award a contract, it shall award the contract to the supplier that the entity has determined to be capable of fulfilling the terms of the contract and that, based solely on the evaluation criteria specified in the notices and tender documentation, has submitted:
 - (a) the most advantageous tender; or
 - (b) where price is the sole criterion, the lowest price.
3. Where a procuring entity receives a tender with a price that is abnormally lower than the prices in other tenders submitted, it may verify with the supplier that it satisfies the conditions for participation and is capable of fulfilling the terms of the contract.
4. A procuring entity shall not use option clauses, cancel a procurement or modify awarded contracts in a manner that circumvents the obligations of this Chapter.

*Article 7.23***Transparency of Procurement Information**

1. A procuring entity shall promptly inform participating suppliers of its contract award decisions and, on request, shall do so in writing. Subject to Article 7.24, a procuring entity shall, on request, provide an unsuccessful supplier with an explanation of the reasons

*Artikkel 7.21***Behandling av tilbud**

1. En oppdragsgiver skal motta, åpne og behandle alle tilbud i henhold til prosedyrer som garanterer at anskaffelsesprosessen er rettferdig og upartisk, og at tilbudene behandles fortrolig.
2. Dersom oppdragsgiver mellom tilbudsåpningen og kontraktstildelingen gir en leverandør mulighet til å rette utilsiktede formfeil, skal han gi alle deltakende leverandører samme mulighet.

*Artikkel 7.22***Tildeling av kontrakter**

1. For at et tilbud skal komme i betraktning ved tildelingen, må det foreligge skriftlig og ved åpningen oppfylle de vesentlige krav som er fastsatt i kunngjøringene og i konkurransegrunnlaget, og komme fra en leverandør som oppfyller vilkårene for å delta.
2. Med mindre oppdragsgiver beslutter at det ikke er i offentlighetens interesse å tildele en kontrakt, skal han tildele kontrakten til den leverandøren som han har funnet er i stand til å oppfylle vilkårene i kontrakten, og som, basert utelukkende på tildelingskriterier fastsatt i kunngjøringene og i konkurransegrunnlaget, har inngitt
 - a) det mest fordelaktige tilbudet, eller,
 - b) dersom pris er det eneste kriteriet, lavest pris.
3. Dersom oppdragsgiver mottar et tilbud med en pris som er påfallende lavere enn prisene i de øvrige tilbudene som er innkommet, kan han undersøke med leverandøren om denne oppfyller vilkårene for å delta og er i stand til å oppfylle vilkårene i kontrakten.
4. Oppdragsgiver skal ikke benytte opsjoner, avlyse en anskaffelse eller endre tildelte kontrakter på en måte som omgår forpliktelsene i dette kapittel.

*Artikkel 7.23***Åpenhet om opplysninger om anskaffelser**

1. En oppdragsgiver skal omgående underrette deltakende leverandører om avgjørelser om kontraktstildeling, og skal på anmodning gjøre dette i skriftlig form. Med de eventuelle begrensninger som følger av artikkel 7.24, skal oppdragsgiver på anmod-

why the entity did not select its tender and the relative advantages of the successful supplier's tender.

2. No later than 72 days after the award of each contract, a procuring entity shall publish in a paper or electronic medium listed in Appendix 7 to Annex XX, a notice that includes at least the following information about the contract:
 - (a) a description of the goods or services procured;
 - (b) the name and address of the procuring entity;
 - (c) the name of the successful supplier;
 - (d) the value of the successful tender or the highest and lowest offers taken into account in the award of the contract;
 - (e) the date of award; and
 - (f) the type of procurement method used, and in cases where limited tendering was used pursuant to Article 7.18, an indication of the circumstances justifying the procedure used.
3. Where the entity publishes the notice only in an electronic medium, the information shall remain readily accessible for a reasonable period of time.
4. Each procuring entity shall, for a period of at least three years from the date it awards a contract, maintain the documentation and reports of tendering procedures and contract awards relating to covered procurement, including the reports provided for in Article 7.18, and the data that ensure the appropriate traceability of the conduct of covered procurement by electronic means.

Article 7.24

Disclosure of Information

1. On request of any other Party, a Party shall provide promptly any information necessary to determine whether a procurement was conducted fairly, impartially and in accordance with this Chapter, including information on the characteristics and relative advantages of the successful tender.
2. In cases where disclosure of the information would prejudice competition in future tenders, the Party that receives the information shall not disclose it to any supplier, except

ning gi en ikke foretrukket leverandør en redegjørelse om grunnene til at vedkommende leverandørs tilbud ikke er valgt, og om de relative fordelene ved det foretrukne tilbudet.

2. Oppdragsgiver skal senest 72 dager etter at den enkelte kontrakten er tildelt, offentliggjøre, i et papirbasert eller elektronisk medium oppført i tillegg 7 til vedlegg XX, en kunngjøring som minst inneholder følgende opplysninger om kontrakten:
 - a) beskrivelse av vare- eller tjenesteanskaffelsen,
 - b) oppdragsgivers navn og adresse,
 - c) navn på leverandøren som har fått kontrakten,
 - d) verdien av det foretrukne tilbudet eller det høyeste og laveste tilbudet som ble vurdert ved tildeling av kontrakten,
 - e) dato for tildeling av kontrakten, og
 - f) hva slags anskaffelsesprosedyre som er anvendt og, i tilfeller der det er anvendt konkurranse uten forutgående kunngjøring i henhold til artikkel 7.18, en angivelse av de omstendigheter som berettiger at denne prosedyren ble brukt.
3. Dersom oppdragsgiver offentliggjør kunngjøringen bare i et elektronisk medium, skal opplysningene være lett tilgjengelige i et rimelig tidsrom.
4. Den enkelte oppdragsgiver skal, i minst tre år regnet fra den dag kontrakten tildeles, oppbevare konkurransegrunnlaget og rapportene over anskaffelsesprosedyrene og kontraktstildelingene for en dekket anskaffelse, herunder rapportene angitt i artikkel 7.18, samt data som sikrer at gjennomføringen av en dekket anskaffelse som er foretatt elektronisk, er tilstrekkelig sporbar.

Artikkel 7.24

Utlevering av opplysninger

1. En part skal på anmodning fra en annen part omgående gi de opplysninger som er nødvendige for å avgjøre om en anskaffelse ble foretatt på en rettferdig og upartisk måte og i samsvar med bestemmelsene i dette kapittel, herunder informasjon om egenskaper og relative fordeler ved det foretrukne tilbudet.
2. I tilfeller der utlevering av opplysningene vil være til skade for konkurransen ved fremtidige konkurranser, skal parten som mottar opplysningene, ikke gi dem videre til noen

after consulting with, and obtaining the agreement of, the Party that provided the information.

3. Notwithstanding any other provision of this Chapter, a Party, including its procuring entities, shall not provide to any supplier information that might prejudice fair competition between suppliers.
4. Nothing in this Chapter shall be construed to require a Party, including its procuring entities, authorities, and review bodies, to disclose confidential information under this Chapter where disclosure:
 - (a) would impede law enforcement;
 - (b) might prejudice fair competition between suppliers;
 - (c) would prejudice the legitimate commercial interests of particular persons, including the protection of intellectual property; or
 - (d) would otherwise be contrary to the public interest.

Article 7.25

Domestic Review Procedures for Supplier Challenges

1. Each Party shall provide a timely, effective, transparent and non-discriminatory administrative or judicial review procedure according to the due process principle through which a supplier may challenge where the supplier does not have a right to challenge directly a breach of this Chapter under the domestic law of a Party, a failure to comply with a Party's measures implementing this Chapter; arising in the context of a covered procurement, in which the supplier has, or has had, an interest. The procedural rules for all challenges shall be in writing and made generally available.
2. Each Party may foresee in its domestic legislation that, in the event of a complaint by a supplier, arising in the context of covered procurement in which the supplier has, or has had, an interest, that there has been a breach or a failure as referred to in paragraph 1, the procuring entity and the supplier are encouraged to seek resolution of the complaint through consultations.
3. Each supplier shall be allowed a sufficient period of time to prepare and submit a challenge, which in no case shall be less than 10

enkelt leverandør uten først å ha rådført seg med parten som har gitt opplysningene, og fått vedkommendes samtykke.

3. Uten hensyn til de øvrige bestemmelsene i dette kapittel skal en part, herunder dens oppdragsgivere, ikke gi noen enkelt leverandør opplysninger som kan være til skade for en rettferdig konkurranse mellom leverandørene.
4. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at en part, herunder dens oppdragsgivere, myndigheter og klageinstanser, kan pålegges å gi videre fortrolige opplysninger etter dette kapittel dersom utlevering av opplysningene vil
 - a) hindre rettshåndhevingen,
 - b) kunne være til skade for en rettferdig konkurranse mellom leverandørene,
 - c) skade bestemte personers legitime forretningsinteresser, herunder vern av immaterielle rettigheter, eller
 - d) på annen måte være i strid med offentlighetens interesser.

Artikkel 7.25

Nasjonale prosedyrer for prøving av klager

1. Hver part skal i henhold til prinsippet om rettssikkerhet innføre en rask og effektiv administrativ eller rettslig prosedyre som sikrer likebehandling og gjennomsiktighet og gjør det mulig for en leverandør, dersom denne etter en parts nasjonale lovgivning ikke har rett til å klage direkte på et brudd på bestemmelsene i dette kapittel, å klage på manglende overholdelse av en parts tiltak for å gjennomføre dette kapittel i forbindelse med en dekket anskaffelse som leverandøren har eller har hatt interesse i. Saksbehandlingsreglene for alle klager skal foreligge skriftlig og være allment tilgjengelige.
2. Hver part kan i sin nasjonale lovgivning fastsette at dersom en leverandør i forbindelse med en dekket anskaffelse han har eller har hatt interesse i, klager på at det har funnet sted et brudd eller en unnlattelse som angitt i nr. 1, skal oppdragsgiver og leverandør oppfordres til å søke å løse klagen gjennom konsultasjon.
3. Hver leverandør skal gis tilstrekkelig tid til å forberede og inngi klage, idet denne fristen ikke under noen omstendighet skal være

days from the time when the basis of the challenge became known or reasonably should have become known to the supplier.

4. Each Party shall establish or designate at least one impartial administrative or judicial authority that is independent of its procuring entities to receive and review a challenge by a supplier arising in the context of a covered procurement.
5. Where a body other than an authority referred to in paragraph 4 initially reviews a challenge, the Party shall ensure that the supplier may appeal the initial decision to an impartial administrative or judicial authority that is independent of the procuring entity whose procurement is the subject of the challenge.
6. Each Party shall ensure that a review body that is not a court shall either have its decisions subject to judicial review or have procedures that provide that:
 - (a) the procuring entity shall respond in writing to the challenge and disclose all relevant documents to the review body;
 - (b) the participants to the proceedings (hereinafter referred to as “participants”) shall have the right to be heard prior to a decision of the review body being made on the challenge;
 - (c) the participants shall have the right to be represented and accompanied;
 - (d) the participants shall have access to all proceedings;
 - (e) the participants shall have the right to request that the proceedings take place in public and that witnesses may be presented; and
 - (f) the review body shall make its decisions or recommendations in a timely fashion, in writing, and shall include an explanation of the basis for each decision or recommendation.
7. Each Party shall adopt or maintain procedures that provide for:
 - (a) rapid interim measures to preserve the supplier's opportunity to participate in the procurement. Such interim measures may result in suspension of the procurement process. The procedures may provide that overriding adverse consequences for the interests concerned, including the public interest, may be taken into account when deciding whether such measures should be

kortere enn ti dager regnet fra det tidspunkt grunnlaget for klagen ble kjent, eller rimeligvis burde vært kjent, for leverandøren.

4. Hver part skal etablere eller utpeke minst én upartisk forvaltnings- eller rettsmyndighet som fungerer uavhengig av dens oppdragsgivere, og som skal motta og prøve klager fra leverandører i forbindelse med en dekket anskaffelse.
5. Dersom en annen instans enn en myndighet nevnt i nr. 4 behandler en klage i første instans, skal vedkommende part sikre at leverandøren kan påklage avgjørelsen i første instans til en upartisk forvaltnings- eller rettsmyndighet som fungerer uavhengig av den oppdragsgiver hvis anskaffelse er gjenstand for klagen.
6. Hver part skal sørge for at avgjørelsene som treffes av en klageinstans som ikke er en domstol, underkastes en rettslig overprøving, eller at klageinstansen har prosedyrer som fastsetter
 - a) at oppdragsgiver skal besvare klagen skriftlig og gi klageinstansen innsyn i alle relevante dokumenter,
 - b) at deltakerne i forhandlingene (heretter kalt «deltakerne») skal ha rett til å fremme sine synspunkter før klageinstansen treffer avgjørelse om klagen,
 - c) at deltakerne skal ha rett til å være representert og ledsaget,
 - d) at deltakerne skal ha adgang til alle forhandlinger,
 - e) at deltakerne skal ha rett til å kreve at forhandlingene er offentlige, og at de kan føre vitner, og
 - f) at klageinstansen skal treffe sine avgjørelser eller gi sine anbefalinger skriftlig så snart som mulig, og skal redegjøre for grunnlaget for hver avgjørelse eller anbefaling.
7. Hver part skal vedta eller ha prosedyrer
 - a) som sørger for raske midlertidige tiltak for å ivareta leverandørens mulighet til å delta i anskaffelsen. Midlertidige tiltak som nevnt kan føre til at anskaffelsesprosessen utsettes. Prosedyrene kan fastsette at det kan tas hensyn til overordnede negative konsekvenser for de berørte interesser, herunder offentlighetens interesser, når det besluttes om slike tiltak bør få anven-

applied. Just cause for not acting shall be provided in writing; and

- (b) where a review body has determined that there has been a breach of this Chapter or a failure as referred to in paragraph 1, corrective action or compensation for the loss or damages suffered, which may be limited to either the costs for the preparation of the tender or the costs relating to the challenge, or both.

Article 7.26

Modifications and Rectifications to Coverage

1. A Party may make rectifications of a purely formal nature to its coverage under this Chapter, or minor amendments to its Schedules in Annex XX, provided that it notifies the other Parties in writing and no other Party objects in writing within 45 days following the date of the circulation of the notification. A Party that makes such a rectification or minor amendment need not provide compensatory adjustments to the other Parties.
2. A Party may otherwise modify its coverage under this Chapter provided that:
 - (a) it notifies the other Parties in writing and offers at the same time acceptable compensatory adjustments to maintain a level of coverage comparable to that existing prior to the modification, except where provided for in paragraph 3; and
 - (b) no Party objects in writing within 45 days following the date of the circulation of the notification.
3. A Party need not provide compensatory adjustments when the Parties agree that the proposed modification covers a procuring entity over which a Party has effectively eliminated its control or influence. When a Party objects to the assertion that such government control or influence has been effectively eliminated, the objecting Party may request further information or consultations with a view to clarifying the nature of any government control or influence and reaching agreement on the procuring entity's continued coverage under this Chapter.

Article 7.27

Cooperation

1. The Parties recognise the importance of cooperation with a view to achieving a better

delse. Det skal skriftlig gis en vektig grunn for ikke å gripe inn, og

- b) som, dersom en klageinstans har fastslått at det har funnet sted et brudd på bestemmelsene i dette kapittel eller en unnlattelse som angitt i nr. 1, sørger for avhjelpende tiltak eller kompensasjon for tap eller skade, som kan begrenses til kostnadene ved å utarbeide tilbudet eller ved å klage, eller begge deler.

Artikkel 7.26

Endringer av dekningsomfang

1. En part kan foreta rent formelle korrigeringer av sitt dekningsomfang etter dette kapittel eller mindre endringer i sine bindingslister i vedlegg XX, forutsatt at den gir de øvrige parter skriftlig underretning og det ikke foreligger skriftlig innsigelse fra noen part innen 45 dager etter at underretning er gitt. En part som foretar en korrigering eller mindre endring som nevnt, plikter ikke å yte kompensasjon til de øvrige parter.
2. En part kan for øvrig endre sitt dekningsomfang etter dette kapittel forutsatt at
 - a) den gir de øvrige parter skriftlig underretning og samtidig tilbyr akseptabel kompensasjon for å opprettholde dekningsomfanget på et nivå tilsvarende det som fantes forut for endringen, med unntak av hva som er fastsatt i nr. 3, og
 - b) det ikke foreligger skriftlig innsigelse fra noen part innen 45 dager etter at underretning er gitt.
3. En part plikter ikke å yte kompensasjon i situasjoner der partene blir enige om at den foreslåtte endringen skal omfatte en oppdragsgiver som en part ikke lenger har kontroll eller innflytelse over. Dersom en part fremmer innsigelse mot en forsikring om at offentlig kontroll eller innflytelse som nevnt fullstendig har opphørt, kan den part som fremmer innsigelse, be om ytterligere opplysninger eller konsultasjoner med sikte på å klarlegge formen for offentlig kontroll eller innflytelse og oppnå enighet om oppdragsgivers fortsatte dekningsomfang etter dette kapittel.

Artikkel 7.27

Samarbeid

1. Partene erkjenner betydningen av samarbeid for å oppnå bedre forståelse av hverandres

understanding of their respective government procurement systems, as well as a better access to their respective markets, in particular for small business suppliers.

2. According to Chapter 10, the Parties shall endeavour to cooperate in matters such as:
 - (a) development and use of electronic communications in government procurement systems; and
 - (b) exchange of experiences and information, such as regulatory frameworks, best practices and statistics.

Article 7.28

Further Negotiations

In case a Party offers a third party, in the future, additional advantages with respect to its respective government procurement market access coverage agreed under this Chapter, it shall agree, upon request of any other Party, to enter into negotiations with a view to extending coverage under this Chapter on a reciprocal basis.

Chapter 8

Competition

Article 8.1

Anti-competitive Practices

1. The following practices of undertakings are incompatible with the proper functioning of this Agreement in so far as they may affect trade between the Parties:
 - (a) agreements between undertakings, decisions by associations of undertakings and concerted practices between enterprises which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition;
 - (b) abuse by one or more undertakings of a dominant position¹¹ in the territory of a Party as a whole or in a substantial part thereof.
2. Subject to their domestic laws, the provisions of paragraph 1 shall also apply to the activities of public undertakings, and undertakings to which the Parties grant special or exclusive rights, in so far as the application

ordninger for offentlige anskaffelser og bedre adgangen til hverandres markeder, særlig for små leverandører.

2. I samsvar med kapittel 10 skal partene bestrebe seg på å samarbeide i saker om
 - a) utvikling og bruk av elektronisk kommunikasjon i ordninger for offentlige anskaffelser, og
 - b) utveksling av erfaringer og opplysninger om blant annet regelverk, beste praksis og statistikk.

Artikkel 7.28

Videre forhandlinger

Dersom en part i fremtiden tilbyr en tredje part ytterligere fordeler med hensyn til omfanget av adgangen til sitt respektive marked for offentlige anskaffelser som avtalt etter dette kapittel, skal den på anmodning fra en annen part samtykke i å innlede forhandlinger med sikte på å utvide dekningsområdet etter dette kapittel på gjensidig grunnlag.

Kapittel 8

Konkurransen

Artikkel 8.1

Konkurransbegrensende atferd

1. Følgende atferd hos foretak er uforenlig med denne avtales virkemåte i den utstrekning den kan ha betydning for samhandelen mellom partene:
 - a) avtaler mellom foretak, beslutninger truffet av sammenslutninger av foretak og samordnet opptreden mellom foretak som har som formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen,
 - b) ett eller flere foretaks utilbørlige utnyttelse av sin dominerende stilling¹¹ på en parts territorium eller på en vesentlig del av det.
2. Med de eventuelle begrensninger som følger av nasjonal lovgivning, får bestemmelsene i nr. 1 anvendelse også på virksomheten til offentlige foretak og foretak som partene har gitt sær- eller eneretter, i den utstrekning

¹¹ The term "dominant position" may be referred to as an undertaking able to operate independently from its competitors or customers, or alternatively as a substantial market power or as a notable market participation, as specified in the Central American States' respective competition laws.

¹¹ Med uttrykket «dominerende stilling» forstås et foretak som er i stand til å drive uavhengig av sine konkurrenter eller kunder, alternativt en betydelig markedsrett eller en betydningsfull deltaker i markedet, som fastsatt i De melle-mamerikanske staters respektive konkurranselovgeving.

of these provisions does not obstruct the performance, in law or in fact, of the particular public tasks assigned to them.

3. Rights and obligations under this Chapter shall only apply between the Parties.
4. In order to fulfil the obligations of this Chapter, if at the moment of entry into force of this Agreement a Party has not yet adopted competition legislation or designated a competent authority, it shall do so within a period of three years.

Article 8.2

Cooperation

1. Subject to their domestic laws, the Parties involved shall cooperate in their dealings with anticompetitive practices as outlined in Article 8.1, with the aim of putting an end to such practices.
2. Cooperation may include the exchange of pertinent information that is available to the Parties. No Party shall be required to disclose information that is confidential according to its laws.

Article 8.3

Consultations

To foster understanding between the Parties or to address any matter arising under this Chapter, a Party may request consultations within the Joint Committee. This request shall indicate the reasons for the consultations. Consultations shall be held promptly with a view to reaching a conclusion consistent with this Chapter. The Parties concerned shall give to the Joint Committee all the support and information needed. No Party shall be required to disclose information that is confidential according to its laws.

Article 8.4

Dispute Settlement

No Party may have recourse to dispute settlement under Chapter 12 for any matter arising under this Chapter.

anvendelsen av disse bestemmelsene verken faktisk eller juridisk hindrer foretak som nevnt i å utføre de særlige offentlige oppgavene som er tillagt dem.

3. Rettigheter og forpliktelser etter dette kapittel får anvendelse bare mellom partene.
4. Dersom en part på det tidspunkt denne avtale trer i kraft, ennå ikke har vedtatt en konkurranselovgivning eller utpekt en kompetent myndighet, skal den gjøre det innen tre år for å oppfylle forpliktelsene i dette kapittel.

Artikkel 8.2

Samarbeid

1. De berørte parter skal, med de eventuelle begrensninger som følger av deres nasjonale lovgivning, samarbeide i saker om konkurransebegrensende atferd som angitt i artikkel 8.1 for å sikre at slik atferd blir brakt til opphør.
2. Samarbeidet kan omfatte utveksling av relevant informasjon som partene har tilgang til. Ingen part plikter å utlevere informasjon som etter partens lovgivning er konfidensiell.

Artikkel 8.3

Konsultasjoner

For å fremme forståelse mellom partene eller behandle saker som oppstår innenfor rammen av dette kapittel, kan en part be om konsultasjoner i Den blandede komité. Anmodningen skal angi grunnene til konsultasjonene. Konsultasjoner skal holdes omgående med sikte på å finne en løsning som er forenlig med dette kapittel. De berørte parter skal gi Den blandede komité all støtte og informasjon den har behov for. Ingen part plikter å utlevere informasjon som etter partens lovgivning er konfidensiell.

Artikkel 8.4

Tvisteløsning

Ingen av partene kan benytte tvisteløsningsprosedyrene i kapittel 12 i saker som omfattes av dette kapittel.

*Chapter 9***Trade and Sustainable Development***Article 9.1***Context and Objectives**

1. The Parties recall the Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment of 1972, the Rio Declaration on Environment and Development of 1992, Agenda 21 on Environment and Development of 1992, the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up of 1998, the Johannesburg Plan of Implementation on Sustainable Development of 2002 and the Ministerial Declaration of the UN Economic and Social Council on Full Employment and Decent Work of 2006 and the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization of 2008.
2. The Parties recognise that economic development, social development and environmental protection are interdependent and mutually supportive components of sustainable development. They underline the benefit of cooperation on trade-related labour and environmental issues as part of a global approach to trade and sustainable development.
3. The Parties agree that this Chapter embodies a cooperative approach based on common values and interests, taking into account the differences in their levels of development as appropriate and the respect of their current and future needs and aspirations.
4. The Parties reaffirm their commitment to promote the development of international trade in such a way as to contribute to the objective of sustainable development and to ensure that this objective is integrated and reflected in the Parties' trade relationship.

*Article 9.2***Scope**

Except as otherwise provided for in this Chapter, this Chapter applies to measures adopted or maintained by the Parties affecting trade-related and investment-related aspects of labour and environmental issues.

*Kapittel 9***Handel og bærekraftig utvikling***Artikkel 9.1***Kontekst og formål**

1. Partene minner om erklæringen vedtatt på FNkonferansen om det menneskelige miljø i 1972, Rio-erklæringen om miljø og utvikling fra 1992, Agenda 21 om miljø og utvikling fra 1992, ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og oppfølgingen av erklæringen fra 1998, handlingsplanen for bærekraftig utvikling vedtatt i Johannesburg i 2002, ministererklæringen om full sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår vedtatt av FNs økonomiske og sosiale råd i 2006 og ILOs erklæring om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering fra 2008.
2. Partene erkjenner at miljøvern og økonomisk og sosial utvikling er gjensidig avhengige og støttende faktorer for å oppnå en bærekraftig utvikling. De understreker nytten av å samarbeide om handelsrelaterte sider ved miljø- og arbeidslivsspørsmål som ledd i en global tilnærming til handel og bærekraftig utvikling.
3. Partene er enige om at dette kapittel representerer en samarbeidsorientert tilnærming grunnet på felles verdier og interesser som tar hensyn til deres ulike utviklingsnivå der det er relevant, og respekterer deres nåværende og fremtidige behov og ambisjoner.
4. Partene bekrefter at de forplikter seg til å fremme utvikling av internasjonal handel på en slik måte at det bidrar til målsettingen om en bærekraftig utvikling, og til å sikre at denne målsettingen innlemmes og kommer til uttrykk i partenes handelsforbindelser.

*Artikkel 9.2***Virkeområde**

Med mindre noe annet er fastsatt i dette kapittel, skal nevnte kapittel få anvendelse på tiltak som berører handels- og investeringsrelaterte sider ved miljø- og arbeidslivsspørsmål, og som treffes eller opprettholdes av partene.

*Article 9.3***Right to Regulate and Levels of Protection**

1. The Parties recognise the right of each Party to establish its own levels of environmental and labour protection, and to adopt or modify accordingly its relevant laws and policies in a manner consistent with their respective Constitutions, and the provisions of this Agreement, in order to set their own sustainable development priorities.
2. Each Party shall seek to ensure that its laws, policies and practices provide for and encourage high levels of environmental and labour protection, appropriate to its social, environmental and economic conditions and consistent with the internationally recognised standards, principles and agreements referred to in Articles 9.5 and 9.6, and shall strive to improve the levels of protection provided for in those laws and policies.
3. The Parties recognise the importance, when preparing and implementing measures related to the environment and labour conditions that affect trade and investment between them, of taking account of scientific and technical information, and relevant international standards, guidelines and recommendations.

*Article 9.4***Upholding Levels of Protection**

1. A Party shall not fail to effectively enforce its environmental and labour laws, regulations or standards in a manner affecting trade or investment between the Parties.
2. Subject to Article 9.3:
 - (a) the Parties recognise that it is inappropriate to weaken or reduce the levels of environmental or labour protection provided by its laws, regulations or standards with the sole intention to encourage investment from another Party or to seek or to enhance a competitive trade advantage of producers or service providers operating in its territory; or
 - (b) a Party shall not waive or otherwise derogate from, or offer to waive or otherwise derogate from such environmental or labour laws, regulations or standards in order to encourage investment from another Party or to seek or to enhance a

*Artikkel 9.3***Rett til regulering og verneivå**

1. Partene anerkjenner hverandres rett til selv å fastsette nivået for sitt miljø- og arbeidervern og i tråd med dette å vedta ny eller endre eksisterende relevant lovgivning og politikk på en måte som er forenlig med deres respektive forfatning og bestemmelsene i denne avtale, slik at de selv kan fastsette sine prioriteringer for en bærekraftig utvikling.
2. Partene skal arbeide for å sikre at deres respektive lovgivning, politikk og praksis fastsetter og fremmer et høyt miljø- og arbeidervernnivå som passer til deres sosiale, miljømessige og økonomiske situasjon, og som er i samsvar med de internasjonalt anerkjente standarder, prinsipper og avtaler som er nevnt i artikkel 9.5 og 9.6, og skal bestrebe seg på å styrke vernet fastsatt i slik lovgivning og politikk.
3. Partene erkjenner at det er viktig å ta hensyn til vitenskapelig og teknisk informasjon samt relevante internasjonale standarder, retningslinjer og anbefalinger når de utformer og gjennomfører tiltak som gjelder miljø og arbeidsforhold og påvirker handelen og investeringsvirksomheten dem imellom.

*Artikkel 9.4***Opprettholdelse av verneivå**

1. En part skal ikke unnlate effektivt å håndheve sine egne miljø og arbeidslivslover, forskrifter og standarder på en måte som påvirker handelen eller investeringsvirksomheten mellom partene.
2. Med de eventuelle begrensninger som følger av artikkel 9.3,
 - a) erkjenner partene at det er uakseptabelt å svekke eller senke miljø- eller arbeidervernnivået fastsatt i partens lover, forskrifter eller standarder utelukkende i den hensikt å stimulere til investeringer fra en annen part eller å søke eller styrke et handelsmessig konkurransefortrinn for produsenter eller tjenesteytere som driver virksomhet på partens territorium, eller
 - b) skal en part ikke gi avkall på eller på annen måte avvike fra, eller tilby å gi avkall på eller på annen måte avvike fra, miljø eller arbeidslivslover, forskrifter eller standarder som nevnt i den hensikt å stimulere til investeringer fra en annen part eller å søke eller styrke

competitive trade advantage of producers or service providers operating in its territory.

et handelsmessig konkurransefortrinn for produsenter eller tjenesteytere som driver virksomhet på partens territorium.

Article 9.5

International Labour Standards and Agreements

1. The Parties, in accordance with their obligations as members of the ILO, reaffirm their commitments to respect, promote and realise, the principles concerning the fundamental rights, contained in the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up adopted by the International Labour Conference at its 86th Session in 1998, namely:
 - (a) freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining;
 - (b) elimination of all forms of forced or compulsory labour;
 - (c) effective abolition of child labour; and
 - (d) elimination of discrimination in respect of employment and occupation.
2. The Parties reaffirm their commitment, under the Ministerial Declaration of the UN Economic and Social Council on Full Employment and Decent Work of 2006, to recognising full and productive employment and decent work for all as a key element of sustainable development for all countries and as a priority objective of international cooperation and to promoting the development of international trade in a way that is conducive to full and productive employment and decent work for all.
3. The Parties recall the obligations as members of the ILO to effectively implement, in accordance with the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work of 1998, the ILO Fundamental Conventions which they have ratified and to make continued and sustained efforts towards ratifying the fundamental ILO Conventions. The Parties will exchange information on the respective situation and advancements as regards the other ILO Conventions.
4. The violation of fundamental principles and rights at work shall not be invoked or otherwise used as a legitimate comparative advantage. Labour standards shall not be used for protectionist trade purposes.

Artikkel 9.5

Internasjonale arbeidslivsstandarder og -avtaler

1. Partene bekrefter at de i egenskap av ILO-medlem forplikter seg til å respektere, fremme og gjennomføre prinsippene som følger av de grunnleggende rettigheter, nedfelt i ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og oppfølgingen av erklæringen vedtatt på Den internasjonale arbeidskonferansens 86. sesjon i 1998, det vil si:
 - a) foreningsfrihet og reell anerkjennelse av retten til å føre kollektive forhandlinger,
 - b) avskaffing av alle former for tvangsarbeid,
 - c) effektiv avskaffing av barnarbeid, og
 - d) avskaffing av forskjellsbehandling ved ansettelse og i yrke.
2. Partene bekrefter at de, i henhold til ministererklæringen om full sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår vedtatt av FNs økonomiske og sosiale råd i 2006, forplikter seg til å anerkjenne full og produktiv sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår for alle som en sentral forutsetning for å oppnå en bærekraftig utvikling i alle land og som en prioritert målsetting for internasjonalt samarbeid, og til å fremme utvikling av internasjonal handel på en slik måte at det bidrar til full og produktiv sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår for alle.
3. Partene minner om at de i egenskap av ILO-medlem forplikter seg til effektivt å gjennomføre, i samsvar med ILOs erklæring fra 1998 om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, de grunnleggende ILOkonvensjonene de har ratifisert, og til kontinuerlig og konsekvent å arbeide for at de grunnleggende ILOkonvensjonene blir ratifisert. Partene skal utveksle informasjon om hverandres situasjon og fremgang når det gjelder de øvrige ILOkonvensjonene.
4. Brudd på grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet skal ikke kunne påberopes eller på annet vis benyttes som et legitimt komparativt fortrinn. Arbeidslivsstandarder skal ikke benyttes til handelspolitisk proteksjonisme.

Article 9.6

Multilateral Environmental Agreements and Environmental Principles

The Parties reaffirm their commitment to the effective implementation in their laws and practices of the multilateral environmental agreements to which they are party. The Parties also reaffirm their adherence to environmental principles reflected in the international instruments referred to in Article 9.1.

Article 9.7

Promotion of Trade and Investment Favouring Sustainable Development

1. The Parties shall strive to facilitate and promote foreign investment, trade in and dissemination of goods and services beneficial to sustainable development, including:
 - (a) environmental technologies, sustainable renewable energy, organic production, energy efficient and eco-labelled goods and services, including through addressing related non-tariff barriers;
 - (b) goods and services that are the subject of schemes such as fair and ethical trade.
2. The Parties shall endeavour to facilitate and promote the development of practices and programmes aiming at fostering appropriate economic returns from the conservation and sustainable use of the environment, such as ecotourism.
3. To this end, the Parties agree to exchange views and may consider, jointly or bilaterally, cooperation in this area.
4. The Parties shall encourage corporate social responsibility, as well as cooperation between enterprises in relation to goods, services and technologies that contribute to sustainable development and are beneficial to the environment.

Article 9.8

Trade in Forest-Based Products

1. In order to promote the sustainable management of forest resources and thereby, *inter alia*, reduce greenhouse emissions from deforestation and degradation of natural forests related to activities beyond the forest sector, the Parties commit to work together in the relevant multilateral *fora* in which they participate to improve forest law enforce-

Artikkel 9.6

Multilaterale miljøavtaler og miljømessige prinsipper

Partene bekrefter at de forplikter seg til effektivt å gjennomføre multilaterale miljøavtaler de er part i, i sin respektive lovgivning og praksis. Partene bekrefter også at de slutter opp om de miljømessige prinsippene som er nedfelt i de internasjonale instrumentene omtalt i artikkel 9.1.

Artikkel 9.7

Fremming av handel og investeringer som er gunstige for en bærekraftig utvikling

1. Partene skal bestrebe seg på å fremme og legge forholdene til rette for utenlandske investeringer i, handel med og spredning av varer og tjenester som gir en bærekraftig utvikling, herunder
 - a) miljøteknologi, bærekraftig fornybar energi, økologisk produksjon og energieffektive og miljømerkede varer og tjenester, blant annet ved å fjerne tilhørende ikketollbaserte handelshindringer,
 - b) varer og tjenester som omfattes av ordninger som etisk og rettferdig handel.
2. Partene skal bestrebe seg på å fremme og legge forholdene til rette for utvikling av metoder og programmer som kan bidra til at bevaring og en bærekraftig utnyttning av miljøet, som økoturisme, gir tilstrekkelig økonomisk avkastning.
3. Partene er derfor enige om å utveksle synspunkter og kan vurdere å samarbeide, enten i fellesskap eller bilateralt, på dette området.
4. Partene skal stimulere foretakene til å vise samfunnsansvar og til å samarbeide seg imellom om varer, tjenester og teknologi som bidrar til en bærekraftig utvikling, og som gir en miljøet.

Artikkel 9.8

Handel med skogbruksbaserte produkter

1. For å fremme en bærekraftig forvaltning av skogressurser og dermed blant annet redusere utslipp av klimagasser som skyldes avskoging og forringelse av naturskog grunnet virksomhet som finner sted i andre sektorer enn skogsektoren, forplikter partene seg til å samarbeide i relevante multilaterale *fora* de deltar i, om å styrke håndhevingen og

ment and governance and to promote trade in legal and sustainable forest-based products.

- Useful instruments to achieve this objective may include, *inter alia*, effective use of Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (“CITES”) with regard to endangered timber species; certification schemes for sustainably harvested forest products; regional or bilateral Forest Law Enforcement Governance and Trade (“FLEGT”) Voluntary Partnership Agreements.

Article 9.9

Cooperation in International Fora

The Parties shall strive to strengthen their cooperation on trade and investment related labour and environmental issues of mutual interest in relevant bilateral, regional and multilateral *fora* in which they participate.

Article 9.10

Implementation and Consultations

- The Parties shall designate the administrative entities which shall serve as contact points for the purpose of implementing this Chapter.
- The Parties shall cooperate, through the contact points referred to in paragraph 1, regarding any matter arising under this Chapter. Cooperation may include the exchange of pertinent information that is available to the Parties. No Party shall be required to disclose information that is confidential according to its legislation.
- To foster understanding between the Parties, or to address any matter arising under this Chapter, or if a Party considers that a measure of another Party does not comply with the obligations under this Chapter, a Party may request consultations within the Joint Committee. This request shall indicate the reasons for the consultations. Consultations shall be held promptly with a view to reaching a conclusion consistent with the objectives set forth in this Chapter. The Parties concerned shall give to the Joint Committee all the support and information needed.

forvaltningen av regelverk for skogbruk og å fremme handelen med lovlige og bærekraftige skogbruksbaserte produkter.

- Nyttige virkemidler for å nå dette målet kan blant annet omfatte en hensiktsmessig bruk av konvensjonen om internasjonal handel med truede plante- og dyrearter («CITES») når det gjelder truede tømmerarter, sertifiseringsordninger for bærekraftig høstede skogprodukter samt frivillige regionale eller bilaterale partnerskapsavtaler om håndheving, god forvaltningspraksis og handel innenfor skogbruksområdet («Forest Law Enforcement Governance and Trade (FLEGT) Voluntary Partnership Agreements»).

Artikkel 9.9

Samarbeid i internasjonale fora

Partene skal bestrebe seg på å styrke samarbeidet om handels- og investeringsrelaterede sider ved miljø- og arbeidslivsspørsmål av felles interesse i relevante bilaterale, regionale og multilaterale *fora* de deltar i.

Artikkel 9.10

Gjennomføring og konsultasjoner

- Partene skal utpeke de administrative enhetene som skal fungere som kontaktpunkt med henblikk på å gjennomføre dette kapittel.
- Gjennom kontaktpunktene nevnt i nr. 1 skal partene samarbeide i alle saker som omfattes av dette kapittel. Samarbeidet kan omfatte utveksling av relevant informasjon som partene har tilgang til. Ingen part plikter å utlevere informasjon som etter partens lovgivning er konfidensiell.
- For å fremme forståelse mellom partene eller behandle saker som oppstår innenfor rammen av dette kapittel, eller dersom en part anser at et tiltak truffet av en annen part ikke er i samsvar med forpliktelsene etter dette kapittel, kan en part be om konsultasjoner i Den blandede komité. Anmodningen skal angi grunnene til konsultasjonene. Konsultasjoner skal holdes omgående med sikte på å finne en løsning som er forenlig med målsettingene i dette kapittel. De berørte parter skal gi Den blandede komité all støtte og informasjon den har behov for.

4. No Party may have recourse to dispute settlement under Chapter 12 for any matter arising under this Chapter.

Article 9.11

Review

The Parties shall periodically review in the Joint Committee progress achieved in pursuing the objectives set out in this Chapter and consider future relevant international developments in order to further promote these objectives.

Chapter 10

Cooperation

Article 10.1

Objectives and Scope

1. The Parties declare their readiness to foster trade, economic cooperation and technology transfer in order to facilitate the implementation of the overall objectives of this Agreement, in particular to enhance trading and investment opportunities arising from this Agreement and contribute to sustainable development.
2. The provisions set out in this Chapter shall have a cooperative nature and shall not be subject to dispute settlement under Chapter 12 of this Agreement.

Article 10.2

Methods and Means

1. Cooperation and technical assistance provided by the EFTA States for the implementation of this Chapter shall be carried out through programmes administered by the EFTA Secretariat.
2. Parties shall cooperate with the objective of identifying and employing the most effective methods and means for the implementation of this Chapter. To this end they may coordinate efforts with relevant international organisations.
3. Sustainable development shall be integrated and reflected in the implementation of cooperation, assistance and technology transfer in the various sectors to which it is relevant.
4. Means of cooperation and assistance may include:
 - (a) exchange of information, technology transfer and training;

4. Ingen av partene kan benytte tvisteløsningsprosedyrene i kapittel 12 i saker som omfattes av dette kapittel.

Artikkel 9.11

Gjennomgang

Partene skal jevnlig undersøke i Den blandede komité om det er gjort fremgang for å nå målene fastsatt i dette kapittel, og vurdere relevante fremtidige internasjonale forhold for å fremme disse målene ytterligere.

Kapittel 10

Samarbeid

Artikkel 10.1

Virkeområde og formål

1. Partene erklærer at de er innstilt på å fremme handel, økonomisk samarbeid og overføring av teknologi for å gjøre det lettere å gjennomføre det overordnede formålet med denne avtale, særlig å styrke handels- og investeringsmulighetene som følger av avtalen, og å bidra til en bærekraftig utvikling.
2. Bestemmelsene i dette kapittel skal grunnes på samarbeid og skal ikke være gjenstand for tvisteløsningsprosedyrene i kapittel 12 i denne avtale.

Artikkel 10.2

Metoder og virkemidler

1. Samarbeid og teknisk bistand som EFTAstatene yter for å gjennomføre dette kapittel, skal finne sted gjennom programmer som forvaltes av EFTAsekretariatet.
2. Partene skal samarbeide med sikte på å finne fram til og benytte de mest effektive metodene og virkemidlene for å gjennomføre dette kapittel. For dette formål kan de samordne innsatsen med relevante internasjonale organisasjoner.
3. Bærekraftig utvikling skal være en integrert del av og komme til uttrykk ved gjennomføringen av samarbeidet, bistanden og teknologioverføringen i de ulike sektorene der dette er relevant.
4. Former for samarbeid og bistand kan omfatte
 - a) utveksling av informasjon, overføring av teknologi, og opplæring,

- (b) implementation of joint actions such as seminars and workshops; and
- (c) technical and administrative assistance.

- b) gjennomføring av felles tiltak som seminarer og arbeidsgrupper, og
- c) teknisk og administrativ bistand.

Article 10.3

Fields of Cooperation

Cooperation, assistance and technology transfer may cover any fields jointly identified by the Parties that may serve to enhance the Parties' and their economic operators' capacities to benefit from increased international trade and investment, including in particular:

- (a) promotion and facilitation of exports of goods and services to the other Parties, and promotion of market opportunities;
- (b) customs and origin matters, including vocational training in the customs field;
- (c) technical regulations and sanitary and phytosanitary measures, including standardisation and certification;
- (d) regulatory assistance and implementation of laws in areas such as intellectual property and public procurement; and
- (e) regulatory assistance and implementation of laws concerning trade related aspects of labour and environmental issues, including institutional capacity of labour and environmental administrations.

Article 10.4

Contact Points

The Parties shall exchange names and addresses of designated contact points for matters pertaining to cooperation.

Chapter 11

Institutional Provisions

Article 11.1

Joint Committee

1. The Parties hereby establish the EFTA-Central America Joint Committee (hereinafter referred to as the "Joint Committee") comprising representatives of each Party at the ministerial level with responsibility for trade-related matters, in accordance with the Parties' respective legal frames, their designees or at a senior official level selected for this purpose.
2. The Joint Committee shall:

Artikkel 10.3

Samarbeidsområder

Samarbeid, bistand og overføring av teknologi kan omfatte alle områder som partene har identifisert i fellesskap, og som kan tjene til å styrke partenes og deres markedsdeltakeres evne til å dra nytte av økt internasjonal handel og økte internasjonale investeringer, herunder særlig

- a) fremming av og tilrettelegging for eksport av varer og tjenester til de øvrige parter samt utvikling av markedsmuligheter,
- b) toll- og opprinnesspørsmål, herunder yrkesrettet opplæring på området toll,
- c) tekniske forskrifter og veterinære og plante-sanitære tiltak, herunder standardisering og sertifisering,
- d) bistand av regelverksmessig art og gjennomføring av lover på områder som immaterielle rettigheter og offentlige anskaffelser, og
- e) bistand av regelverksmessig art og gjennomføring av lover som gjelder handelsrelaterte sider ved miljø- og arbeidslivsspørsmål, herunder den institusjonelle kapasiteten til forvaltningsorganer innenfor miljø og arbeidsliv.

Artikkel 10.4

Kontaktpunkter

Partene skal utveksle navn på og adresser til utpekte kontaktpunkter for saker som angår samarbeid.

Kapittel 11

Institusjonelle bestemmelser

Artikkel 11.1

Den blandede komité

1. Partene oppretter med dette Den blandede komité EFTAMellomAmerika (heretter kalt «Den blandede komité»), som skal bestå av representanter for hver part på ministernivå med ansvar for handelsrelaterte saker i henhold til partenes respektive rettslige rammer, deres utpekte representanter eller representanter for hver part på embetsmannsnivå valgt for dette formål.
2. Den blandede komité skal

- (a) supervise and review the implementation of this Agreement;
- (b) keep under review the possibility of further removal of barriers to trade and other restrictive measures concerning trade between the EFTA States and the Central American States;
- (c) oversee the further elaboration of this Agreement;
- (d) supervise the work of all sub-committees and working groups established under this Agreement;
- (e) seek to resolve disputes that may arise regarding the interpretation or application of this Agreement;
- (f) establish its own rules of procedure; and
- (g) consider any other matter that may affect the operation of this Agreement.
3. The Joint Committee may:
- (a) modify, in fulfilment of the Agreement's objectives: Appendices 1-5 to Annex I, Annexes III, IV, V, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, Annexes XV, XVI, XVIII, and Annex XX;
- (b) modify Annexes I, VII and VIII subject to the fulfilment of the internal legal requirements of each Party; and
- (c) except as otherwise provided for in this Article, consider and propose to the Parties any amendments to the rights and obligations under this Agreement, including new annexes and appendices to all Chapters of this Agreement, subject to the fulfilment of the internal legal requirements of each Party.
4. Each Party shall implement, in accordance with its applicable legal procedures, any modification referred to in paragraph 3(a) within such period as the Joint Committee decides.¹²
5. The Joint Committee may decide to set up such sub-committees and working groups as it considers necessary to assist it in accomplishing its tasks. Except where otherwise provided for in this Agreement, the sub-committees and working groups shall work under a mandate established by the Joint Committee.
6. The Joint Committee may take decisions as provided for in this Agreement. On other matters the Joint Committee may make recommendations.
- a) overvåke og følge opp gjennomføringen av denne avtale,
- b) fortløpende vurdere muligheten for en ytterligere avvikling av handelshindringer og andre restriktive tiltak i samhandelen mellom EFTA-statene og De mellomamerikanske stater,
- c) føre tilsyn med den videre utviklingen av denne avtale,
- d) føre tilsyn med arbeidet i alle underkomiteer og arbeidsgrupper opprettet i henhold til denne avtale,
- e) søke å løse tvister som kan oppstå om fortolkningen eller anvendelsen av denne avtale,
- f) fastsette sin egen forretningsorden, og
- g) behandle eventuelle andre spørsmål som kan ha betydning for hvordan denne avtale virker.
3. Den blandede komité kan
- a) for å oppfylle avtalens formål, endre: tillegg 1–5 til vedlegg I, vedlegg III, IV, V, IX, X, XI, XII, XIII og XIV, vedlegg XV, XVI og XVIII og vedlegg XX,
- b) endre vedlegg I, VII og VIII, forutsatt at det ikke strider mot den enkelte parts internrettslige krav, og
- c) med mindre noe annet er fastsatt i denne artikkel, vurdere og foreslå for partene endringer i de rettigheter og forpliktelser som følger av denne avtale, herunder nye vedlegg og tillegg til samtlige av avtalens kapitler, forutsatt at det ikke strider mot den enkelte parts internrettslige krav.
4. Hver part skal gjennomføre, i samsvar med gjeldende internrettslige prosedyrer, enhver endring omtalt i nr. 3 bokstav a) innen den frist Den blandede komité fastsetter.¹²
5. Den blandede komité kan beslutte å nedsette de underkomiteer eller arbeidsgrupper den mener er nødvendig for å bistå komiteen i utførelsen av dens oppgaver. Med mindre noe annet er fastsatt i denne avtale, skal underkomiteene og arbeidsgruppene arbeide på grunnlag av et mandat fastsatt av Den blandede komité.
6. Den blandede komité kan treffe beslutninger som fastsatt i denne avtale. I andre saker kan komiteen gi anbefalinger.

¹² In the case of Costa Rica, Annex XXI applies.

¹² For Costa Ricas vedkommende får vedlegg XXI anvendelse.

7. The Joint Committee shall take decisions and make recommendations by consensus. The Joint Committee can also adopt decisions and make recommendations regarding issues related only to one or more Central American States and one or more EFTA States. The vote shall in such cases only be taken among the Parties concerned. Decisions or recommendations adopted by the Joint Committee in accordance with this paragraph, shall only apply to those Parties that adopted the decision or recommendation.
 8. The Joint Committee shall meet within one year of the entry into force of this Agreement. Thereafter, it shall meet whenever necessary but normally every two years. Its meetings shall be chaired jointly by one of the EFTA States and by one of the Central American States. Unless otherwise decided by the Parties, sessions of the Joint Committee shall be held alternatively in the territory of an EFTA State and a Central American State, or by any technological means available.
 9. Each Party may request at any time, through a notice in writing to the other Parties, that a special meeting of the Joint Committee be held. Such a meeting shall take place within 30 days of receipt of the request, unless the Parties agree otherwise.
 10. The Joint Committee shall establish in its decisions the appropriate provisions for its entry into force. If the domestic legislation of a Party so permits and if decided by the Joint Committee, said Party may apply a decision of the Joint Committee provisionally until such decision enters into force for that Party.
7. Den blandede komité skal treffe beslutninger og gi anbefalinger ved konsensus. Den kan også vedta beslutninger og gi anbefalinger i saker som angår bare en eller flere mellomamerikanske stater og en eller flere EFTAstater. Bare de berørte parter kan avgi stemme i slike tilfeller. Beslutninger eller anbefalinger som Den blandede komité vedtar i samsvar med dette nummer, skal gjelde bare for de parter som har vedtatt beslutningen eller anbefalingen.
 8. Den blandede komité skal komme sammen innen ett år etter at denne avtale er trådt i kraft. Deretter skal den komme sammen ved behov, men vanligvis hvert annet år. Komiteens møter skal ledes i fellesskap av en av EFTA-statene og en av De mellomamerikanske stater. Med mindre partene har bestemt noe annet, skal møtene i Den blandede komité avholdes vekselvis på en av EFTA-statenes og en av De mellomamerikanske staters territorium eller ved bruk av teknologiske hjelpemidler som er tilgjengelige.
 9. Hver av partene kan på et hvilket som helst tidspunkt, ved skriftlig underretning til de øvrige parter, be om at det holdes et ekstraordinært møte i Den blandede komité. Et slikt møte skal finne sted innen 30 dager etter at anmodningen er mottatt, med mindre partene blir enige om noe annet.
 10. Den blandede komité skal i sine beslutninger fastsette passende bestemmelser om tidspunktet for deres ikrafttredelse. Dersom en parts nasjonale lovgivning gir adgang til det og Den blandede komité vedtar det, kan vedkommende part gi en beslutning i Den blandede komité midlertidig anvendelse inntil beslutningen trer i kraft for denne parten.

Article 11.2

Contact Points

1. Each Party shall designate, within 60 days of the date of entry into force of this Agreement, a contact point to facilitate communication between the Parties.
2. On the request of the other Party, the contact point shall identify the office or official responsible for the matter and assist, as necessary, in facilitating communication with the requesting Party.

Artikkel 11.2

Kontaktpunkter

1. Hver part skal innen 60 dager etter at denne avtale er trådt i kraft, utpeke et kontaktpunkt for å lette kommunikasjonen mellom partene.
2. På anmodning fra den annen part skal kontaktpunktet finne fram til hvilket kontor eller hvilken tjenestemann som er ansvarlig for saken, og skal bistå etter behov for å lette kommunikasjonen med den anmodende part.

*Chapter 12***Dispute Settlement***Article 12.1***Scope and Coverage**

1. Unless otherwise specified in this Agreement, the provisions of this Chapter shall apply with respect to the avoidance or settlement of any disputes concerning the interpretation or application of this Agreement.
2. Disputes regarding the same matter arising under both this Agreement and the WTO Agreement may be settled in either *forum* at the discretion of the complaining Party.¹³ The *forum* thus selected shall be used to the exclusion of the other.
3. For the purposes of paragraph 2, dispute settlement procedures under the WTO Agreement are deemed to be selected by a Party's request for the establishment of a panel under Article 6 of the WTO Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, whereas dispute settlement procedures under this Agreement are deemed to be selected upon a request for arbitration pursuant to paragraph 1 of Article 12.4.
4. Before a Party initiates dispute settlement proceedings under the WTO Agreement against another Party, that Party shall notify in writing all other Parties of its intention.

*Article 12.2***Good Offices, Conciliation or Mediation**

1. Good offices, conciliation and mediation are procedures that are undertaken voluntarily if the Parties so agree. They may begin and be terminated at any time. They may continue while proceedings of an arbitration panel established in accordance with this Chapter are in progress.
2. Proceedings involving good offices, conciliation and mediation shall be confidential and without prejudice to the Parties' rights in any further proceedings.

¹³ For the purposes of this Chapter, the terms "Party", "party to the dispute", "complaining Party" and "Party complained against" can denote one or more Parties.

*Kapittel 12***Tvisteløsning***Artikkel 12.1***Virkeområde og dekningsomfang**

1. Med mindre noe annet er angitt i denne avtale, får bestemmelsene i dette kapittel anvendelse med sikte på å hindre eller løse tvister om fortolkningen eller anvendelsen av denne avtale.
2. Tvister i tilknytning til samme sak som oppstår innenfor rammen av både denne avtale og WTOavtalen, kan avgjøres i det *forum* som foretrekkes av den part som har inngitt klage.¹³ Når et *forum* er valgt på denne måten, utelukkes bruk av det andre.
3. For formålet i nr. 2 skal tvisteløsningsprosedyrer etter WTOavtalen anses for å være valgt når en part anmoder om at det opprettes et panel i henhold til artikkel 6 i WTOavtalen om regler og prosedyrer ved tvisteløsning, mens tvisteløsningsprosedyrer etter denne avtale anses for å være valgt når en part anmoder om voldgift i henhold til artikkel 12.4 nr. 1.
4. Før en part innleder en tvisteløsningsprosedyre mot en annen part etter WTOavtalen, skal den underrette alle øvrige parter skriftlig om sin hensikt.

*Artikkel 12.2***Velvillig mellomkomst, forlik eller megling**

1. Velvillig mellomkomst, forlik og megling er frivillige prosedyrer som anvendes dersom partene er enige om det. De kan innledes og avsluttes på et hvilket som helst tidspunkt. De kan gå sin gang mens forhandlingene i et voldgiftspanel opprettet i samsvar med dette kapittel pågår.
2. Forhandlinger som omfatter velvillig mellomkomst, forlik og megling, skal være fortrolige og skal ikke berøre partenes rettigheter ved en eventuell viderebehandling av saken.

¹³ I dette kapittel kan betegnelsene «part», «part i tvisten», «part som har inngitt klage» og «innklaget part» vise til en eller flere parter.

*Article 12.3***Consultations**

1. The Parties shall at all times endeavour to agree on the interpretation and application of this Agreement, and shall make every attempt through cooperation and consultations to reach a mutually satisfactory solution of any matter raised in accordance with this Article.
2. A Party may request in writing consultations with another Party if it considers that a measure or other matter is inconsistent with this Agreement, and shall set out the reasons for the request, including identification of the measure or other matter at issue and an indication of the legal basis for the complaint. The Party requesting consultations shall at the same time notify the other Parties in writing of the request. The Party to which the request is made shall reply to the request within 10 days from the date of receipt.
3. Consultations shall commence within 30 days from the date of receipt of the request for consultations. Consultations on urgent matters, including those on perishable goods, shall commence within 15 days from the date of receipt of the request for consultations. If the Party to which the request is made does not reply within 10 days or does not enter into consultations within 30 days from the date of receipt of the request for consultations, or within 15 days for urgent matters, the Party making the request is entitled to request the establishment of an arbitration panel in accordance with Article 12.4.
4. A Party that considers to have a substantial trade interest in the matter may participate in the consultations on delivery of written notice to the other Parties within seven days of the date of receipt of the request for consultations. The Party shall include in its notice an explanation of its substantial trade interest in the matter.
5. The parties to the dispute shall provide sufficient information to enable a full examination of how the measure or other matter is inconsistent with this Agreement and treat any confidential information exchanged in the course of consultations in the same manner as the Party providing the information.
6. Consultations shall be confidential and without prejudice to the rights of the Parties in any further proceedings.

*Artikkel 12.3***Konsultasjoner**

1. Partene skal til enhver tid bestrebe seg på å bli enige om hvordan denne avtale skal fortolkes og anvendes, og skal gjennom samarbeid og konsultasjon gjøre alt de kan for å komme fram til en gjensidig tilfredsstillende løsning på ethvert spørsmål som reises i samsvar med denne artikkel.
2. En part kan skriftlig anmode en annen part om konsultasjoner når den anser at et tiltak eller andre forhold er i strid med denne avtale, og skal begrunne anmodningen, med angivelse av det tiltak det gjelder, eller andre forhold som ønskes vurdert, samt det rettslige grunnlaget for klagen. Den part som anmoder om konsultasjoner, skal samtidig gi de øvrige parter skriftlig underretning om anmodningen. Den part som anmodningen er rettet til, skal besvare anmodningen innen ti dager etter at den er mottatt.
3. Konsultasjonene skal begynne innen 30 dager etter at en anmodning om konsultasjon er mottatt. Konsultasjoner i hastesaker, herunder saker som gjelder lett bedervelige varer, skal begynne senest 15 dager etter at anmodningen er mottatt. Dersom den part som anmodningen er rettet til, ikke svarer innen 10 dager eller ikke innleder konsultasjoner innen 30 dager etter at anmodningen er mottatt, eller 15 dager i hastesaker, har den part som fremmer anmodningen, rett til å be om at det opprettes et voldgiftspanel i samsvar med artikkel 12.4.
4. En part som mener den har en vesentlig handelsinteresse i saken, kan delta i konsultasjonene ved å sende skriftlig underretning til de øvrige parter innen syv dager etter at en anmodning om konsultasjon er mottatt. I sin underretning skal parten gjøre rede for sin vesentlige handelsinteresse i saken.
5. Partene i tvisten skal legge fram tilstrekkelig informasjon, slik at det kan foretas en fullstendig undersøkelse for å finne ut hvordan tiltaket eller andre forhold er i strid med denne avtale, og skal behandle fortrolige opplysninger som utveksles i løpet av konsultasjonene, på samme måte som den part som legger fram opplysningene.
6. Konsultasjonene skal være fortrolige og skal ikke berøre partenes rettigheter ved en eventuell viderebehandling av saken.

7. Consultations may be held in person or by any technological means that the parties to the dispute decide. If the consultations are held in person, these should take place in the capital of the Party complained against, unless the parties to the dispute agree otherwise. 8. The parties to the dispute shall inform the other Parties of any mutually agreed resolution of the matter.	7. Konsultasjoner kan holdes ved personlig fremmøte eller ved bruk av teknologiske hjelpemidler partene i tvisten bestemmer. Dersom de holdes ved personlig fremmøte, bør de finne sted i hovedstaden til den innklagede part, med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet. 8. Partene i tvisten skal underrette de øvrige parter om en eventuell omforent løsning av saken.

Article 12.4

Establishment of an Arbitration Panel

1. If the consultations referred to in Article 12.3 fail to settle a dispute within 50 days, or 20 days in relation to urgent matters, including those on perishable goods, from the date of the receipt of the request for consultations by the Party complained against, the complaining Party may request the establishment of an arbitration panel by means of a written request to the Party complained against. A copy of this request shall be communicated to the other Parties so that they may determine whether to participate in the arbitration process.
2. The request for the establishment of an arbitration panel shall identify the specific measure or other matter at issue and provide a brief summary of the legal and factual basis of the complaint.
3. The arbitration panel shall consist of three members who shall be appointed in accordance with the “Optional Rules for Arbitrating Disputes between Two States of the Permanent Court of Arbitration”, as effective from 20 October 1992 (hereinafter referred to as “the Optional Rules”) *mutatis mutandis*. The date of establishment of the arbitration panel shall be the date on which the chairperson is appointed.
4. Unless the parties to the dispute otherwise agree within 20 days from the date of receipt of the request for the establishment of the arbitration panel, the terms of reference for the arbitration panel shall be:

“To examine, in the light of the relevant provisions of this Agreement, the matter referred to in the request for the establishment of an arbitration panel pursuant to Article 12.4 and to make findings of law and fact together with the reasons, as well as recommendations, if any, for

Artikkel 12.4

Opprettelse av et voldgiftspanel

1. Dersom det er gått 50 dager, eller 20 dager i hastesaker, herunder saker som gjelder lett bedervelige varer, etter at anmodningen om konsultasjon ble mottatt av den innklagede part, uten at konsultasjonene omtalt i artikkel 12.3 har bilagt tvisten, kan den part som har inngitt klage, be om at det opprettes et voldgiftspanel ved skriftlig anmodning til den innklagede part. En kopi av anmodningen skal sendes de øvrige parter, slik at de kan avgjøre om de vil delta i voldgiftsprosessen.
2. Anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel skal angi det konkrete tiltak eller andre forhold som ønskes vurdert, og inneholde et kort sammendrag av det rettslige og faktiske grunnlaget for klagen.
3. Voldgiftspanelet skal bestå av tre medlemmer, som skal oppnevnes i samsvar med Den permanente voldgiftsdomstolens tilleggsregler for voldgiftsbehandling av tvister mellom to stater, som trådte i kraft 20. oktober 1992 (heretter kalt «tilleggsreglene»), med de nødvendige endringer. Voldgiftspanelet skal regnes som opprettet samme dag lederen oppnevnes.
4. Med mindre partene i tvisten er blitt enige om noe annet innen 20 dager etter at anmodningen om opprettelse av voldgiftspanelet er mottatt, skal voldgiftspanelet mandat være

«i lys av relevante bestemmelser i denne avtale å prøve saken det vises til i anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel i henhold til artikkel 12.4, og trekke en konklusjon om juridiske og faktiske forhold samt grunngi den og eventuelt gi anbefalinger med hensyn til løs-

the resolution of the dispute and the implementation of the ruling.”

5. Where more than one Party requests the establishment of an arbitration panel relating to the same matter or where the request involves more than one Party complained against, and whenever feasible, a single arbitration panel should be established to examine complaints relating to the same matter.
6. A Party which is not a party to the dispute shall be entitled, on delivery of a written notice to the parties to the dispute, to make written submissions to the arbitration panel, receive written submissions, including annexes, from the parties to the dispute, attend hearings and make oral statements.

Article 12.5

Procedures of the Arbitration Panel

1. Unless otherwise specified in this Agreement or agreed between the parties to the dispute, the procedures of the panel shall be governed by the Optional Rules, *mutatis mutandis*.¹⁴
2. The arbitration panel shall examine the matter referred to it in the request for the establishment of an arbitration panel in the light of the relevant provisions of this Agreement interpreted in accordance with rules of interpretation of public international law.
3. The parties to the dispute shall decide on the language of the dispute. If there is no agreement it shall be decided by the arbitration panel. The hearings of the arbitration panel shall be open to the public, unless the parties to the dispute decide otherwise or the arbitral panel decides to close the hearing for the duration of any discussion of confidential information.
4. The location of any hearing of the arbitration panel, if it is held in person, shall be decided by mutual agreement of the parties to the dispute, failing which, it shall be held in The Hague, The Netherlands.
5. There shall be no *ex parte* communications with the arbitration panel concerning matters under its consideration.

ning av tvisten og gjennomføring av avgjørelsen».

5. Dersom flere enn én part ber om at det opprettes et voldgiftspanel i tilknytning til samme sak, eller dersom anmodningen omfatter flere enn én innklaget part, bør det, når det lar seg gjøre, opprettes ett enkelt voldgiftspanel for å behandle klager som gjelder samme sak.
6. En part som ikke er part i tvisten, skal ved skriftlig underretning til partene i tvisten ha rett til å legge fram skriftlige innlegg for voldgiftspanelet, motta skriftlige innlegg, herunder vedlegg, fra partene i tvisten, møte i forhandlinger og avgi muntlige innlegg.

Artikkel 12.5

Voldgiftspanelets forhandlinger

1. Med mindre noe annet er angitt i denne avtale eller avtalt mellom partene i tvisten, skal voldgiftspanelets forhandlinger føres i samsvar med tilleggsreglene, med de nødvendige endringer.¹⁴
2. Voldgiftspanelet skal undersøke saken det har fått seg forelagt i anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel, på bakgrunn av relevante bestemmelser i denne avtale fortolket i samsvar med folkerettens fortolkningsregler.
3. Partene i tvisten skal fastsette på hvilket språk voldgiftsprosessen skal føres. Dersom de ikke kommer til enighet, skal spørsmålet avgjøres av voldgiftspanelet. Voldgiftspanelets møter skal være åpne for allmennheten med mindre partene i tvisten bestemmer noe annet eller voldgiftspanelet beslutter at forhandlingene skal føres for lukkede dører så lenge det pågår drøftinger om fortrolige opplysninger.
4. Dersom voldgiftspanelets møter holdes ved personlig fremmøte, skal partene i tvisten ved omforent avtale avgjøre hvor de skal finne sted; i mangel av en slik avtale skal møtene holdes i Haag i Nederland.
5. Det skal ikke være kontakt mellom en av partene alene og voldgiftspanelet om spørsmål som er under behandling.

¹⁴ The following Articles shall not apply: Article 3 (Notice of Arbitration); Article 26 (Interim Measures of Protection); Article 35 (Interpretation of the Award); Article 36 (Correction of the Award); Article 37 (Additional Award) and Article 41 (Deposit of Costs).

¹⁴ Følgende artikler får ikke anvendelse: artikkel 3 (Varsel om voldgift), artikkel 26 (Midlertidige beskyttelsestiltak), artikkel 35 (Tolkning av kjennelsen), artikkel 36 (Rettelse av kjennelsen), artikkel 37 (Tilleggskjennelser) og artikkel 41 (Depositum).

6. A Party's written submissions, written versions of oral statements and responses to questions put by an arbitration panel, shall, at the same time as it is submitted to the arbitration panel, be transmitted by that Party to the other party to the dispute.
7. The Parties shall treat as confidential the information submitted to the arbitration panel which has been designated as confidential by the Party submitting the information.
8. Decisions of the arbitration panel shall be taken by a majority of its members. Any member may furnish separate opinions on matters not unanimously agreed. The arbitration panel shall not disclose which members are associated with majority or minority opinions.
9. The costs of arbitration shall be borne by the parties to the dispute in equal shares.
10. Each Party's individual costs, including administration costs and other costs related to the preparation and the carrying out of the proceedings, shall be borne by each Party.
11. The arbitration panel shall establish its working schedule allowing the parties to the dispute adequate time to comply with all steps of the proceedings. The working schedule shall establish precise dates and time periods for the submission of all relevant communications, submissions and other documents as well as for any hearings. The arbitration panel may modify its working schedule and promptly notify the parties to the dispute of any such modifications.
12. Notifications shall be submitted as expeditiously as possible to the addressee through diplomatic channels. A copy should be submitted simultaneously to any relevant offices designated and notified by the parties to the dispute.
13. The arbitration panel may rule on its own jurisdiction.
6. En parts skriftlige innlegg, skriftlige versjoner av muntlige innlegg og svar på voldgiftspanelets spørsmål skal sendes av denne part til den andre parten i tvisten samtidig som de forelegges voldgiftspanelet.
7. Partene skal behandle fortrolig opplysninger forelagt voldgiftspanelet som er merket fortrolig av parten som har gitt opplysningene.
8. Voldgiftspanelets avgjørelser skal treffes ved stemmeflertall blant medlemmene. Ethvert medlem kan avgi separate uttalelser i saker der det ikke foreligger enstemmighet. Et voldgiftspanel skal ikke bekjentgjøre hvilke medlemmer som står bak flertalls- eller mindretallsuttalelser.
9. Voldgiftskostnadene skal dekkes av partene i tvisten og fordeles likt mellom dem.
10. De individuelle kostnadene hver av partene i tvisten pådrar seg, herunder administrative kostnader samt andre kostnader forbundet med forberedelse og gjennomføring av prosessen, skal bæres av den enkelte part.
11. Voldgiftspanelet skal fastsette en tidsplan for sitt arbeid som gir partene i tvisten tilstrekkelig tid til å gjennomføre de ulike stadiene i prosessen. I planen skal det fastsettes nøyaktig dato og frist for innlevering av alle relevante meddelelser, innlegg og andre dokumenter samt nøyaktig dato og tidspunkt for eventuelle møter. Voldgiftspanelet kan endre planen og omgående underrette partene i tvisten om enhver endring som nevnt.
12. Underretninger skal sendes snarest mulig til mottaker gjennom diplomatiske kanaler. Samtidig bør det sendes en kopi av underretningen til alle relevante kontorer som partene i tvisten har utpekt og underrettet hverandre om.
13. Voldgiftspanelet kan treffe avgjørelse om sin egen jurisdiksjon.

Article 12.6

Panel Reports

1. The arbitration panel shall normally submit an initial report containing its findings and rulings to the parties to the dispute not later than 90 days from the date of establishment of the arbitration panel. A party to the dispute may submit written comments to the arbitration panel on its initial report within

Artikkel 12.6

Voldgiftspanelets rapporter

1. Voldgiftspanelet skal normalt legge fram for partene i tvisten en innledende rapport som inneholder panelets konklusjoner og avgjørelser, senest 90 dager etter at voldgiftspanelet er opprettet. En part i tvisten kan forelegge voldgiftspanelet skriftlige merknader til panelets innledende rapport innen 14

14 days from the date of receipt of the report. The arbitration panel shall normally present to the parties to the dispute a final report within 30 days from the date of receipt of the initial report.

2. The final report, as well as any report under Articles 12.8 and 12.9, shall be communicated to the parties to the dispute. The reports referred to in this paragraph shall be made public, unless the parties to the dispute decide otherwise.
3. Any ruling of the arbitration panel under any provision of this Chapter shall be final and binding upon the parties to the dispute.

Article 12.7

Suspension or Termination of Arbitration Panel Proceedings

1. Where the parties to the dispute agree, an arbitration panel may suspend its work at any time for a period not exceeding 12 months. If the work of an arbitration panel has been suspended for more than 12 months, the arbitration panel's authority for considering the dispute shall lapse, unless the parties to the dispute agree otherwise.
2. A complaining Party may withdraw its complaint at any time before the final report has been issued. Such withdrawal is without prejudice to its right to introduce a new complaint regarding the same issue at a later point in time.
3. The parties to the dispute may agree at any time to terminate the proceedings of an arbitration panel established under this Agreement by jointly notifying in writing the chairperson of that arbitration panel.
4. An arbitration panel may, at any stage of the proceedings prior to release of the final report, propose that the parties to the dispute seek to settle the dispute amicably.

Article 12.8

Implementation of the Final Report

1. The Party complained against shall promptly comply with the ruling in the final report. If it is impracticable to comply immediately, the parties to the dispute shall endeavour to agree on a reasonable period of time to do so. In the absence of such agreement within 30 days from the date of the issuance of the final report, either party to the dispute may

dager etter at rapporten er mottatt. Voldgiftspanelet skal normalt legge fram en sluttrapport for partene i tvisten senest 30 dager etter at den innledende rapporten er mottatt.

2. Sluttrapporten samt enhver rapport som legges fram etter artikkel 12.8 og 12.9, skal sendes partene i tvisten. Rapportene omhandlet i dette nummer skal offentliggjøres, med mindre partene i tvisten bestemmer noe annet.
3. Enhver avgjørelse som voldgiftspanelet treffer etter en bestemmelse i dette kapittel, skal være endelig og bindende for partene i tvisten.

Artikkel 12.7

Utsettelse eller avslutning av voldgiftspanelets forhandlinger

1. Dersom partene i tvisten er enige om det, kan voldgiftspanelet når som helst utsette sitt arbeid for et tidsrom som ikke overstiger tolv måneder. Dersom et voldgiftspanels arbeid utsettes i mer enn tolv måneder, blir beslutningen om å la voldgiftspanelet behandle tvisten uten virkning, med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet.
2. En part som har inngitt klage, kan trekke klagen på et hvilket som helst tidspunkt før sluttrapporten legges fram. En slik tilbaketrekking berører ikke partens rett til å inngi ny klage om samme saksforhold på et senere tidspunkt.
3. Partene i tvisten kan når som helst bli enige om å avslutte forhandlingene i et voldgiftspanel opprettet i henhold til denne avtale ved skriftlig å underrette voldgiftspanelets leder i fellesskap.
4. Et voldgiftspanel kan på et hvilket som helst tidspunkt før sluttrapporten offentliggjøres, foreslå for partene i tvisten å forsøke å avgjøre tvisten på minnelig vis.

Artikkel 12.8

Gjennomføring av sluttrapporten

1. Den innklagede part skal omgående etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten. Dersom det ikke er praktisk mulig å etterkomme den umiddelbart, skal partene i tvisten bestrebe seg på å bli enige om en rimelig frist for å gjøre dette. Dersom det ikke er oppnådd enighet innen 30 dager etter at sluttrapporten er lagt fram, kan en part i tvisten anmode

request the original arbitration panel to determine the length of the reasonable period of time, in light of the particular circumstances of the case. The ruling of the arbitration panel shall normally be given within 40 days from the date of receipt of that request.

2. The Party complained against shall notify the other party to the dispute of the measure adopted in order to comply with the ruling in the final report, as well as provide a detailed description of how the measure ensures compliance sufficient to allow the other party to the dispute to assess the measure.
3. In case of disagreement as to the existence of a measure complying with the ruling in the final report or to the consistency of that measure with the ruling, such disagreement shall be decided by the same arbitration panel upon the request of either party to the dispute before compensation can be sought or suspension of benefits can be applied in accordance with Article 12.9. The ruling of the arbitration panel shall normally be rendered within 60 days from the date of receipt of the request.

Article 12.9

Compensation and Suspension of Benefits

1. If the Party complained against does not comply with a ruling of the arbitration panel referred to in Article 12.8, or notifies the complaining Party that it does not intend to comply with the final report that Party shall, if so requested by the complaining Party, enter into consultations with a view to agreeing on mutually acceptable compensation. If no such agreement has been reached within 20 days from receipt of the request, the complaining Party shall be entitled to suspend the application of benefits granted under this Agreement but only equivalent to those affected by the measure or matter that the arbitration panel has found to be inconsistent with this Agreement.
2. In considering what benefits to suspend, the complaining Party should first seek to suspend benefits in the same sector or sectors as that affected by the measure or matter that the arbitration panel has found to be inconsistent with this Agreement. The com-

det opprinnelige voldgiftspanelet om å fastsette en rimelig frist i lys av de spesielle omstendigheter i saken. Voldgiftspanelet skal normalt treffe avgjørelse senest 40 dager etter at anmodningen er mottatt.

2. Den innklagede part skal underrette den andre parten i tvisten om de tiltak som er truffet for å etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten, og gi en detaljert beskrivelse av hvordan tiltaket sikrer at avgjørelsen etterleveres, idet beskrivelsen skal være tilstrekkelig til at den andre parten i tvisten kan vurdere tiltaket.
3. Dersom det foreligger uenighet med hensyn til om det er gjennomført tiltak for å etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten, eller om det gjennomførte tiltaket er i samsvar med avgjørelsen, skal uenigheten på anmodning fra en av partene i tvisten avgjøres av det samme voldgiftspanelet før det kan søkes om kompensasjon eller fordeler kan oppheves i samsvar med artikkel 12.9. Voldgiftspanelet skal normalt treffe avgjørelse senest 60 dager etter at anmodningen er mottatt.

Artikkel 12.9

Kompensasjon og oppheving av fordeler

1. Dersom den innklagede part unnlater å etterkomme voldgiftspanelet avgjørelse som omtalt i artikkel 12.8 eller underretter den part som har inngitt klage, om at den ikke har til hensikt å etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten, skal denne parten, dersom den part som har inngitt klage, anmoder om det, innlede konsultasjoner med sikte på å oppnå enighet om en kompensasjon begge parter kan godta. Dersom det ikke er oppnådd enighet senest 20 dager etter at anmodningen er mottatt, skal den part som har inngitt klage, ha rett til å oppheve anvendelsen av fordeler som er gitt innenfor rammen av denne avtale, men bare i samme omfang som de fordeler som berøres av tiltaket eller forholdet voldgiftspanelet mener er i strid med denne avtale.
2. Ved vurderingen av hvilke fordeler som skal oppheves, bør den part som har inngitt klage, først søke å oppheve anvendelsen av fordeler i samme sektor eller sektorer som berøres av tiltaket eller forholdet voldgiftspanelet mener er i strid med denne avtale. Der-

plaining Party that considers it is not practicable or effective to suspend benefits in the same sector or sectors may suspend benefits in other sectors.

3. The complaining Party shall notify the Party complained against of the benefits which it intends to suspend, the grounds for such suspension and when suspension will commence, no later than 30 days before the date on which the suspension is due to take effect. Within 15 days from receipt of that notification, the Party complained against may request the original arbitration panel to rule on whether the benefits which the complaining Party intends to suspend are equivalent to those affected by the measure or matter found to be inconsistent with this Agreement, and whether the proposed suspension is in accordance with paragraphs 1 and 2. The ruling of the arbitration panel shall be given within 45 days from receipt of that request. Benefits shall not be suspended until the arbitration panel has issued its ruling.
4. Compensation and suspension of benefits shall be temporary measures and shall only be applied by the complaining Party until the measure or matter found to be inconsistent with this Agreement has been withdrawn or amended so as to bring it into conformity with this Agreement, or until the parties to the dispute have resolved the dispute otherwise.
5. At the request of a party to the dispute, the original arbitration panel shall rule on the conformity with the final report of any implementing measures adopted after the suspension of benefits and, in light of such ruling, whether the suspension of benefits should be terminated or modified. The ruling of the arbitration panel shall be given within 30 days from receipt of that request.

Article 12.10

Other Provisions

1. Whenever possible, the arbitration panel referred to in Articles 12.8 and 12.9 shall comprise the same arbitrators who issued the final report. If a member of the original arbitration panel is unavailable, the appointment of a replacement arbitrator shall be conducted in accordance with the selection procedure for the original arbitrator.

som den part som har inngitt klage, mener det ikke lar seg gjøre eller ikke har den tiltenkte virkning å oppheve fordeler i samme sektor eller sektorer, kan vedkommende part oppheve fordeler i andre sektorer.

3. Den part som har inngitt klage, skal senest 30 dager før den dag opphevingen får virkning, underrette den innklagede part om hvilke fordeler den har til hensikt å oppheve, om grunnene til opphevingen og om når opphevingen blir iverksatt. Den innklagede part kan innen 15 dager etter at en underretning som nevnt er mottatt, anmode det opprinnelige voldgiftspanelet om å avgjøre om fordelene som den part som har inngitt klage, har til hensikt å oppheve, har samme omfang som dem som berøres av tiltaket eller forholdet som anses å være i strid med denne avtale, og om den foreslåtte opphevingen er i samsvar med nr. 1 og 2. Voldgiftspanelet skal treffe avgjørelse senest 45 dager etter at anmodningen er mottatt. Fordelene skal ikke oppheves før voldgiftspanelet avgjør foreligger.
4. Kompensasjonen og opphevingen av fordeler skal være midlertidige tiltak og skal håndheves av den part som har inngitt klage, bare inntil tiltaket eller forholdet som anses å være i strid med denne avtale, er trukket tilbake eller er endret slik at det bringes i samsvar med denne avtale, eller inntil partene i tvisten har løst tvisten på annet vis.
5. Dersom en av partene i tvisten anmoder om det, skal det opprinnelige voldgiftspanelet avgjøre om eventuelle gjennomføringstiltak vedtatt etter at fordelene ble opphevet, er i samsvar med sluttrapporten, og, på bakgrunn av denne avgjørelsen, om opphevingen av fordelene skal avsluttes eller endres. Voldgiftspanelet skal treffe avgjørelse senest 30 dager etter at anmodningen er mottatt.

Artikkel 12.10

Øvrige bestemmelser

1. Dersom det er mulig, skal voldgiftspanelet nevnt i artikkel 12.8 og 12.9 bestå av panelmedlemmene som fremla sluttrapporten. Dersom et medlem av det opprinnelige voldgiftspanelet ikke er tilgjengelig, skal det oppnevnes en erstatter i samsvar med utvelgingsprosedyren som ble fulgt ved oppnevningen av det opprinnelige medlemmet.

2. Any time period mentioned in this Chapter may be modified by mutual agreement of the parties to the dispute.
3. When an arbitration panel considers that it cannot comply with the timeframe imposed on it under this Chapter, it shall inform the parties to the dispute in writing of the reasons of the delay together with an estimate of the additional time required. Any additional time required should not exceed 30 days.
2. Alle frister nevnt i dette kapittel kan endres ved en omforent avtale mellom partene i tvisten.
3. Dersom et voldgiftspanel mener det ikke er i stand til å overholde de tidsrammer det er pålagt å følge etter dette kapittel, skal det underrette partene i tvisten skriftlig om grunnene til forsinkelsen og angi hvor mye ekstra tid det trenger. Nødvendig tilleggstid bør ikke overstige 30 dager.

Chapter 13

Final Provisions

Article 13.1

Fulfilment of Obligations

The Parties shall take any general or specific measures required to fulfil their obligations under this Agreement.

Article 13.2

Annexes and Appendices

The Annexes to this Agreement, including their Appendices, constitute an integral part of this Agreement.

Article 13.3

Amendments

1. The Parties may agree on any amendment to this Agreement.
2. Amendments regarding issues related only to one or more Central American States and one or more EFTA States shall be agreed upon by the Parties concerned only.
3. Notwithstanding modifications referred to in Article 11.1, the Joint Committee may submit to the Parties, recommendations regarding amendments to this Agreement for ratification, acceptance or approval in accordance with their respective domestic legal procedures.
4. Unless otherwise agreed, amendments shall enter into force 60 days following the date on which at least one Central American State and at least one EFTA State have deposited their instrument of ratification, acceptance or approval with the Depositary. In relation to Parties depositing such instruments after the entry into force of the amendment, the amendment shall enter into force 60 days following the deposit of its instrument.

Kapittel 13

Sluttbestemmelser

Artikkel 13.1

Oppfyllelse av forpliktelser

Partene skal treffe alle generelle eller særlige tiltak som er nødvendige for å oppfylle sine forpliktelser etter denne avtale.

Artikkel 13.2

Vedlegg og tillegg

Vedleggene til denne avtale, med tillegg, utgjør en integrert del av avtalen.

Artikkel 13.3

Endringer

1. Partene kan bli enige om å endre denne avtale.
2. Endringer vedrørende spørsmål som angår bare en eller flere mellomamerikanske stater og en eller flere EFTAstater, skal avgjøres ene og alene av de berørte parter.
3. Uten hensyn til endringene omtalt i artikkel 11.1 kan Den blandede komité legge fram anbefalinger om endring av denne avtale for partene til ratifikasjon, godtakelse eller godkjenning, i samsvar med deres respektive internrettslige prosedyrer.
4. Med mindre partene er blitt enige om noe annet, skal endringene tre i kraft 60 dager etter at minst én mellomamerikansk stat og minst én EFTA-stat har deponert sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokument hos depositaren. For parter som deponerer et slikt dokument etter at endringen er trådt i kraft, skal endringen tre i kraft 60 dager etter at vedkommende part har deponert dokumentet.

5. The text of the amendments and the instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Depositary.

Article 13.4

Accession

1. Any state, becoming a Member of EFTA or any Member of the Central American Economic Integration Sub-System, may accede to this Agreement, provided that the Joint Committee approves its accession, on terms and conditions to be agreed upon by the Parties and following approval in accordance with their respective domestic legal procedures. The instrument of accession shall be deposited with the Depositary.
2. In relation to an acceding state, this Agreement shall enter into force 60 days after the deposit of its instrument of accession, or the approval of the terms of accession by the existing Parties, whichever is later.

Article 13.5

Withdrawal and Expiration

1. Any Party may withdraw from this Agreement by means of a written notification to the Depositary. The withdrawal shall take effect six months after the date on which the notification is received by the Depositary.
2. Any EFTA State which withdraws from the Convention establishing the European Free Trade Association shall, *ipso facto* on the same day as the withdrawal takes effect, cease to be a Party to this Agreement.
3. If all EFTA States or all Central American States withdraw from this Agreement, it shall be terminated as of the date when the withdrawal has taken effect, according to this Article, for all EFTA States or all Central American States.

Article 13.6

Entry into Force

1. This Agreement is subject to ratification, acceptance or approval in accordance with the respective domestic legal procedures of the Parties. The instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Depositary.
2. If its respective legal requirements permit, a Party may apply this Agreement provisionally. Provisional application of this Agree-

5. Endringstekstene samt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningedokumentene skal deponeres hos depositaren.

Artikkel 13.4

Tiltredelse

1. Enhver stat som blir medlem av Det europeiske frihandelsforbund, eller ethvert medlem av «Central American Economic Integration Sub-System» (SIECA) kan tiltre denne avtale på de vilkår partene blir enige om, og etter godkjenning i samsvar med deres respektive internrettslige prosedyrer, forutsatt at Den blendede komité godkjenner tiltredelsen. Tiltredelsesdokumentet skal deponeres hos depositaren.
2. For en tiltredende stat skal denne avtale tre i kraft 60 dager etter at staten har deponert sitt tiltredelsesdokument eller de eksisterende parter har godkjent tiltredelsesvilkårene, avhengig av hva som inntreffer sist.

Artikkel 13.5

Oppsigelse og opphør

1. Enhver part kan si opp denne avtale ved skriftlig underretning til depositaren. Oppsigelsen får virkning seks måneder etter at depositaren har mottatt underretningen.
2. Enhver EFTA-stat som trer ut av konvensjonen om opprettelse av Det europeiske frihandelsforbund, skal *ipso facto* opphøre å være part i denne avtale samme dag uttredelsen trer i kraft.
3. Dersom samtlige EFTAstater eller samtlige mellomamerikanske stater sier opp denne avtale, skal den opphøre å gjelde samme dag oppsigelsen, i henhold til denne artikkel, trer i kraft for samtlige EFTA-stater eller samtlige mellomamerikanske stater.

Artikkel 13.6

Ikrafttredelse

1. Denne avtale skal ratifiseres, godtas eller godkjennes i samsvar med partenes internrettslige prosedyrer. Ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningedokumentene skal deponeres hos depositaren.
2. Dersom en parts internrettslige krav tillater det, kan parten anvende denne avtale midlertidig. Depositaren skal underrettes om en

ment under this paragraph shall be notified to the Depositary.

3. This Agreement shall enter into force 60 days after the date on which at least one Central American State and at least one EFTA State have deposited their instrument of ratification, acceptance or approval with the Depositary.
4. In relation to a Party depositing its instrument of ratification, acceptance or approval after this Agreement has entered into force, the Agreement shall enter into force 60 days following the deposit of its instrument.

Article 13.7

Unilateral Reservations

This Agreement shall not be subject to unilateral reservations.

Article 13.8

Depositary

The Government of Norway shall act as Depositary.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Agreement.

Done at Trondheim, this 24th day of June 2013, in two originals, one in the English language and one in the Spanish language, both texts being equally authentic. In case of divergence, the English text shall prevail. The originals shall be deposited with the Depositary, who shall transmit certified copies to all the Parties.

For Iceland

For the Republic of
Costa Rica

For the Principality of
Liechtenstein

For the Republic of
Panama

.....

For the Kingdom of Norway

For the Swiss Confederation

midlertidig anvendelse av denne avtale i henhold til dette nummer.

3. Denne avtale trer i kraft 60 dager etter at minst én mellomamerikansk stat og minst én EFTA-stat har deponert sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokument hos depositaren.
4. For en part som deponerer sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokument etter at denne avtale er trådt i kraft, skal avtalen tre i kraft 60 dager etter at parten har deponert sitt dokument.

Artikkel 13.7

Ensidige forbehold

Denne avtale kan ikke være gjenstand for ensidige forbehold.

Artikkel 13.8

Depositar

Norges regjering skal være depositar.

SOM BEKREFTELSE PÅ DETTE har de undertegnede, som er gitt behørig fullmakt til det, undertegnet denne avtale.

Utferdiget i Trondheim 24. juni 2013, i to originaleksemplarer, ett på engelsk og ett på spansk, med samme gyldighet for begge tekster. Ved avvik skal den engelske teksten gå foran. Originaleksemplarene skal deponeres hos depositaren, som skal oversende bekreftede kopier til samtlige parter.

For Island

For Republikken
Costa Rica

For Fyrstedømmet
Liechtenstein

For Republikken
Panama

.....

For Kongeriket Norge

For Det sveitsiske edsforbund

=====

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og
pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 05/2014

